

DIALOGISUUDEN KÄSITE PARITERAPIAN KONTEKSTISSA

Jari Suviola
Puheviestinnän pro gradu -tutkielma
Kevät 2009
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Jari Suviola	
Työn nimi DIALOGISUUDEN KÄSITE PARITERAPIAN KONTEKSTISSA	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2009	Sivumäärä 81
Tiivistelmä – Abstract	
Tässä tutkielmassa tarkasteltiin dialogisuuden käsitettä pariterapian kontekstissa. Taustateorianä tarkastelulle toimi sosiaalinen konstruktionismi sekä erityisesti merkitysten yhteensovittamisen teoria. Pariterapiavuorovaikutusta jäsennettiin osapuolten tekemien vastavuoroisten liikkeiden perusteella ja siten hahmotettiin sen etenemisessä ilmeneviä kuvioita, jotka auttoivat kuvailemaan muutoksia vuorovaikutuksen dialogisuudessa. Jäsennysmenetelmä perustui Markovan ja Linellin dialogismin mukaisiin näkemyksiin dialogin luonteesta. Dialogisuuden tarkastelun peruskriteerinä toimi responsiivisuuden käsite, joka on keskeinen osa useimpia eri näkemyksiä dialogista. Tarkastelun edetessä nousi esiin tarve syventää tarkastelua kahdella lisäkriteerillä: erilaisuuden läsnäolo ja vastavuoroinen oikeuttaminen. Tutkielmassa pohdittiin dialogisuuden luonnetta näiden kolmen kriteerin muodostamana tasapainona. Tarkastelu herätti ajatuksia asymmetrisyyden oleellisuudesta terapeutin asetelman muodostumiselle. Lisäksi hahmotettiin dialogisuuden seuraamuksellista suhdetta vuorovaikutuksessa olijoille muodostuviin merkityksiin kontekstista, itsestään ja suhteistaan.	
Asiasanat Puheviestintä, vuorovaikutus, dialogi, dialogisuus, pariterapia, sosiaalinen konstruktionismi, merkitysten yhteensovittamisen teoria (CMM).	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TEORIATAUSTA.....	9
2.1	Sosiaalinen konstruktionismi ja merkitysten yhteensovittamisen teoria.....	9
2.2	Dialogin ja dialogisuuden käsitteellistäminen.....	14
2.3	Dialogisuus terapeuttisessa kontekstissa.....	17
3	KÄSITTEIDEN SOVELTAMINEN AINEISTON TARKASTELUSSA.....	22
3.1	Tavoitteet.....	22
3.2	Aineisto.....	22
3.3	Dialoginen jäsenitys.....	24
3.3.1	Lähtökohdat käsitteiden soveltamiselle.....	24
3.3.2	Kolmivaihemalli dialogista.....	25
3.3.3	Aineiston jäsentäminen ja tarve lisäkriteereille.....	31
3.4	Tulososion rakenne ja esimerkeissä käytetyt merkit.....	33
4	VUOROVAIKUTUSPROSESSIN KUVAUS.....	35
4.1	I-tapaaminen: ”asioiden tuontia pöydälle muiden nähtäväksi”	35
4.1.1	Haastattelumainen kuvio ja asymmetrisyyden muodostuminen.....	35
4.1.2	Kerronnallinen kuvio ja asymmetrinen keskustelu.....	37
4.1.3	Kriteeri erilaisuuden läsnäolosta ja asiakkaiden keskinäinen tiimityökuvio.....	41
4.2	III-tapaaminen: ”yhdessä nimien etsimistä asioille”.....	43
4.2.1	Asiakkaiden keskinäistä dialogikuviota.....	43
4.2.2	Kriteeri vastavuoroisesta oikeuttamisesta ja mitätöivät kuviot	44
4.2.3	Keskustelullinen kuvio.....	47
4.2.4	Asymmetrisyyden kääntyminen	50

4.3 V-tapaaminen: ”puhumattomuus” ja ”asian tuleminen esille”.....	52
4.3.1 Paluu haastattelumaiseen kuvioon.....	52
4.3.2 Monologinen interventio ja dialogisuuden palautuminen.....	53
4.3.3 Asiakkaiden keskinäinen dialogi palautuu.....	55
4.3.4 Mitätöivä kuvio toistuu	56
4.4 Yhteenvetoa	58
5 POHDINTAA.....	60
5.1 Dialogisuuden käsite ja sen tarkastelukriteerit.....	60
5.2 Ajatuksia dialogisuuden ja asymmetrisyyden välisestä suhteesta.	66
5.3 Dialogisuus suhteessa merkityksiin ja vuorovaikutuksen seuraamuksellisuuteen.....	68
6 TUTKIELMAN TEKOPROSESSIN TARKASTELUA.....	73
7 PÄÄTÄNTÖ.....	78
KIRJALLISUUS.....	82

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma sai alkunsa tutkijan henkilökohtaisesta kiinnostuksesta terapiassa tapahtuvaa vuorovaikutusta kohtaan sekä halusta ymmärtää paremmin sitä hahmottavia teoreettisia näkemyksiä. Omien opintojen, sekä käytännön kokemusten kautta kirjoittajalle oli hahmottanut se, mitä ”common factors” -tutkimukset ovat osoittaneet vuorovaikutuksen ja osapuolten välisen suhteen oleellisuudesta terapeuttiselle vaikuttavuudelle (esim. Blow & Sprenkle 2001). Terapiavuorovaikutusta ja osapuolten välistä suhdetta on kuitenkin hahmotettu monilla erilaisilla käsitteillä ja niiden olemuksesta on olemassa hyvin monenlaisia näkemyksiä. Tässä tutkielmassa oli tarkoitus perehtyä tarkemmin *dialogisuuden* käsitteeseen tarkastelemalla sitä aidon pariterapiavuorovaikutuksen kontekstissa.

Postmodernien ja konstruktivististen näkemysten yleistyessä dialogin ja dialogisuuden käsitteet ovat nousseet vahvasti esille terapiakirjallisuudessa samoin kuin useilla muilla ihmissuhdealoillakin. Pari- ja perheterapiassa dialogin edistämistä on ehdotettu sen tärkeimmäksi tavoitteeksi aikaisemman menetelmäkeskeisyyden sijaan (Haarakangas 2001, 32). Sosiaalisen konstruktionismin perspektiivistä terapiaprosessia on aloitettu tarkastelemaan osapuolten välisenä dialogina ja analysoimaan sen dialogisuutta ja monologisuutta (esim. Haarakangas 1997; Seikkula 2002). Asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa dialogisuuden esiintymisen ajatellaan olevan edellytys yhteisen ymmärryksen muodostumiselle sekä terapeuttiselle muutokselle. Dialogisesta perspektiivistä katsottuna ”potilaana’ tulisi pitää tietynlaisia puhetapoja, tiettyjä dialogin ja vuorovaikutuksen muotoja, ei ihmisiä, jotka hakevat apua” (Riikonen & Smith 1998, 33). Terapeuttiseksi interventioksi tulee siten itse dialogi ja kohteeksi sen dialogisuus (Seikkula 2002, 217–8). Näin ollen ”onnistuneessa” terapiaprosessissa terapian vaikuttavuuden voisi olettaa heijastuvan muutoksena itse vuorovaikutuksessa ja vielä keskeisemmin sen dialogisuudessa.

Tässä tutkielmassa venäläisen kielitieteilijän ja filosofin Mihail Bahtinin perintöä olevat näkemykset muodostivat lähtökohdan dialogisuuden käsitteellistämiseksi. Näitä näkemyksiä ovat jatkaneet kielitieteissä mm. Markova (1990) ja Linell (1998) kuvaillessaan erityistä dialogismin mukaista lähestymistä kieleen ja viestintään. Mutta näiden näkemysten kielitieteelle tyypillinen taipumus pikkutarkkaan tarkasteluun hankaloittaisi kuitenkin laajemman vuorovaikutuskokonaisuuden hahmottamista. Siksi tutkielmassa hyödynnettiin puheviestinnän teorioiden kentästä merkityksien yhteensovittamisen teorian (Coordinated management of meaning) (ks. Pearce 2001 & 2004) sisältämiä ymmärrystä ohjaavia malleja. Sillä pyritään antamaan vuorovaikutuksen hahmottamiselle laajempi kehikko, johon sovitetaan dialogisuuden käsitettä. Merkityksien yhteensovittamisen teoria on sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva näkemys, johon sisältyy myös ajatuksia dialogin merkityksestä.

Pearce & Pearce (2004, 39) toteavat, että puheviestinnän tutkimuksissa dialogin tarkastelu on ollut viime vuosiin saakka vähäistä. Siten alalla ei ole ollut merkittävästi vaikutusta käsitteen ja siihen liittyvien sovellusten kehitykseen. Dialogin tarkastelun vähyyys puheviestinnän alalla johtuu osittain ehkä siitä, että vuorovaikutuksen hahmottaminen dialogina tekee tutkimuksista monimutkaisempia. Silloin tilannetta ei voi pelkistää vain symboleilla tapahtuvaksi tiedon siirroksi yksilöltä toiselle. Dialogin käsitteen kautta tarkasteluun tulee mukaan kysymyksiä arvoista, suhteista, refleksiivisyydestä, yhteisöllisyydestä, vallasta ja vastuusta. (Anderson, Baxter & Cissna 2004, 1). Sana dialogi, verrattuna viestintään tai jopa ”hyvään viestintään” nostaa vahvemmin esiin normatiivisia toiveita, sekä erityisiä käsityksiä ihmistenvälisen vuorovaikutuksen luonteesta ja sen antamista mahdollisuuksista (Heath ym. 2006, 368).

Cissna ja Andersson ovat luokitelleet dialogisuuden käsitettä ja katsoneet sen ilmenevän eri aloilla mm. tietäntyyppisenä suhteena, viestinnän muotona, puitteena uuden tiedon luomiselle, vuorotteluna tulkitsijan ja tekstin välillä sekä itse kielen ominaispiirteinä (Hyde & Bineham 2000, 211). Pearce (Heath ym. 2006, 345-6) toteaaakin, että on erittäin vaikea määritellä lineaarisesti paperille mitä (dialoginen) dialogi on tai mitä sen

tulisi olla, mutta yleensä se on suhteellisen helppoa havaita käytännöstä. Hän korostaakin, että kaikkiin yrityksiin vastata kysymykseen mitä dialogi on tulisi liittää aina etuliitteenä ”yhdestä näkökulmasta voidaan sanoa...”.

Terapeuttisen vuorovaikutuksen ja terapiasuhteen tarkastelu näyttää kytkeytyvän puheviestinnässä terveystieteen kenttään.

Gerlanderin (2003, 20-3) mukaan terveystieteen tutkimuksissa on ollut yleistä erityisesti lääkäri-potilasviestinnän tarkastelu intersubjektillisella tasolla. Näissä tutkimuksissa on tyypillistä normatiivisiin ideaaleihin perustuva ongelmalähtöinen suuntautuneisuus ja vuorovaikutuksen diagnosoiminen määrällisten koodausjärjestelmien avulla. Gerlander katsoo, että usein tutkimuksista on puuttunut holistisuus ja teoreettista näkökulmaa hyödyntävä lähestyminen.

Gerlander (2003) tarkasteli lääkärin ja potilaan välisessä suhteessa ilmeneviä jännitteitä tukeutuen Baxterin ja Montegomenryn (1996) teorioihin vuorovaikutuksen dialektisuudesta. Yhteen tutkimuksessa hahmottuneista jännitteistä, jännitteestä yllätyksellisyyden ja ennustettavuuden välillä, liittyi myös olennaisesti mahdollisuus dialogisen dialogin ilmenemiselle vuorovaikutuksessa (Gerlander 2003, 36-38). Gerlander ajatteli Terapeutti-asiakas suhteen antavan paremmat mahdollisuudet osapuolten väliselle dialogiselle dialogille, koska siinä on enemmän aikaa keskustelulle ja se on lääkäri-potilas suhdetta vähemmän asymmetrinen. Guilfoynen (2003) mukaan terapiakontekstiinkin väistämättä tulee sen institutionaalisuuden kautta asymmetrisyys, joka johtaa siinäkin helposti monologiseen asetelmaan. Tämä tapahtuu siitäkin huolimatta, että taustalla olisi pyrkimys keskinäiseen dialogiin. Tämän takia on mielestäni tärkeää tarkastella miten nämä jännitteet ilmenevät ja rakentuvat itse vuorovaikutuksessa, sekä sitä minkälaiset mahdollisuudet ne luovat dialogisuuden ilmenemiselle ja kehittymiselle.

Tämä pro gradu -tutkielma nähdään ensisijaisesti oppimisprosessina, jossa tutkija perehtyi dialogisuuden käsitteeseen tarkastelemalla sitä pariterapiatapauksen yhteydessä, josta hänellä oli omakohtainen osallistumiskokemus terapeutitöiden jäsenenä. Tutkielma on kontekstuaaliselta lähtökohdaltaan siten yhteydessä terapiaprosessien tutkimuksiin, mutta tuo tähän tarkasteluun puheviestinnällistä näkökulmaa. Puheviestinnällisestä näkökulmasta hahmotettuna dialogisuuden käsitteen on mahdollista saada erilainen muoto kuin sillä on ollut aiemmissa terapiakontekstia tarkastelleissa tutkimuksissa. Tätä dialogisuuden käsitteen erilaista muotoa hahmotettaessa halutaan sisältöjen, kielen ja merkitysten sijaan nostaa etusijalle vuorovaikutus itsessään. Siksi tarkastellaan, miten asiat tapahtuvat eli muotoutuvat osapuolten välisen vastavuoroisen toiminnan kautta.

2 TEORIATAUSTA

2.1 Sosiaalinen konstruktioismi ja merkitysten yhteensovittamisen teoria

Tämän tutkielman näkökulma edusta sosiaalisen konstruktioismin mukaista lähestymistä viestintään, joka ei varsinaisesti ole puheviestinnän valtavirtaa (ks. Leeds-Hurwitz 1995). Sosiaalinen konstruktioismi on näkemys maailmasta, jossa totuus ja tieto eivät ole sellaisenaan olemassa olevia ja löydettävissä, vaan muodostuvat ihmisten välisessä toiminnassa. Omaksuttaessa sosiaalisen konstruktioismin mukainen lähestymistapa, rajat teorian, tutkimuksen ja käytännön välillä hälventyvät (Jankowski, Clark & Ivey 2000, 248). Samalla ”ei-tietämisen” -asenne, jota Anderson ja Goolishian korostavat yhteistoiminnallisessa terapiatyössä (collaborative therapy), tulee oleelliseksi myös tutkielmaa tehtäessä. ”Ei-tietämisen” -asennetta kuvastaa aito kiinnostus, halu tietää lisää ja varmuuden saavuttamisen välttäminen (Anderson & Goolishian 1992, 29–30). Sen kautta suhde teorioihin muuttuu pragmaattiseksi, jolloin kysymys ei ole niinkään mitä teoriat kertovat ”todellisuudesta”, vaan miten ne mahdollistavat tai rajoittavat toimintaa (Wahlström 1992, 44). Teoreettisten käsitteiden ei siten tulisi ajatella myöskään viittaavan staattisesti olemassa oleviin objekteihin tai ilmiöihin. Ne saavat muotonsa itse käytössä mahdollistaen tietyn tavan puhua aiheesta ja käydä siitä keskustelua.

Riikosen ja Smithin (1998, 65) mukaan ihmisten välisellä puheella voidaan katsoa olevan kaksi tehtävää: merkityksiä välittävä ja niitä luova. Arkikäytössään sana ”viestintä” usein ymmärretään yhteydessä merkityksien ja ”tiedon” välittämistä ensisijaisena pitäviä kognitiivisia näkemyksiä, joissa selkeys, varmuus ja yksinäisyys saavat keskeisen aseman. Sosiaalisessa konstruktioismissa puolestaan merkityksiä ja uutta luova tehtävä nousee oleellisemmaksi. Siinä vuorovaikutus nähdään moniulotteisena kehämäisenä prosessina, jossa osapuolet yhdessä luovat ja muokkaavat merkityksiä (esim. Tomm 1988, 16). Vaikka kuvan 1.

mukainen vastakkain asettelu on osaltaan keinotekoinen, halutaan tässä tutkimuksessa käyttämällä ”viestinnän” sijaan termiä ”vuorovaikutus” korostaa toiminnan vastavuoroisuutta ja keskeneräisyyttä. Samalla halutaan tehdä pesäeroa näkemyksiin, joissa ihminen olisi muista erillinen yksikkö, joka välittää toisille valmiina sellaisenaan olemassa olevaa sisäistä todellisuuttaan.

	”Viestintä”		”Vuorovaikutus”
Viestintämalli	kognitiivinen	-	sosiaalinen
Tehtävä	merkityksiä välittävä	-	merkityksiä luova
Luonne	yksisuuntainen	-	kehämäinen
Korostettuna	yksiäänisyys, selkeys ja varmuus	-	vastavuoroisuus ja keskeneräisyys

KUVIO 1 Käsitteiden jakautuminen

Puheviestinnän teoriakentässä yksi keskeinen sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapaa edustava teoria on merkitysten yhteensovittamisen teoria (Coordinated Management of Meaning = CMM). Se ei ole tarkkarajainen teoria vaan tapa katsoa maailmaa, joka nostaa etualalle sosiaalisen todellisuuden tarkastelemisen ajassa etenevänä keskeneräisenä prosessina (Pearce 2001, 5–6). Silloin huomio on lopputulosten sijaan siinä, miten asiat tapahtuvat, eli muotoutuvat osapuolten välisessä toiminnassa. Kun CMM:ssä puhutaan vuorovaikutuksesta ”seuraamuksellisena”, sillä ei tarkoiteta syy-seuraus-suhde tyylisiä seurauksia, johonkin itse vuorovaikutuksen ulkopuoliseen asiaan (Pearce & Pearce 2004, 42). Vuorovaikutus nähdään seuraamuksellisena, koska persoonat, suhteet ja sosiaaliset rakenteet ovat olemassa sekä muodostuvat prosessimaisesti vastavuoroisen vuorovaikutuksen kautta. Teoriana CMM tarjoaa erilaisia uusia näkökulmia herättäviä malleja vuorovaikutuksen hahmottamiseen, jotka eivät pyri olemaan kaiken kattavia. Eivätkä ne siten myöskään ole muita ajatusmalleja tai teorioita pois sulkevia. CMM:n voi katsoa antavan myös vapauden lähteä perehtymään tutkittavaan aiheeseen yhdistelemällä juuri

siihen sopivimmalta tuntuvia käsitteitä ja menetelmiä. Tähän tutkimukseen CMM:stä mukaan otetut näkemykset ovat peräisin W. Barnet Pearcin uudemmissa teksteistä, jotka poikkeavat osittain painotukseltaan CMM:n perusteoksista.

CMM:ssä tarkastellaan ihmisten yhteisesti koordinoiman vuorovaikutuksen etenemistä – osapuolten puheen ja tekojen kietoutumista – prosessina, jossa asiat saavat nimiä, tarinoita kerrotaan ja niitä eletään (Pearce 2001). Nimeämällä asioita ja kertomalla tarinoita ihmiset pyrkivät ylläpitämään jäsentynyttä sosiaalista todellisuutta, sekä samalla siten muodostavat tarinallista kontekstia tapahtuvalle vuorovaikutukselle. Erilaisten yhtäaikaisten tarinoiden määrä vaihtelee mutta niiden voi abstraktisti ajatella jäsentyvän toisiinsa uppoutuneina tasoina: 1. omaan itseen, 2. osapuolten välisiin suhteisiin, 3. sen hetkiseen episodiin 4, sekä tilanteen sosiaaliseen ja kulttuurilliseen kontekstiin liittyviin tarinoihin. Nämä tasot muodostavat dynaamisesti muuttuvan hierarkian, eli voivat nousta tilanteesta riippuen toisiaan määrittelevään asemaan. Vuorovaikutuksessa puhumisen teot ja niiden sisällöt saavat merkityksensä osana näitä ihmisten ylläpitämiä tarinoita ja nämä tarinat heijastuvat heidän antamissa vastauksissaan. (Pearce & Pearce 2004, 46–9) Saman teon saama merkitys voi olla erilainen riippuen siitä tuleeko se tulkituksi esimerkiksi osana ystävyssuhteeseen, sen hetkiseen riitaan tai työpaikan kontekstiin liittyvää tarinaa.

Tätä CMM:n ideaa kontekstia ylläpitävien tarinoiden hierarkiasta on soveltanut perheterapiaprosessin tutkimuksessa Wahlström (1992). Hän pyrki muodostamaan teoreettista mallia terapiakeskusteluissa tapahtuvasta merkitysten muodostumisesta ja muuttumisesta. Menetelmällisesti hän tukeutui diskurssi analyttisen tarkastelun perinteeseen. Terapiassa ilmenevän merkitysten muuttumisen Wahlström tiivistä tapahtuvan kuvion 2. mukaisesti: a. merkin ja/tai tekstin, eli uuden sisällön muodostamisen, b. kontekstin, eli asiayhteyden uudelleen määrittelyyn tai c. diskurssin, eli keskustelemaan systeemin muuttumisen tasoilla.

KUVIO 2 Malli semanttisesta merkitysrakenteesta (Wahlström 1992, 174)

Wahlström (1992, 179) nosti itse esille mahdollisen kritiikin vain kielellisten merkitysten tarkastelua kohtaan, pohtien voiko pelkkä semanttinen muutos olla riittävää tuomaan terapeutista muutosta myös toiminnan tasolla. Hän totesi terapeuttien olevan kuitenkin rajoitettuja toimimaan juuri kielellisellä alueella ja merkitysten tasolla. Tässä tutkimuksessa puolestaan katsotaan, että terapiakeskustelu on ensisijaisesti toimintaa ja siihen osallistuminen on jo itsessään muutosta asiakkaan toimimisessa. Tämän toiminnan vaikuttavuus ei näy ainoastaan kielellisissä merkityksissä vaan osallistujien tavassa toimia keskenään sekä heidän sisäisissä merkityksissä toiminnastaan, itsestään sekä keskinäisistä suhteistaan. Diskurssissa havaittavien merkityksien muutosten sijaan tarkastelussa halutaan nostaa etualalle vuorovaikutuksen muodostuminen ja muuttuminen, joka nähdään itsessään seuraamuksellisena ja terapeutista muutosta ilmentävänä. Tätä toiminnallista muutosta lähestyttäessä hyödynnettiin CMM:n esittämää ajatusta vuorovaikutuksessa ilmenevistä kuvioista (engl. pattern).

Termistä "pattern" tässä tutkielmassa käytetty Suomen kielinen käänös "kuvio" on luoteeltaan liian staattinen, eikä sillä riittävästi tavoiteta ajatusta ajassa etenevästä, ikään kuin toiminnassa ilmenevästä rytmistä. Käyttämällä tätä hieman kankealta kuulostavaa käänöstä, halutaan kuitenkin välttää muiden termien, kuten "malli", "kaava" tai "sääntö" mukana tuomaa kognitiivista viittausta. Keskeisestä on, etteivät vuorovaikutuksessa ilmenevät kuviot ole valmiina olemassa sellaisenaan, eivätkä ne ole peräisin yksilöiden pään sisästä tai heidän tilanteelle antamista merkityksistä. Kuviot nousevat esiin osapuolten välisestä vastavuoroisesta toiminnasta. Ne muodostuvat ihmisten luontaisesta

taipumuksesta koordinoita toimintaansa yhdessä (Pearce & Pearce 2004, 51).

CMM:ssä katsotaan, että sosiaalisen maailman tapahtumat ja kohteet, ovat ja muodostuvat ihmisten välisen toiminnan kuvioiden (pitkälti intuitiivisen) hahmottamisen ja niiden perusteella toimimisen kautta (Pearce, 2005, 12-3). Kuvioiden hahmottamisen ja kontekstia luovien tarinoiden avulla ihmiset pystyvät ”liikkumaan” ympäröivässä sosiaalisessa maailmassa. Samalla ne ovat kuitenkin myös tätä ”liikkumista” kontrolloivia, rajoittaen vaihtoehtoisia tapoja olla omana itsenänsä ja toimia tilanteessa (Pearce & Pearce, 2004, . 54). Tästä näkökulmasta myös terapiaa tilanteena ja terapeutista suhdetta voidaan tarkastella erilaisten osapuolten vastavuoroisen toiminnan kuvioiden rykelmänä, jotka saavat puheessa nimiä ja merkityksensä osana osallistujien tarinoita itsestään, keskinäisestä suhteesta, sen hetkisestä toiminnasta ja sosiaalisesta kontekstista. Nämä kuviot eivät ole valmiina staattisesti olemassa olevia terapian prototyyppejä, vaan muotoutuvat dynaamisesti jokaisen tilanteen edetessä luoden sille terapia istunnolle oman kontekstin. Kuviot ovat herkkiä tilanteen alustavalle asetelmalle, muotoutuvat erinäisten jännitteiden ja vetovoimien vaikutuksessa, sekä määrittelevät ja osaltaan rajoittavat vuorovaikutuksen kulkua.

Puhumisen teot tai vuorovaikutuksessa esiintyvät *liikkeet* eli ilmaisut suhteessa niitä edeltäneisiin ja seuraaviin ilmaisuihin, muodostavat tällaisten kuvioiden tarkastelulle pienimmän merkityksellisen yksikön (Pearce 2005, 11–2). *Kuvioiden* voi katsoa olevan osapuolten vastavuoroisten liikkeiden tai pidempien episodien muodostamien sekvenssien rykelmiä, joilla on samankaltaisuus tai yhtäläisyys keskenään (Pearce 2005, 12–3). Tässä tutkimuksessa näitä kuvioita pyrittiin hahmottamaan jäsentämällä terapiavuorovaikutuksen etenemistä osapuolten vastavuoroisten liikkeiden ja tässä liikkumisessa tapahtuvien muutosten kautta. Tarkastelussa hahmottuneille kuvioille annettiin nimiä, jotta niiden avulla prosessista oli helpompi luoda kuvausta sekä muodostaa ymmärrystä sen kulussa tapahtuvista muutoksista.

2.2 Dialogin ja dialogisuuden käsitteellistäminen

Dialogista olemassa olevien näkemysten moninaisuus tekee niiden esittelemisen tutkielmassa sekä termin selkeän käsitteellistämisen hankalaksi. Koska tässä tutkimuksessa tavoitteena oli tarkastella dialogisuutta yhteydessä aitoon vuorovaikutukseen, antoivat *deskriptiiviset*, eli kuvailevat näkemykset dialogista sille paremman lähtökohdan. Nämä eroavat *preskriptiivisistä*, eli ohjeellisista näkemyksistä siinä, ettei dialogin käsitteeseen liitetä erityisiä normatiivisia vaatimuksia, vaan se nähdään kaiken inhimillisen olemisen keskeisenä piirteenä (Stewart & Zeideker 2000, 225–6; Stewart, Zeideker & Black 2004, 21–2). Kun tässä tutkielmassa puhutaan puolestaan preskriptiivisten näkemysten mukaisesta dialogista, eli erityisluontoisesta vuorovaikutuksesta, käytetään yleensä termiä ”dialoginen dialogi”.

Esimerkiksi CMM:ssä dialogi nähdään preskriptiivisesti tämänkaltaisena luonteeltaan hyvänä vuorovaikutuksena. Siinä dialogisuus käsitteellistetään adjektiivina, jolla kuvataan vuorovaikutuksen toteuttamisen laatua, jossa säilyy tasapaino omasta näkemyksestä kiinnipitämisen ja toiselle syvällisesti avoimena olemisen välillä (Pearce & Pearce 2004, 45–6). Tässä tutkimuksessa poiketaan CMM:n näkemyksistä ja katsotaan, kuten Linell (1998, 176) esitti kaikkien vuorovaikutukseen osallistumisien ilmentävän dialogisuutta, vaikkakin osan suhteellisesti toisia heikommin. Dialogisuus nähdään siis deskriptiivisesti vuorovaikutuksen olennaisena rakenteellisena piirteenä. Preskriptiivisten näkemysten kuvaamat ”aito” tai ”hyvä” dialogi, sekä dialoginen ”suhde” tai ”hetki” katsotaan olevan yhteydessä suhteellisesti vahvemmin dialogisuutta ilmentävään vuorovaikutukseen.

Keskeisimpiä deskriptiivisiä näkemyksiä edustaa venäläisen filosofin Mikhail Bahtinin ajatuksia jatkava dialogismin perinne. Se on karteesiolaiseen paradigmaan pohjautuvaa dualismia, eli kehon ja mielen kahtiajakoa kritisoiva epistemologinen näkemys (ks. Marková 1990; Linell 1998). Karteesiolaiseen paradigmaan tukeutuvissa näkemyksissä ilmaus sisältää lähettäjän siihen intentionaalisesti koodaaman viestin. Viestin

vastaanottaja vain purkaa ja tulkitsee sen, joten viestin lähettäjä on siis sen merkityksen ylin auktoriteetti. Tämänkaltainen oletus johtaa helposti yksisuuntaiseen monologiseen tapaan viestiä ajatuksia ja olla suhteessa muihin. Monologisuus on vuorovaikutuksen ominaisuus, johon liittyy yksinäisyys, jäykkyys ja sitä kuvastaa sitoutuminen tiettyyn tietoon ja näkökantaan. (Linell 1998, 17-33)

Dialogismin mukaan ihmisiä ja vuorovaikutuksen osia, kuten ajattelua ja puhetta ei tulisi tarkastella irrallisina yksikköinä, vaan yhden prosessin toisiinsa kietoutuneina osina. Dialogismi pitää jokaista ilmausta responsiivisena vastauksena sitä edeltäneeseen kontekstiin, sekä samalla kontekstia luovana ja aloitteena tuleville ilmauksille. (Linell 1998, 35-36) Sekä puhuminen että kuunteleminen ovat osaltaan ymmärtämisen prosesseja, eikä merkitystä, ilmaisua tai sen kuulemistä, ymmärtämistä ja siihen vastaamista voida erottaa peräkkäisiksi irrallisiksi toiminnoiksi normaalissa puhetilanteessa (Linell 1998, 79-80). Muodostaessaan ilmaisuja puhuja on aina orientoitunut toiseen ja samalla pyrkii itse ymmärtämään muodostamaansa ilmaisua, sekä varmentamaan ilmaisun perille menoa. Kuulija on aktiivisesti orientoitunut toiseen antamalla palautetta ilmaisun muotoutuessa ja valmistautumalla ymmärtämään ilmaisun muodostamalla siihen mielessään vastausta. (Linell 1998, 104-109) Dialogismissa vuorovaikutuksen tavoitteeksi nähdään jaetun tiedon ja yhteisen ymmärryksen saavuttaminen. Dialogismin näkökulmasta dialogi voidaan määritellä melko yleismaailmallisesti välittömästi läsnäolevien osapuolten kesken tapahtuvaksi vastavuoroiseksi symboliseksi vuorovaikutukseksi (esim. Marková 1990, 6–7; Linell 1998, 10; Luckmann 1990, 56). Sitä voi pitää synonyymina ”vuoropuhelulle”, mutta se tuo mukanaan laajemman dialogismiin kytkeytyvän näkemyksen. Dialogin perusominaisuutena on dynaamisuus, eli muotoutuminen emergentisti osapuolten keskinäisestä toiminnasta sekä sen hetkisestä kontekstista (Linell 1998).

Kun dialogisuutta tarkastellaan rakenteellisena piirteenä, sitä ei ole hyödyllistä ajatella kahtiajakoisena joko-tai vaihtoehtona, vaan aina vuorovaikutuksessa ilmenevänä dialogisuuden ja monologisuuden suhteena (Gerlander 2003, 164). Ihmisten välisissä suhteissa monologisuutta kuvastaa yksisuuntaisuus ja välineellinen suhtautuminen. Vuorovaikutuksessa se on reagoimattomuutta toiseen ja toisen näkemyksiin, sekä uppoutumista oman perspektiivin yksipuoliseen esittämiseen (Marková 1990, 9–10). Tässä tutkimuksessa osapuolten vastavuoroisten liikkeiden tarkastelun kautta haluttiin hahmottaa terapiaprosessin aikana tapahtuvia muutoksia vuorovaikutuksen dialogisuudessa.

Woodin (2004, xvi) mukaan teoreettisista variaatioista huolimatta dialogisuuden käsitteen keskeisimpiä elementtejä onkin ajatus *responsiivisuudesta* eli siitä, että vuorovaikutuksen liikkeet muodostuvat aina vastauksina ja siten myös edelläkävijöinä toisen liikkeille. Vuorovaikutuksen osapuolet eivät kuitenkaan ole responsiivisia vain toisilleen, vaan sekoitukselle ympäristön, kontekstin ja oman sisäisen kokemuksen vaikutteita (Shotter 2000, 123). Siksi Shotterin mukaan, jotta osapuolten välinen vuorovaikutus voisi jatkua dynaamisena virtauksena, on heidän pystyttävä ”seuraamaan” toistensa liikkeitä sekä puhuttava niin, että toiset voivat ”seurata” heitä (mts. 120). Tämä vaatii molemminpuolisesti orientoitumista toiseen sekä yhteisesti kehittyvän fokuksen ja jäsentyneen etenemisen ylläpitämiseen (Linell 1998, 172–80). Siten se mikä tekee dialogin dialogiseksi, ei ole niinkään löydettävissä vuorovaikutuksen liikkeistä itsestään vaan niiden välisten yhteyksien laadusta (Pearce 2000, 171). Tässä tutkimuksessa näitä liikkeiden responsiivisia yhteyksiä tarkasteltiin soveltamalla Markován (1990) käsitteellistä mallia dialogin muotoutumisesta kolmiaskelisena prosessina, jota kuvaillaan tarkemmin myöhemmin dialogista jäsenystä esittelevässä luvussa.

2.3 Dialogisuus terapeutisessa kontekstissa

“Dialogisen ajattelutavan mukaan ihmiset ovat tietynlaisia siitä syystä, että he elävät ja ovat eläneet tietynlaisen vuorovaikutuksen piirissä.” (Riikonen & Smith 1998, 120). Lysakerin ja Lysakerin (2004, 107–15) mukaan ihmiset pyrkivät ylläpitämään tunnetta omasta jäsenytyneisyydestä muiden ihmisten kanssa käytyjen sekä omien sisäisten vuoropuheluiden kautta. He katsovat parhaimmillaan näiden vuoropuheluiden muodostavan toimijuutta ylläpitävän voiman olemalla yhteydessä elämälle merkitystä antaviin tarinoin. Cooper (2003, 151) onkin ajatellut, että psykologinen hyvinvointi hahmottuu mahdollisuutena olla suhteessa itseen sekä muihin avoimeen, oikeuttavaan ja dialogiseen tyyliin. Perinteisesti vuorovaikutusta kuitenkin ohjaa oletus ihmisistä toisista irrallisina erillisenä yksikköinä, joten toisten erilaisuus tyypillisesti kohdataan puolustautuen varsin yksiuotteiseen itsen esittämiseen (Gergen, McNamee & Barrett 2001). Etenkin vaikeuksista ja ongelmista puhuttaessa ulottuvilla olevien vaihtoehtoisten näkökulmien valikoima tavallisesti kapeutuu (Riikonen & Smith 1998, 144). Trimblen (2002, 275) mukaan ongelmiin jumiutuneet pelkäävät dialogiin sisältyvää epävarmuutta, joten he rajoittuvat yhden monologisen perspektiivin luomaan näennäiseen varmuuteen ja keskusteluihin vain muiden kanssa, jotka jakavat saman näkemyksen.

Asiakkaiden elämässään kohtaamien ongelmien tuoman monologisuuden voi olettaa heijastuvan myös terapiassa näistä ongelmista käytävissä keskusteluissa. Paré ja Lysack (2004, 12–13) katsovat, että terapeutin vuorovaikutuksen on tarkoitus toimia ikään kuin tilapäisenä tukirakenteena (scaffolding), joka luo yksinäiseen, sulkeutuneeseen ja kriisissä olevaan monologisiin moniäänisyyttä sekä muutosta kohti dialogisempaa keskustelua. Sopivasti erilaisten uusien näkökulmien mukaan tuominen auttaa siirtymistä jäykästä, yhteen perspektiiviin jumiintuneesta asetelmasta monia vaihtoehtoja yhtäaikaaisesti sisällyttävään asetelmaan (Andersen 1990, 31–44; 1992, 59–60). Ajatuksena on, että terapiatilanteessa auennut dialogisuuden mahdollisuus voi sisäistyä sekä jatkaa asiakkaiden sisäisissä ja keskinäisissä vuoropuheluissa. Dialogisuuden edistämistä tai ylläpitämistä terapiassa ei voi suinkaan pitää

itsestään selvänä taikka helppona asiana. On tyypillistä, että niin asiakkailta kuin terapeuteillakin on dialogisuutta ehkäiseviä käsityksiä terapian luonteesta (Goncalves & Guilfoyle 2006, 257–68). Sellaisia ovat mm. oletukset vuorovaikutuksen yksisuuntaisuudesta, terapeutin auktoriteetista, asiakkaan passiivisuudesta muutoksessa sekä sisällön tärkeydestä prosessin sijaan.

Terapia on kontekstina myös itsessään johtaa helposti monologisuuteen. Monologisuutta edistää institutionaalisuuden mukana tuleva valta-asetelma, jossa terapeutti on tilannetta ohjaava auktoriteetti. (Guilfoyle 2003, 339–40) ”Valta” on abstrakti, piileviä rakenteita kuvaileva käsite, joten vuorovaikutuksen tarkastelussa on käytännöllisempää puhua siinä ilmenevästä asymmetrisyydestä ja dominanssista (Linell 1990, 157-8). Mondadan (1998, 156–7) mukaan terapia eroaakin muunlaisesta vuorovaikutuksesta juuri asymmetrisyyden ja osapuolten välisen vuorottelun jäsentyneisyyden perusteella. Asymmetrisyyden ajatellaan olevan institutionaalisuuteen kuuluva itsestäänselvyys, mutta tarkemmin katsottuna se on aina tilanteessa itsessään vuorovaikutteisesti aikaansaatu (ten Have 1991, 62). Se syntyy kumulatiivisesti useammista tekijöistä johtaen asetelmaan, jossa työntekijän perspektiivi on dominoivampi ja asiakkaalla vain vähän mahdollisuutta vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun (mts. 140–1).

Kurri (2005, 13) kuvaa, että terapia tyypillisesti etenee terapeutin esittämien kysymysten ja asiakkaiden vastausten muodostamina vuoropareina. Etenemisestä puuttuu tavalliselle keskustelulle ominainen perässä tuleva kolmas vuoro, eli kommentti tai palaute saadusta vastauksesta. Tämä puuttuva kolmas vuoro ilmaisisi terapeutin omaa asennoitumista ja suhtautumista asiakkaaseen (Mondada 1998, 156–7). Dialogin kolmivaiheisen muodostumisen näkökulmasta kolmannen vuoron ulkoinen puuttuminen on jo itsessään kuitenkin kommentti ja siten luonteeltaan kolmas vuoro (Marková 1990, 138–40). Seuraava kysymys tai muu teko on aina myös vastaus sitä edeltäneelle vaikkakin mitätöivä sellainen, jos se jättää toisen tekemän vuoron huomioimatta. Dialogisuutta korostettaessa vastaamisen tulisi olla sellaista, että sillä otetaan vastaan

toisen puhe ja yhdessä jaetaan vastuu vuorovaikutuksen muotoutumisesta (Mönkkönen 2002, 40). Siten terapiavuorovaikutuksen dialogisuutta tarkasteltaessa huomioidaankin erityisesti, miten osapuolten liikkeet ilmentävät tällaista vastaamista.

Yhteistoiminnallisuuteen pyrkivissä terapioidissa, kuten Andersonin ja Goolishianin (ks. 1992) ”ei-tietämisen” -asennetta korostavassa suuntauksessa, tätä keskusteluasetelman asymmetrisyyttä pyritään vähentämään. Niissä on tarkoitus edistää yhteisen neuvottelemisen kuvioita, joissa terapeutti on vain yksi kanssakeskustelija. (Mondada 1998, 159–60) Mönkkönen (2002, 63) kuvailee tämänkaltaista *dialogista orientaatiota* auttamistyössä sellaisena, jossa 1. tavoitteena on vuorovaikutuksen ja merkitysten muodostuminen molempien ehdoilla, 2. kutsutaan esiin moniäänisyyttä sekä 3. korostetaan vastaamisen ja dialogisen suhteen merkitystä. Guilfoynen (2003, 340) mukaan edes dialogisuuden varjeleminen ”ei-tietämisellä” tai vuorovaikutuksen muodostuminen yhteistoiminnallisesti eivät kuitenkaan täysin pysty purkamaan kontekstin institutionaalisuudesta tulevia valta-asetelmiä. Solas (2000, 351–7) kritisoikin idealistisen dialogisuuden korostamisen luovan vain illuusion tasavertaisuudesta. Sen varjolla hän katsoo terapeutin säilyttävän erityisasemansa toiminnan keskipisteenä ja ohjaajana, välttämättä asiakkaiden vastustusta. Siten dialogisuudesta tuleekin herkästi ikään kuin keino piilottaa valta näkymättömiin, eikä vähentää sitä. Tässä tutkielmassa ei toisaalta olla kiinnostuneita onko dialogisuuteen pyrkiminen normatiivisesta- tai valtanäkökulmasta muunlaista terapiaa eettisempää, vaan siinä tarkastellaan pragmaattisesta näkökulmasta miten dialogisuus käsitteenä auttaa hahmottamaan terapiavuorovaikutusta ja sen muuttumista.

Mondadan (1998, 159–60) mukaan keskittyminen tutkimuksessa liian idealistiseen kuvaan dialogin tasavertaisuudesta hämärtäisikin helposti vuorovaikutuksessa ilmenevän todellisuuden. Linellin (1998, 13) katsoo, että hedelmälliset lähtökohdat tutkimukselle saadaan vasta kun pelkkien yhteistoiminnallisuuden ja tasavertaisuuden sijaan tarkastellaan löyhemmin myös osapuolten välisen toiminnan yhteistä koordinoitua ja

täydentävyyttä. Näin voidaan huomioida, miten dialogisuutta on havaittavissa myös luonteeltaan hyvin asymmetrisessäkin perusasetelmissä. Tässä tutkimuksessa dialogisuuden ajatellaan asymmetrisyyden tapaan olevan akumulatiivisesti vuorovaikutuksessa muodostuva jännite. Se kehittyy vuorovaikutuksen edetessä monista tekijöistä, sekä ilmenemisellään tukee asetelmaa, jossa useammat näkemykset pääsevät mukaan dialogiin ja osapuolten välille muodostuu uudenlaista yhteisymmärrystä mahdollistava suhde.

Haarakangas (1997) tutki psykiatrisia hoitokokouskeskusteluja dialogisena prosessina Bakhtinin käsityksille perustuvan dialogisen analyysimallin avulla. Hän tarkasteli tutkimuksessaan työryhmän ja asiakasperheen keskinäistä kytkeytymistä, dialogisuuden ja polyfonisuuden toteutumista keskusteluissa, uusien merkitysten muotoutumista sekä työryhmän keskinäistä reflektointia. Työryhmän ensimmäisenä terapeuttisena tehtävänä Haarakangas (1997, 113-14) pitää kytkeytymistä keskustelukumppaneihin heidän omalla kielialueellaan ja siten perustan luomista dialogisen suhteen muodostumiselle. Seikkula (2002) on tarkastellut vastaavanlaisen dialogisen sekvenssianalyysin avulla hyviin ja huonoihin tuloksiin johtaneiden ensikertaa psykoottisten potilaiden hoitokokouskeskusteluja. Hänen tutkimuksessa tuli esiin, että dialogista keskustelua ilmeni enemmän hyvään tulokseen johtaneissa keskusteluissa, joissa oli myös vähemmän asymmetrisyyttä sekä enemmän symbolisen kielen käyttöä. Vastaavia tuloksia ovat saaneet pro gradu -tutkielmissaan mm. Maijasaari ja Tolvanen (2001) sekä Kivimäki ja Kämäräinen (2003).

Pariterapian kontekstissa dialogisuutta ovat tarkastelleet mm. Harju ja Luukkonen (2003). Pro gradu -tutkielmassaan he analysoivat dialogisuutta soveltamalla Haarakangan esittelemää käsitettä kielellisestä kytkeytymisestä, minkä he totesivat lisääntyneen pariskunnan välillä hoitoprosessin edetessä (mts. 39). Tässä tutkimuksessa kielellinen kytkeytyminen nähdään ilmentävän osapuolten välistä responsiivisuutta, mutta vain se ei vielä riittävästi auta hahmottamaan dialogisuutta tai muutoksia siinä. Pariskunnan keskinäisen dialogisuuden kehittyminen on

kuitenkin keskeisimpiä mielenkiinnon kohteita myös tässä tutkimuksessa. Fishbane (1998, 44) katsoo, että terapiaan tullessa pariskunnat ovat usein polarisoituneessa ja toisistaan irrallisessa tilassa, joten heidän välisen dialogisuuden edistämistä voidaan pitää sen oleellisimpana tavoitteena. Parin välisen kommunikaation parantamisen on myös todettu olevan yleisin mainittu pariterapiaan tulon syy (Doss, Simpson & Christensen 2004), sekä siinä tapahtuvien muutosten olevan keskeisimpiä elementtejä pariterapiaprosessin vaikuttavuudessa (Christensen ym. 1998). Mikäli terapiassa ei ilmenisi viitteitä osapuolten väliseen vuorovaikutukseen liittyvästä vaikuttavuudesta voisi olettaa sen hetkisisissä merkityksissä tapahtuvien muutosten jäävän ehkä vain lyhytaikaisiksi.

3 KÄSITTEIDEN SOVELTAMINEN AINEISTON TARKASTELUSSA

3.1 Tavoitteet

Tavoitteena tässä tutkielmassa oli dialogisuuden käsitteen tarkastelu pariterapiakontekstin kautta. Soveltamalla tätä elävää ja monimuotoista käsitettä aidon terapiavuorovaikutuksen tarkasteluun voitiin siitä muodostaa ymmärrystä, joka on sidoksissa käytäntöön. Tutkijalle itselleen tämän tutkimuksen merkityksellisyys muodostui ensisijaisesti oppimisprosessina, jossa ei tavoiteltu varmuutta tai lopullisia vastauksia. Siinä otettiin ensimmäisiä askelia kohti terapiavuorovaikutuksen omakohtaista ymmärtämistä sekä dialogisuuden käsitteen hahmottamista. Tutkielmalla ei ollut alkuvaiheessa valmiiksi muotoiltuja tutkimusongelmia, vaan tehtävänä oli muodostaa uudenlaista näkemystä tutkittavaan aiheeseen. Tarkoituksena vuorovaikutuksen tarkastelussa oli kuvata sen etenemistä tavalla, joka auttaa hahmottamaan osapuolten välisen dialogisuuden muuttumista terapiaprosessin aikana.

3.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistona toimivat nauhoitukset Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen klinikalla toteutuneen pariterapian keskusteluista. Tutkija osallistui tapaamisiin terapeutitimin yhtenä jäsenenä ja teki niistä kirjallisen raportin kliinisen psykologian kurssia varten. Toteutunutta pariterapiaprosessia voi pitää tulokseltaan onnistuneena, koska asiakkaiden ennen terapiaan tuloa kokema avioeron uhka oli poistunut, ja heidän arvionsa suhteen laadusta ylittivät heidän prosessin aikana asettamat tavoitteet. Toisella ja viimeisellä tapaamisella asiakkaiden tekemän arvioinnin perusteella (asteikolla -10 – +10) parisuhteen tilanne oli noussut alkuperäisen yhteydenoton aikaisista arvioista, vaimon +1:stä ja miehen -5:stä, viimeiseen kertaan mennessä +7.5:een ja +6:teen. Näin ne

ylittivät heidän asettamat tavoitteet vaimolla 2:lla ja miehellä 4:llä pisteellä. Alkuperäisenä ongelmana he olivat kokeneet *keskinäisen erilaisuuden*, *yhdessä olemisen hankaluuden* sekä heidän välillään olevan *muurin, joka esti kommunikointia*.

Tarkasteltavassa pariterapiassa ei noudatettu erityistä dialogista työtappaa, vaan siinä sovellettiin erilaisia terapeuttisia malleja, kuten systeemisen ja narratiivisen perheterapian sekä reflektiivisen tiimin työtappoja yhteistoiminnallisella otteella (ks. Goldenberg & Goldenberg 1996). Siten dialogisuuden edistäminen asiakaspariskunnan välillä tai muuten keskusteluissa, ei ollut erityisesti nimetty tavoite. Tutkielmassa tarkoituksena ei siis ollut terapeuttien toiminnan tai toimintamallien arviointi sen kannalta, onnistuttiinko terapiassa dialogisuuden edistämässä. Siinä muodostettiin kontekstuaalista kuvausta vuorovaikutuksen etenemisestä ja muuttumisesta dialogisuuden kannalta tarkasteltuna.

Kaikkien kuuden terapiatapaamisen analysointi olisi ollut liian työlästä, joten varsinaiseksi aineistoksi valittiin kolme tapaamista: I, III sekä V. Ensimmäistä tapaamista voidaan pitää tarkastelulle olennaisimpana. Sen lisäksi III ja V antavat kattavaa kuvaa prosessin kulussa tapahtuvasta muutoksesta. Tuloksien esittelyssä on mukana muistakin tapaamisista otettuja asiakkaiden reflektointeja terapiasta. Tutkija litteroi nauhoitukset itse. Seppäsen (1997, 19) mukaan tekstiksi muutettu aineisto on aina vain kapea esitys alkuperäisestä, mutta omakohtainen kokemus tilanteista ja/tai nauhoituksista auttaa säilyttämään kosketuksen aitoon vuorovaikutukseen. Litteroitaessa tämä kokemus voi kuitenkin myös heikentää tarkkuutta, jos litteroija luottaa liiaksi omaan muistiin tilanteen kulusta. Siksi litteroinnissa käytettiin keskusteluanalyysin mukaista korkeampaa tarkkuustasoa, joka ei olisi ollut analyysin kannalta välttämätöntä. Se kuitenkin auttoi varmentamaan, että toteutuneesta vuorovaikutuksesta syntyisi mahdollisimman uskollinen kuva.

3.3 Dialoginen jäsenyys

3.3.1 Lähtökohdat käsitteiden soveltamiselle

Teoreettisen viitekehyksen muodostava kirjallisuus ei tarjonnut sopivaa valmista menetelmää tämänkaltaiseen pidemmän prosessin tarkastelulle dialogisuuden käsitteen kannalta. Siten tutkimuksessa omaksuttiin *bricoleur* lähestyminen, eli niin sanottu tee-se-itse menetelmä. McLeodin (2001, 118–29) mukaan siihen kuuluu asennoituminen tutkimukseen oppimisprosessina, jossa luovasti yhdistellään erilaisia menetelmiä, sekä syvällinen ja laaja perehtyminen aiheeseen oman henkilökohtaisen näkökulman omaksumiseksi ja ymmärtämiseksi. Sovellettu tarkastelutapa kehittyi siis kokeilemalla prosessin edetessä. Muodostunutta yhdistelmää ei tulisi nähdä erityisenä analyysimenetelmänä, joka itsessään synnyttäisi tuloksia, vaan se toimi ikään kuin tukirakennelmana, joka auttoi hahmottamaan ja jäsentämään aineistoa. Tarkastelussa ei pyritty tiukkaan aineistolähtöisyyteen, vaan prosessi eteni kehämäisenä vuoropuheluna aineiston jäsentämisen ja eri kohtien vertailemisen, lähdeteoksiin perehtymisen kautta muodostuvan ymmärryksen sekä omakohtaisen osallistumisen tuoman kokemuksen välillä. Tarkastelu kohdistuu vuorovaikutuksen ulkoisesti havaittaviin piirteisiin, joten sillä ei pyritä tavoittamaan siihen osallistuvien sisäisiä merkityksiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ontologista oletusta, etteikö yksilön sisäistä todellisuutta olisi olemassa, vaan on tutkimuksen toteuttamisen kannalta tehty käytännöllinen rajaus.

Sovellettua tarkastelutapaa nimetään tässä *dialogiseksi jäsenyykseksi*. Sen perustaksi otettiin Markován (1990, 129-146) esittämä käsitteellinen malli dialogista kolmivaiheisena prosessina. Markován malli vaikutti antavan sopivan lähtökohdan dialogisuuden tarkastelulle, koska sen ajatuksena on, ettei vuorovaikutuksen osia tarkastella irrallaan toisistaan, vaan niitä hahmotetaan keskinäisten yhteyksien perusteella. Se auttoi hahmottamaan responsiivisuuden ilmenemistä vuorovaikutuksessa, sekä sovittautui yhteen CMM:n ajatukseen vuorovaikutuksen liikkeistä. Marková kuitenkin varoittaa, ettei tämä käsitteellinen malli ole valmis sellaisenaan,

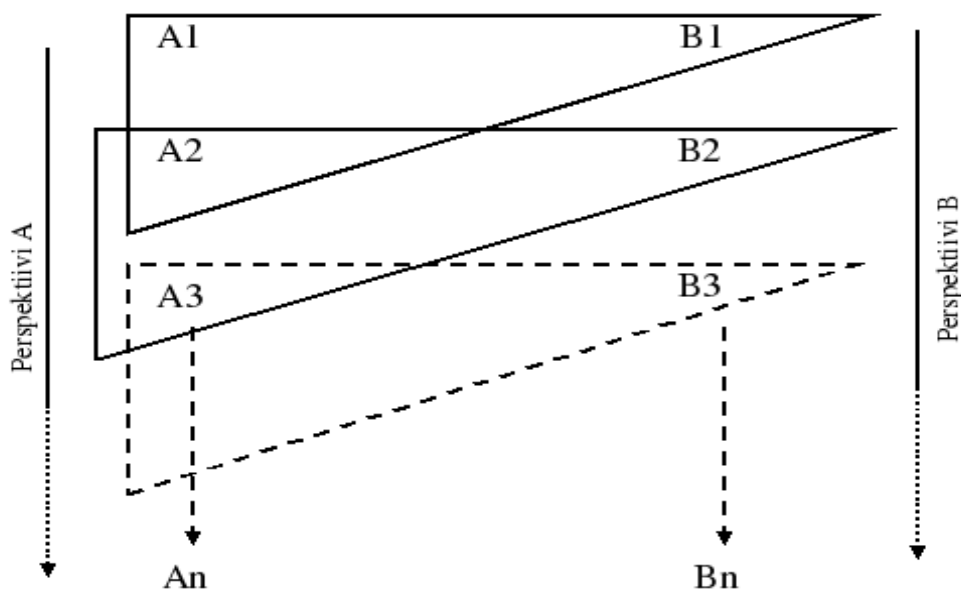

vaan sitä on sovitettava aina aiottuun kontekstiin ja tutkimuskysymykseen sopiviksi. Seuraavassa esitellään kolmivaihe mallia sekä se, miten sitä sovitettiin käytettäväksi tässä tutkielmassa jäsentämään terapiavuorovaikutuksen etenemistä.

3.3.2 Kolmivaihemalli dialogista

Markován esittämän kolmivaihemallin mukaan dialogi edellyttää, että vuorovaikutuksessa ilmenee vähintään kolme vastavuoroista osaa: *aloite*, sen saama *vaste*, sekä lisäksi kolmas edeltäneiden muodostamaa kokonaisuutta kommentoiva *palaute*. Kaikki vuorovaikutuksen osat ovat retro- ja proaktiivisia, eli sekä menneeseen että tulevaan orientoituneita, mutta kaksi osaa muodostavat yhdessä laadultaan uudenlaisen kokonaisuuden, jota seuraava, eli kolmasosa kommentoi. Siten jokaisen osan voidaan katsoa jossain määrin toteuttavan kolmea funktiota: 1. luoden aloitetta seuraaville liikkeille, 2. olemalla responsiivinen vastaus sitä edeltäneelle ja 3. kommentoimalla edeltäneiden muodostamaa kokonaisuutta. (Marková 1990, 131–9)

Kolmivaiheisuus voidaan myös käsitteellisesti ottaa dialogin toteutumisen minimiedellytykseksi (Markova, 1990, 138-9; Linell, 1998, 45-46), mikä tässä tutkimuksessa muodostaa perustan *dialogisen sekvenssin* hahmottamiselle. Kuvio 3. havainnollistaa kolmiaskelista prosessia, jossa A:n ja B:n välisessä vuorovaikutuksessa A:n tekemä aloitte A1 jäisi merkityksettömäksi ilman sen saamaa vastausta B1. Jaetun ymmärryksen keskinäinen tunnistaminen vaatii A:lta kommentin A2 hänen tekemän aloitteen A1 sekä sen saaman vastauksen B1 välisestä suhteesta. Näin kukin liike on keskinäisten sisäisten suhteiden määrittämä, eli vailla merkitystä ilman sitä ympäröivien liikkeiden luomaa dialogista yhteyttä.

Kuvio 3. Kolmiaskelinen prosessi sekä A:n ja B:n perspektiivien yhteiskehitys
(Markova, 1990, 139)

Koska B1 on myös kuitenkin osaltaan aloitteellinen, jää sen saama vastaus A2 yhteydessä siihen keskeneräiseksi ilman seuraavaa liikettä B2 ja se vastaavasti ilman A3:sta jne. Näin dialogi pysyy aina osaltaan keskeneräisenä. Toisaalta voidaan katsoa, että "kolmannen osan" puuttuminen ulkoisesta puheesta, on jo itsessään myös merkityksellinen kommentti osaanottajille (Markova, 1990, 139-40).

Ennen varsinaisen aineiston tarkastelua edellä esitettyä mallia sovellettiin satunnaisesti valitusta pariterapiakeskustelusta litteroidun aineiston tarkasteluun. Sen kautta mallia pyrittiin muokkaamaan siten, että sillä voidaan luokitella vuorovaikutuksessa ilmeneviä liikkeitä ja jäsentää sen etenemistä dialogisuuden osalta. Markován esittämät kolme luokitusta eivät vaikuttaneet riittävältä hahmottamaan aineistossa esiintyvää moninaisuutta. Liikkeiden luokituksia muodostui lisää, ja niitä tarkennettiin Linellin (1998 169–80) dialogiin osallistumisen perusyksiköistä esittämällä näkemyksillä. Samalla Lineliltä lainattiin ajatuksia liikkeiden vaikutuksesta etenemisessä ilmenevän asymmetrisyyden tarkastelusta. Etenkin aloitteet, jotka velvoittavat toista vastaamaan rajoitetulla tavalla, korostavat vuorovaikutuksen asymmetrisyyttä, mikäli toinen osapuoli vastaa veloitteeseen tekemällä siihen responsiivisen vasteen.

Luokituksia muodostui lopulta yhdeksän. Vuorovaikutuksessa ilmenevät liikkeet saavat luokituksessa siitä missä määrin ne toteuttavat aloitteellista ja responsiivista funktiota suhteessa niitä ympäröivään kontekstiin.

Aloite (A) tai "vapaa aloite" (Linell 1998, 170–5) on liike, joka ei ole suoraan responsiivinen edeltäneeseen kontekstiin ja toimii vahvasti aloitteellisena seuranneelle liikkeelle. Aloitteet voivat olla luonteeltaan velvoittavia tai ei-velvoittavia (esim. suora pyyntö tai kysymys tai epäsuorempi kommentti, joka odottaa vastetta). Aloite katkaisee dialogisen etenemisen aloittaen uuden dialogisen sekvenssin. Aloitteet luovat siten sen tekijälle valtaa määrittellä vuorovaikutuksen etenemistä.

Jatkealoite (JA) on velvoittavasti aloitteellinen ja siten asymmetrisyyttä lisäävä, mutta se on myös responsiivinen sitä edeltäneille liikkeille. Jatkealoite korostaa asymmetrisyyttä sitä enemmän mitä vähemmän se on responsiivinen edeltäneille liikkeille.

Vaste (V) on suoraan responsiivinen sitä edeltäneeseen aloitteeseen tai jatkealoitteeseen sekä luo yhdessä sen kanssa odotuksen kolmannesta kommentoivasta liikkeestä. Vasteella sen tekijä tulee täydentävään suhteeseen aloitteen luoman asymmetrian kanssa.

Palaute (P) on edeltäneiden liikkeiden luomaa kokonaisuutta kommentoiva ja siten vahvasti responsiivinen mutta myös ei-velvoittavasti aloitteellinen. Palaute on luonteeltaan lievästi edeltäneen aloite-vaste -vuoroparin asymmetrisyyttä ylläpitävä.

Jatke (J) on palautetta löyhemmin sitä edeltäneille liikkeille responsiivinen kolmas liike. Se kuitenkin ylläpitää dialogista etenemistä tuoden uutta kontribuutiota, sekä toimii ei-velvoittavasti aloitteellisena liikkeenä. Jatke on luonteeltaan symmetrisyyttä edistävä liike.

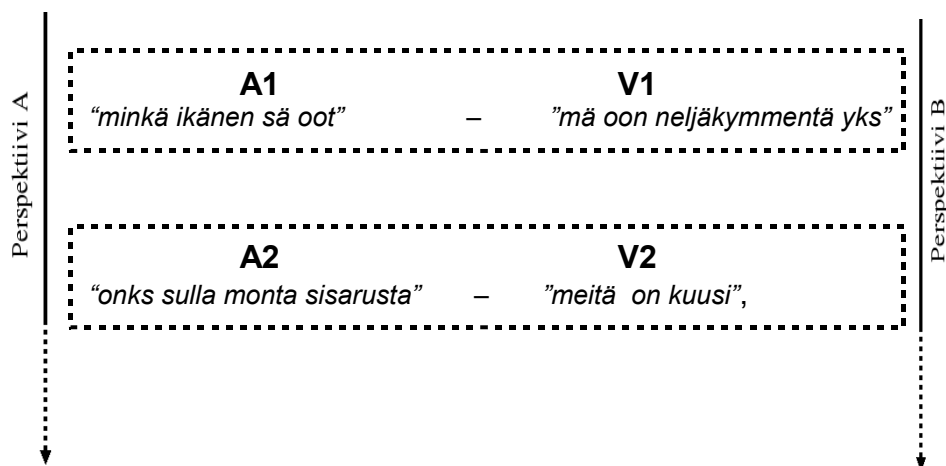
Monologi (M) on muusta dialogista irralleen jäävä liike, jolla ei ole varsinaisesti kontekstuaalista yhteyttä juuri edeltäneisiin liikkeisiin ja joka jää ilman huomiota uutena aloitteena.

Minimaalinen vaste (mv) on vähimmäisvastaus edeltäneelle aloitteelle tai jatkealoitteelle ilman, että se tuo omaa uutta kontribuutiota dialogiin (Linell 1998).

Minimaalinen palaute (mp) vain huomioi edeltäneen liikkeen tapahtuneeksi ja ymmärretyksi ilman, että se tuo omaa uutta kontribuutiota dialogiin.

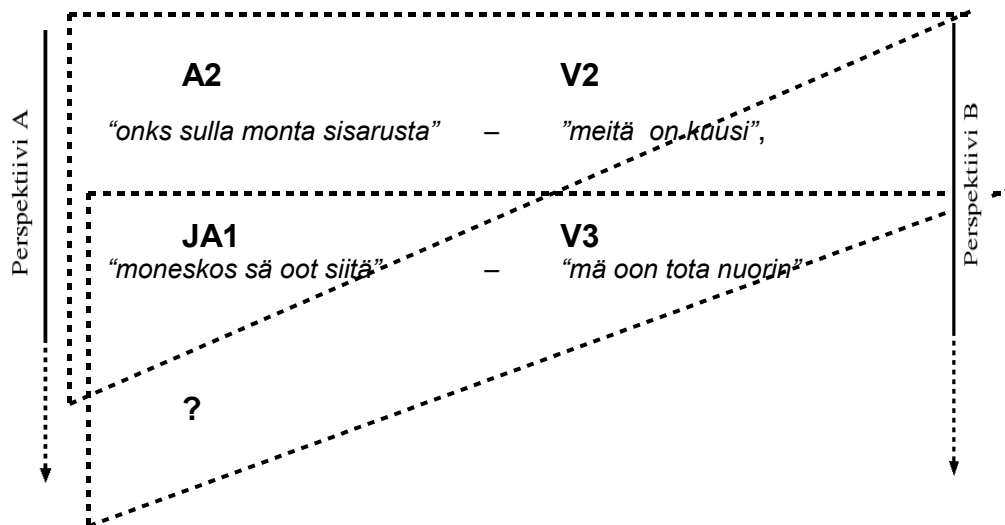
Lisäksi on toisen puheen aikana sen muodostusta *tukevia äännähdyksiä* (i), joilla vuoro ei varsinaisesti siirry puhujalta toiselle (Linell 1998).

Dialoginen sekvenssi muodostuu sarjasta vastavuoroisia liikkeitä, jossa liikkeiden väliset yhteydet luovat yhtenäistä ketjua. Kuvio 4. kaltaiset toisiaan seuraavat irralliset aloite-vastevuoroparit, eivät vielä muodosta tässä mielessä dialogia.

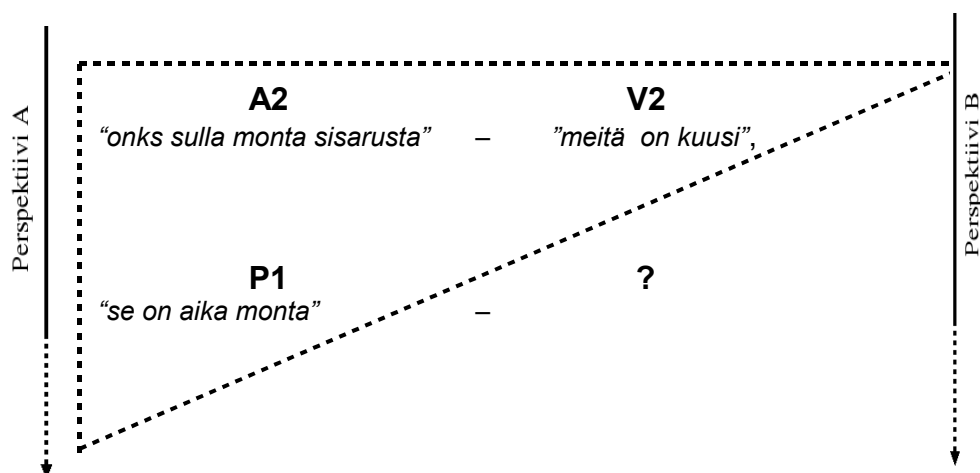
KUVIO 4 Irralliset aloite-vastevuoroparit

Siinä A2 ei suoraan kommentoi edeltäneiden liikkeiden luomaa kokonaisuutta, eikä sen ymmärrettävyys ole yhteydessä edeltäneisiin liikkeisiin tai riippuvainen näiden vuoroparien järjestyksestä. Sen sijaan kuvion 5 kaltaista vuoroparia seuraavan jatkealoitteen JA1 ja sen saaman vasteen V3 kautta lähtisi muodostumaan dialogista sekvenssiä.

Kuvio 5 Aloite – vaste – jatkealoite sekvenssi

Jatkealoitteet kuitenkin velvoittavat toista tekemään tietynlaisen vasteen ja siten rajoittavat toisen vapautta valita näkökulmaa. Niiden kautta aloitteiden tekijän oma perspektiivi ei myöskään tule suoraan mukaan dialogiin ja vastavuoroisesti toisen kommentoitavaksi. Peräkkäin toistuessaan tällaiset osallistumiset muodostavat asymmetristä etenemistä ja tekevät dialogista yksipuolisemmin etenevää, eli siinä suhteessa monologisempaa (Linell 1998, 163; 2005). Palautteet ja jatkeet ovat puolestaan luonteeltaan enemmän symmetrisyyttä mahdollistavia tuoden tekijän oman kontribuution mukaan dialogiin ilman toiseen kohdistuvaa velvoittavuutta ja rajoittamista. Edellä esitetyn esimerkin jatkealoitteen sijaan kuviossa 6. palaute P1 kommentoisi suuremmin edeltäneiden liikkeiden muodostamaa kokonaisuutta.

KUVIO 6 Aloite – vaste – palaute sekvenssi

Se antaisi myös toiselle mahdollisuuden kommentoida vastavuoroisesti tätä palautetta tai vaikuttaa muulla tavalla sekvenssin etenemiseen, esimerkiksi tekemällä itse vuorostaan jatkealoitteen toiselle. Näin dialogista voisi muodostua molemminpuolisempaa ja etenemisestä yhteisesti neuvoteltua.

Tarkasteltaessa vuorovaikutuksen kulkua dialogisuuden kannalta, siinä ei pyritä ulkopuolisesta perspektiivistä tulkitsemaan tekijän intentioita, vaan osallistuvasta näkökulmasta luokittelemaan liikkeitä niiden muilta saatujen vastausten perusteella (Linell 1998, 173). Liikkeiden luokituksia ei ole tarkoitus lähteä itsessään analysoimaan tai määrällistämään, vaan ne muodostavat tutkijalle aineiston tarkastelua varten tukirakennelman, joka jäsentää vuorovaikutusta dialogisiin sekvensseihin. Ajatuksena on, että vuorovaikutusta voi pitää dialogisempana, kun se on molemminpuolisempaa sekä etenee pidempinä sekvensseinä, eli sisältää vähemmän katkoksia dialogisuudessa. Katkoksia dialogisessa etenemisessä merkittiin aineiston jäsennyksessä rivien välisellä tummennetulla viivalla. Dialogisen sekvenssin sisällä dialogisuuden vahventuminen heijastuu mm. etenemisen symmetrisyytenä ja kolmansien vuorojen, eli palautteiden ja jatkeiden lisääntymisenä.

3.3.3 Aineiston jäsentäminen ja tarve lisäкитеereille

Edellä esitettyä kolmivaihe mallia lähdettiin soveltamaan tutkimusaineiston tarkasteluun. Litteroidut keskustelut siirrettiin Microsoft Excel – taulukko-ohjelmaan, jossa tekstin viereen lisättiin osanottajille omat sarakkeet. (kts. kuvio 7.) Jokaiselle riville tulevan liikkeen luokitus merkittiin henkilön omaan sarakkeeseen. Koodaamalla liikkeitä saatiin aikaan visuaalinen hahmotus vuorovaikutuksen etenemisestä ja siinä ilmenevistä dialogisista sekvensseistä. Tätä hahmotusta voitiin myös tarkastella taulukko-ohjelmassa zoomaamalla etäämmälle. Silloin etenemisessä ilmeneviä kuviota ja säännönmukaisuuksia oli helpompi tarkastella irrallaan kielellisten sisältöjen moninaisuudesta. Aluksi kaikki kolme tapaamista jäsenettiin kokonaisuudessaan kronologisesti edeten läpi kahteen kertaan. Siten ensimmäisellä kerralla tapahtuva menetelmän tarkentuminen ja sen käytön oppiminen vaikutti yhtenäisemmin koko aineistoon.

		T1	T2	T3	K	L
151	T1: minkäs ikänen Kalle sinä olet?	A				
152	K: nuori vielä hhh xx vasta [(täytän xy)]				V	
153	T1: [(xx xx vuo]tta nuori, millon sä täytät sen xy?	JA				
154	K: xxkuussa				mv	

A			V	
JA			V	
JA			V	
			V	
A			V	
JA			V	
JA			V	
A			V	
JA			V	
JA			mv	
JA			V	
A			V	
mv			V	
mv			V	
JA			J	
JA			V	
JA			V	
P			V	
JA			V	
JA			V	
JA			V	
A			V	

Haastattelumainen kuvio

Kerronnallinen kuvio

Asymmetrinen keskustelukuvio

KUVIO 7 Vasemmalla osanottajien tekemät liikkeet sekä niiden koodaukset omiin sarakkeisiin. Oikealla muodostuva kuvio etäämmältä sekä kuvioiden nimeäminen.

Kun aineistoa jäsennettiin läpi kolmivaihemallin mukaisesti, nousi esiin toistuvia havaintoja kohdista, joissa jäsennostapa ei vaikuttanut riittävästi tavoittavan vuorovaikutuksessa esiintyviä muutoksia. Nämä havainnot tuntuivat kuitenkin olennaisesti liittyvän siihen, mitä dialogisuuden käsitteellä tutkimuksessa pyrittiin tavoittamaan. Siten näiden havaintojen kautta nousi tarve muodostaa responsiivisuuden lisäksi kaksi uutta kriteerejä dialogisuuden tarkasteluun: *erilaisuuden läsnäolo* ja *vastavuoroinen oikeuttaminen*. Näitä kriteerejä esitellään tulososion kohdissa, joissa ne nousivat esiin: 4.1.3 asiakkaiden keskinäisestä tiimityökuvioista sekä mitätöivistä kuvioista 4.2.2.

Tarkastelukriteerien tarkennuttua aineiston eri kohtia ristiinvertailtiin keskenään. Tämän kautta vuorovaikutuksen kulussa pystyttiin nimeämään etenemisessä ilmeneviä säännönmukaisuuksia, eli vuorovaikutuksen kuvioita. Näitä olivat mm. haastattelumainen, kerronnallinen, asymmetrinen keskustelu, tiimityöskentelyä ilmentävä, keskustelullinen, mitätöivä ja keskinäinen dialogi. Nimettyjä kuvioita esitellään tarkemmin aineistoesimerkkien yhteydessä tulososiossa. Lopuksi jäsennost käytettiin vielä läpi kertaalleen kokonaisuudessaan lisäten sen viereen vuorovaikutuksen kuvaamiseen liittyviä merkintöjä ja kommentteja osallistujista, etenemisestä sekä muodostuvasta asetelmasta. Seuraavaksi vuorovaikutusprosessista muodostunutta jäsennostä, siinä hahmottuneita etenemisen kuvioita sekä syntyneitä käsityksiä dialogisuuden kehittymisestä lähdettiin kuvailemaan tämän raportin tulososioksi muotoutuneessa tekstissä. Sen kirjoittaminen on nähtävissä yhtenä osana aineiston tarkasteluprosessia.

Luotaessa esitettyä kontekstuaalista kuvausta tarkasteltavasta pariterapiaprosessista tavoitteena oli, että siinä näkyisi 1. miten vuorovaikutus jäsennostä tarkasteltaessa prosessia osapuolten vastavuoroisina liikkeinä, 2. minkälaisia vuorovaikutuksen etenemisessä ilmeneviä kuvioita jäsennostä kautta voitiin hahmottaa, sekä 3. minkälainen kuva tarkastelun kautta syntyi dialogisuudesta ja sen kehittymisestä tämän pariterapian vuorovaikutuksessa.

3.4 Tulososion rakenne ja esimerkeissä käytetyt merkit

Vuorovaikutusprosessista muodostuneen jäsennyksen kuvaamiselle oli vaikea löytää tiivistä rakennetta. Lukijan kannalta selkeimmältä ratkaisulta vaikutti kuvailla analysoidut tapaamiset I, III ja V läpi vuorolla esitellen niissä ilmenneitä kuvioita. Tulosten esittelyssä keskitytään osioihin joissa asiakkaat olivat mukana dialogissa, joten työntekijöiden keskenään käymät reflektiiviset keskustelut jäävät tässä pois. Kunkin tapaamisen kohdalla annetaan esimerkkejä (**E1**, **E2**, jne.) kuvauksessa viitattuihin kohtiin. Annettuja esimerkkejä esitellään kuvailemalla niiden kontekstia sekä analysoimalla niitä auki, jotta lukija voi saada kuvaa aineiston tarkastelutavasta ja tulkintaperusteista.

Ennen siirtymistä tulosten esittelyyn on tärkeää vielä huomioida, ettei tekstiä tulisi lukea arviointina terapeuttien toiminnasta, vaan kuvauksena vuorovaikutuksesta dialogisuuden kehittymisen näkökulmasta. Osiossa ei voida myöskään esitellä kaikkia havaintoja ja asioita, joita aineiston tarkastelussa nousi esiin. Tutkija on joutunut käyttämään harkintaansa siinä, mitä otetaan mukaan, jotta kokonaisuus hahmottuisi vastaukseksi sille asetettuihin kysymyksiin. Vaikka kukin esimerkki on vain yksittäisestä kohdasta, kuvastavat ne koko aineiston kautta muodostuneita näkemyksiä. Valitut esimerkkiosat on pyritty pitämään mahdollisimman lyhyinä. Pidempiä osia on lyhennetty kuvailevalla tekstillä, mikäli tämä ei ole huomattavasti haitannut niiden ymmärrettävyyttä. Painoteknisistä syistä esimerkeistä puuttuu myös aineiston tarkastelussa käytetyt liikkeiden värikoodit sekä taukojen pituuden hahmottaminen rivin paksuudella.

Seuraavassa on listaus käytetyistä litterointi- ja analyysimerkinnöistä:

Osallistujien koodit:

T1	Perheterapiakoulutuksen käynyt pari- ja perheterapeutti mies
T2	Psykologi nainen
T3	Psykologian opiskelija mies
K	Asiakas mies, Kalle (nimi muutettu)
L	Asiakas nainen, Leena (nimi muutettu)

Litterointi merkinnät:

[	Päällekkäinen puhe alkaa
]	Päällekkäinen puhe päättyy
(.)	Lyhyt tauko
(2)	2. sekunnin tauko
=	Puhe jatkuu ilman taukoa
sa-	Keskeytynyt sana
SANA	Muuta voimakkaampi puhe
'sana'	Muuta hiljaisempi puhe
< >	Nopeampi puheen osuus
.hhh	Kuuluva sisäänhengitys
hhh	Kuuluva uloshengitys
sa(h)na	Sanan sisällä oleva henkäys
( )	Epäselvää puhetta
(sana)	Epävarma sana tai puheen osa
(( ))	Litteroijan kommentit esim. sanattomasta viestinnästä
X, xx	Poistettu tieto: nimi, vuosiluku...
...	Kohta jota on esimerkissä lyhennetty

Liikkeiden luokat:

A	Aloite
JA	Jatkealoite
V	Vaste
P	Palaute
J	Jatke
M	Monologi
mv	Minimaalinen vaste
mp	Minimaalinen palaute
i	Tuki-ilmaus
X	Keskeytynyt liike
( )	Vaihtoehtoinen tai epävarma luokittelu

4 VUOROVAIKUTUSPROSESSIN KUVAUS

4.1 I-tapaaminen: ”asioiden tuontia pöydälle muiden nähtäväksi”

4.1.1 Haastattelumainen kuvio ja asymmetrisyyden muodostuminen

Ensimmäisen tapaamisen alkuvaiheilla vuorovaikutus lähti liikkeelle kahdenkeskisinä *haastattelumaisina kuvioina*, jotka vastasivat pitkälti Mondadan (1998, 156–7) kuvaamaa terapiakeskusteluille perustan luovaa asymmetristä ja jäsentynyttä vuorottelua. Sen kautta muodostui vahvasti asymmetristä asetelmaa, eikä dialogisuus päässyt näissä kohdissa huomattavasti kehittymään. Päävastuun terapian etenemisestä ottava terapeutti 1 kävi lyhyitä muutaman jatkealoite-vaste parin sisältäviä dialogisia sekvenssejä vuorollaan Kallen ja Leenan kanssa. (kts. esimerkki 1. = E1). Sekvenssien sisällä etenemistä voisi kutsua dialogiseksi haastatteluksi, kun niissä terapeutin tekemät kysymykset pohjautuvat asiakkaiden vastauksiin (Haarakangas 1997, 70). Dialoginen eteneminen ei haastattelumaisuuden yhteydessä yleensä kuitenkaan jatkunut pitkään. Näissä sekvensseissä ilmeni myös muutama molemminpuolisemmin dialoginen kohta kummankin asiakkaan kanssa. Tällaiset molemminpuolisemmat kytkeytymiset vaikuttivat tärkeiltä kahdenkeskisen dialogisuuden kehittymiselle terapeutin ja asiakkaan välillä. Toiset terapeutit eivät juuri osallistuneet tämän tapaamisen vuorovaikutukseen reflektiivisen tiimin keskustelun sekä erillisten lyhyiden episodien ulkopuolella, kuten esittäytyminen ja henkilötietolomakkeen täyttäminen.

Esimerkki 1 on alkuvaiheen haastattelumaisesta etenemisestä terapeutti 1:n ja Kallen välillä, johon Leena pyrki liittymään spontaanisti mukaan.

E1 Edeltäneessä sekvenssissä T1:n on haastatellut Leenaa hänen työstään.

		T1	T2	T3	K	L
151	T1: minkäs ikänen Kalle sinä olet?	A				
152	K: nuori vielä hhh xx vasta [(täytän xy)]				V	
153	T1: [(xx xx vuo)]tta nuori, millon sä täytät sen xy?	JA				
154	K: xxkuussa				mv	
<i>... T1 tekee pari jatkealoitetta liittyen Kallen ikään ja lapsuuteen...</i>						
160	T1: joo millasesta perheestä?	JA				
161	K: työläisperheestä [T1: joo] meit on kaks sisarusta, sisko ja minä, nuorempi siskoni	mp			V	
162	T1: joo (2) vieläkö sun vanhemmat elää?	mp JA				
163	K: äiti elää vielä et- (.) sisko (.) kaikki ollaan X1:ssä				V	
164	T1: joo joo=	mp				
165	L: itseasiassa sisko muutti just mejän viereiseen taloon					J
166	K: 'mmmh X6:seen'				P	
167	T1: joo	mp				
168	L: mut ei olla sillein hirveesti niin ku (.) et ettei se haittaa (.) vaikka 'asutaan vierekkäin'					J
169	(2)					
170	T1: nii missä päin X1:stä sä lapsuutesi vietit?	A				
171	K: X2ssa [nii se eli se on (vielä maalaiskuntaa)]				V	
172	T1: [X2ssa] joo joo se on varmaan aikapaljon maalaisempi paikkaki siihe aikaa=	J				
173	K: se oli silloin, et sielä sai käydä \ naurisvarkaissa ja omena varkasissa mut nyt ei enään niinkään [T1: joo]	mp			P	

Esimerkin alussa terapeutti siirtyy aloitteella (r. 151) haastattelemaan vuorostaan Kallea, jonka tekemään vasteeseen kytkeytyvän jatkealoitteen kautta alkaa muodostua dialogista sekvenssiä heidän välilleen. Jatkealoite rivillä 153 on selkeämmin responsiivinen sen kytkeytyessä kielellisesti Kallen vasteeseen. Toiset jatkealoitteet (esim. r. 162) huomioivat Kallen puhetta vain heikommin muodostuen enemmänkin jatkeena edeltäneen kysymysten temalle. Tässä toistuvat terapeutin tekemät jatkealoitteet ylläpitävät yhteistä fokusta ja osaltaan kommentoivat edeltäneiden liikkeiden muodostamaa kokonaisuutta. Jatkealoitteiden velvoittavuus rajoittaa kuitenkin Kallen mahdollisuutta vastavuoroisesti kommentoida terapeutin tekemien liikkeiden yhteyttä omiinsa, sekä hänen vapautta valita omaa esiin tuomaansa perspektiiviä. Tämä tekee etenemisestä asymmetristä ja dialogista yksipuolista. Siten dialogi ei tässä muodostu

kahden perspektiivin molemminpuoliseksi vastavuoroisuudeksi. Rivillä 170 terapeutti 1 jättää myös huomioimatta Leenan spontaanin mukaantulon katkaisemalla dialogisen etenemisen ja tekemällä uuden sekvenssin aloittavan aloitteen. Tämä on Leenan osallistumista mitätöivä liike ja ilmaisee kontekstiin kuuluvan etenemisen (vuorottaisen haastattelemisen) asettamista dialogisen vastaamisen edelle. Seuranneessa lyhyessä neljän liikkeen sekvenssissä terapeutin tekemä palaute (r. 172) mahdollistaa Kallelle vapaamman vastaamisen, jolloin hänellä on vuorostaan mahdollisuus tehdä edeltäneiden liikkeiden yhteyttä kommentoiva palaute. Dialogi ei kuitenkaan jatkunut tästä symmetrisempänä eikä muodostunut molemminpuoliseksi, koska terapeutti siirtyi vuorostaan jälleen haastattelemaan Leenaa.

4.1.2 Kerronnallinen kuvio ja asymmetrinen keskustelu

Alussa muodostuvaan asymmetriseen asetelmaan asettui komplementaarisesti *kerronnallinen kuvio*, jonka kautta asiakkaat pääsivät hetkittäin ottamaan enemmän vastuuta vuorovaikutuksen kulusta. (E2) Näissä kohdissa jompikumpi asiakkaista vasteessaan terapeutin tekemään aloitteelliseen spontaanisti uppoutui tuottamaan pidempää selostusta tarinan muodossa, muiden asettuessa kerrontaa vastaanottavaan asemaan. Tarinan muodostuminen jatkui tyypillisesti 3 – 6 pidemmän kerronnallisen vuoron ajan. Kerronnat olivat luonteeltaan varsin monologisia ja tulivat esiin ikään kuin valmiiksi sellaisenaan olemassa olevina tarinoina. Etenkin Kallen kerronnoissa välittyi selkeämmin uppoutuminen yhden perspektiivin yksipuoliseen selostamiseen, Leenan kerrontojen sisältäessä ajoittain enemmän omaa pohdinnallisuutta, vaihtoehtoisia näkökulmia ja sisäistä dialogisuutta.

Esimerkki 2 on sekvenssistä jossa Kalle uppoutuu kerrontaan menneisyydestään.

E2 Edeltäneen sekvenssin lopussa Leena kertoi kuinka hän on Kalleen verrattuna elänyt suojattua elämää.

T1 | T2 | T3 | K | L

460	T1: mitä sä Kalle siis aattelet, missä vaiheessa sä jotenki ite päätit sen (2) sen eletyn elämäs kans sitte tasapainoon tai (1) ootsä ootsä aina ollu siihen tyytyväinen että näin on	A				
461	K: en (3) sillen ku tuln uskoon mä aattelin mä et mä oo ollu jo pitemmän aikaa, et mä jo hyvin nuorena jo tajusin sen että alkoholi (.) ei sovi mulle [T1: joo] se niinku käyttää mua, enkä mää alkoholia niinku sanotaan yleensäkki [T1: joo] ja mull oli se uskovaaninen perhe ollut että mulla oli (jumala) on (2) mul oli tiedot- tietosella tasolla se et jumala on ainoa joka voi mut niin kun (1) päästää tästä viinanorjuudesta [T1: mmm] (1) ja sit mä koin sen uskoontulemisen ja mä oli kuusvuotta ihan ett ei mulla ollu (1) minkäänlaisii ongelmia, (sekosin ajatuks-)	i			mv V (M)	
462	K: mikä sun kysymys(h) oli				JA	
463	T1: niin ett tuota niin m- missä vaiheessa se ikään kun (.) sä rupesit pääsemään sen kans niinku tasapainoon tai sinuiksi tai (1) sen [eletynelämän\]	JA				
464	K: [joo (.) no se]oli taas sitte mä olin sitte naimisissa ja (1) ja meille ero tuli kahdeksanx (2) ja mä olin uskossa ollu jo .... (K jatkaa tässä kerrontaa nuoruuden vuosistaan)	i			V	

Terapeutti 1 kytkeytyy kaksiosaisessa aloitteessaan aiemman sekvenssin kohtaan. Kalle vastaa hyvin lyhyesti minimivasteella ”en” ja siirtyy vasteessaan pidempään kerronnalliseen selostukseen. Hän uppoutuu tarinaansa niin, että lopulta pyytää terapeuttia toistamaan kysymyksen uudelleen. Tässä kohdassa osa Kallen tarinasta muodostuu ikään kuin monologina suhteessa muuhun vuorovaikutukseen. Seuraavassa vasteessa Kalle lähti uudestaan jatkamaan uppoutuen jälleen tarinasa kerrontaan. Tässä Kalle vaikutti olevan enemmän responsiivinen omalle sisäiselle tarinalleen kuin varsinaisesti terapeutin kanssa käydylle dialogille. Kerronnallisten vuorojen väliin terapeutti 1 teki yksinkertaisia palautteita ja jatkealoitteita, joilla hän ilmaisi tarinan seuraamista ja rohkaisi Kallea jatkamaan kerrontaa: ”ja sä teit töitä sen eteen sillen” ja ”eiks sun elämässä sillen ollu kavereita tai ystäviä”.

Kerronnan päättyessä normaali vuorottelu tyypillisesti palautui *asymmetrisen keskustelun kuviossa*. Se oli haastattelumaista etenemistä hieman symmetrisempää ja dialogisempaa, joka heijastui erityisesti *palautteiden* määrässä (E3). Asymmetrisissä keskusteluissa kerronnasta jatkettiin dialogia terapeutin tehdessä tarinan sisältöön kytkeytyviä jatkealoitteita ja palautteita. Eteneminen siinä oli kuitenkin selkeästi III-tapaamisella ilmenevää *keskustelullista kuviota* jäsenyneempää ja vahvemmin terapeutin kontrolloimaa. Dialogin kautta vaikutti silti muodostuvan yhteistä ymmärrystä kerrotun tarinan merkityksestä.

E3 Sekvenssi eteni läpi yhteensä viisi pidempää Kallen kerronnallista liikettä. Viimeisessä Kalle kertoi avioeron jälkeisestä tilanteesta ja miten hänestä tuli nuoremman tyttären yksinhuoltaja...

T1 | T2 | T3 | K | L

484	T1: missäs sun vanhempi tyttäres menee	JA				
485	K: vanhempi tyttö jäi äitin- nuorempi tyttö on sitte X1sessä, et meillä ei sillai oo (1) ei oo yhteyttä oikeestaan oo=				V	
486	T1: hänen kanssaa=	P				
487	K: hänen 'kanssaa'				P	
488	T1: entäs näillä sisaruksilla keskenään	JA				
489	K: ei heillä oo keskenään [T1: joo] eikä he- tällä vanhemmalla sisarella oo äitiinsä yhteyttä	mp			V	
490	T1: joo (1) onpa (.) aika suuria (.) vaikutuksia sitte (.) jotenki (1) siellä [K: joo] niissä suhteissa (1) joo (2)	P				
491	K: siis kysyiksä että onko (1) vai oo-[				JA	
492	L: [(hän totesi)					V
493	T1: [totesin ei sen enm-]	V				
494	K: just joo nimenomaa]				P	
495	(5 sek. tauko)					
496	T1: onks onks Leena eleyssä elämässä ollu jotaki sellasta joka (.) jonka kanssa sun on ollu vaikee päästä samanlailla sinuiksi tai et se ois vaatinu kamppailua niinku mitä (1) Kalle kerto	A				

Kallen kerronnan päättyessä normaali vuorottelu palautuu. Rivillä 484–90 näkyy melko tyypillistä asymmetristä keskustelua. Siinä terapeutti tekee jatkealoitteita sekä väliin palautteita, joiden kautta asiakkaillakin on mahdollisuus kommentoida hänen liikkeitään omilla palautteilla. Asymmetrinen keskustelu on haastattelumaista etenemistä molemminpuolisemmin dialogista, mutta terapeutti on silti se, joka keskeisemmin päättää, mistä puhutaan, ja mikä on oleellisinta. Keskustelu on melko lyhyt, mutta tuo Kallen tarinan tässä yhdessä neuvoteltuun päätökseen ja siten osaksi osapuolten yhteistä dialogia. Vaikka tässä kerronnan jälkeisessä dialogissa tai kerronnan lomassa tapahtuneissa liikkeissä ei dialogisesti kytkeydytty tarinan kaikkiin kohtiin, välittyi niistä

vaikutelma jaetun ymmärryksen muodostumisesta tarinan merkityksestä. Terapeutti 1:n tekemä palaute (r. 490) ei kohdistu ainoastaan juuri edeltäneeseen Kallen vasteeseen vaan myös laajemmin kommentoi koko tarinaa. Kalle vuorostaan oikeuttaa terapeutin esittämän "*toteamuksen*" omalla palautteellaan (r.494). Esimerkeistä näkyi, että myös Kalle ja Leena tekivät tapaamisessa ajoittain jatkealoitteita, mutta ne ilmensivät poikkeuksina enemmänkin paikallisesti ilmenevää keskinäisen koordinaation ylläpitämistä, kuin aloitteellista vastuun ottamista dialogin etenemisestä.

Tällaisten lyhyiden asymmetrisen keskustelujen jälkeen dialoginen eteneminen katkesi terapeutin tehdessä uuden sekvenssin käynnistävän aloitteen. Vasteessa tähän tai seuranneisiin jatkealoitteisiin toinen asiakkaista siirtyi jälleen kerronnalliseen etenemiseen. Tästä muodostui syklimäisesti toistuva kaava, joka pitkälti kuvasti koko I-tapaamisen vuorovaikutusta. Esimerkin 3 rivillä 496 terapeutti aloitti uuden sekvenssin aloitteella, jossa hän kytkeytyi edeltäneeseen Kallen tarinaan ja antoi Leenalle vuoron lähteä kertomaan omista vastaavanlaisista kokemuksista. Siten, vaikka asiakkaiden tarinat ja erilaiset perspektiivit eivät muodostu paikallisesti dialogissa keskenään, ne voivat tulla sekvensseinä dialogiseen yhteyteen toistensa kanssa.

Kerronnallinen kuvio aineistossa vastasi pitkälti keskusteluanalyysiä käsittelevässä kirjallisuudessa kuvattua normaalissa vuorovaikutuksessa ilmenevää kerrontajäsennyksen mukaista etenemistä. Siinä yksi osapuoli saa puhua pidempää muiden asettuessa kerrontaa vastaanottavaan asemaan (ks. Routarinne 1997, 138–55). Aineistossa kerronnallisuus poikkesi kuitenkin hieman kerrontajäsennyksen mukaisesta kuvauksesta. Siinä ensimmäistä kertaa lukuun ottamatta kerrontaan siirtymistä ei sovittu yhdessä, tai ilmaistu erityisellä tavalla. Ensimmäisen kerrontansa Leena aloitti sanoen "*noo se oli semmonen jännä juttu et minä olin...*". Tapa, jolla asiakkaat spontaanisti uppoutuivat kerrontaan, vaikutti muodostuvan ikään kuin osaksi kontekstiin kuuluvaa asetelmaa samoin kuin myös terapeutin oikeus tehdä runsaasti aloitteita.

4.1.3 Kriteeri erilaisuuden läsnäolosta ja asiakkaiden keskinäinen tiimityökuvio

Tässä vaiheessa tarkastelua heräisi havaintoja, jotka nostivat esiin tarpeen muodostaa ensimmäinen lisäkriteeri dialogisuuden tarkastelulle. Tarinoiden kerronnan ohessa ilmeni ajoittain yllättävän paljon asiakaspariskunnan keskinäistä vuorottelua. Vastavuoroisina liikkeinä tämä näkyi myös muutamina pidempinä yhtenäisinä ketjuina. Tarkemmin tarkasteltuna kuitenkin ilmeni, ettei kyse ole niinkään kahdenkeskisestä dialogista, vaan ikään kuin yhdestä suusta muodostuneesta puheenvuorosta. Asiakkaiden välinen vuorottelu oli yhden yhteisesti jaetun perspektiivin esittämistä *tiimityöskentelykuviona* muille läsnäolijoille (E4). Niissä harvoissa kohdissa, jolloin asiakkaat toivat esiin toisistaan eriäviä perspektiivejä, eivät ne paria poikkeusta lukuun ottamatta muodostaneet etenevää sekvenssiä, vaan jäivät suhteessa toisiinsa varsin monologisiksi. Tämän kaltaisten havaintojen perusteella muodostettiin dialogisuuden tarkasteluun lisäkriteeriksi *erilaisuuden läsnäolo*.

Esimerkki 4 on tiimityöskentelykuvioista, jota ilmeni esimerkki 3:n lopusta alkaneessa sekvenssissä. Siinä Kallen ja Leenan tekemistä liikkeistä puuttuu erilaisuus heidän näkemyksissään suhteessa toisiinsa, vaikka he kyllä puhuvatkin sisällöllisesti ”erilaisuudestaan”.

E4 Terapeutti aloitti uuden sekvenssin kysymällä mistä tunnistettaisiin että ollaan menossa oikeaan suuntaan. Tähän Kalle vastasi pohtimalla, sitä että kun ”löytäsin jotain semmosta yhteistä... minkä takii meidän kannattaa olla yhdessä”. Leena jatkoi pohdintaa tästä...

T1 | T2 | T3 | K | L

515	L: semmosta niinku (2) semmosta hyvää/ et- että me (.) me hirveen usein niinku (.) just (2) pietään tavallaan taka (.) tai semmosena (.) ehkä tekosyynäki tai jotenki että (.) me ollaan niin erilaisia (.) sillai niinku negatiivisellä tavalla [T1: mm] (1) et- et niinku (3) et meidän on vaikee löytää myönteisiä asioita				J
516	K: siitä erilaisu[desta]				J
517	L: [siitä e]rilaisuudesta tai (2) tai toisesta tai et niinku (1) liian niinku äkkinäisesti (2)				J
518	K: törmätään niihin negatiivisiin asioihin [(ja me ollaan vaan				J
519	L: [niin törmätään siihen erillaisuuteen tai et sillai] väärällä tavalla meidän mielestä (.) et et niinku (.) miten sen sai niinku sellaseks voimavaraks=				J

Asiakkaiden vuorottelussa on runsaasti kytkeytymistä, vaikka puhe onkin ajoittain päällekkäistä ja keskeyttää toiseen puheen. Liikkeissä ei kuitenkaan ilmene varsinaisesti kahta toisistaan erillistä perspektiiviä. Goncalvesin ja Guilfoynen (2006, 257) mukaan dialogin keskeisimpänä edellytyksenä voikin pitää vähintään kahden erilaisen ihmisen ja siten erilaisen perspektiivin läsnäoloa. Tässä puhe muodostuu tiimityönä (vrt. Loden 1997, 70–1), joka on suunnattu ei-tietävälle osapuolelle, eli työntekijöille. Kyse on ennemminkin yhden tarinan yhdessä esittämisestä ja konsensuksen ylläpitämisestä. Siten sitä tulisi tarkastella ikään kuin yhtenä yhteisesti muodostettuna liikkeenä terapeuttien kanssa käydyssä dialogissa. Leenan ja Kallen puheessa ei ilmenne heille toisilleen mitään yllätyksellistä tai uutta, joka olisi mahdollistanut yllättävien näkökulmien tai uuden yhteisymmärryksen muodostumisen. Vaikuttaa ikään kuin asiakkaat olisivat suojautuneet keskinäisen erilaisuuden tuomalta uhalta sulautumalla yhteiseen konsensukseen omasta ”erilaisuudestaan”. Kristiansenin ja Bloch-Poulsenin (2000) katsovat, että saavutettu konsensus on luonteeltaan monologista, koska siinä yksi näkemys on saanut vallan muiden yli.

Erilaisuuden läsnäolon hahmottamisen ohjenuorana tarkastelussa käytettiin kysymystä, ilmeneekö osapuolten tekemissä perättäisissä liikkeissä kahta tai useampaa erillistä perspektiiviä, jonka esittämisen he suuntaavat toisilleen. Kohdissa, joista tämänlainen erilaisuus puuttui, näkyi myös puheen kohdistuminen muulle kuin henkilölle, jonka kanssa puhe vuorottelee.

4.2 III-tapaaminen: ”yhdessä nimien etsimistä asioille”

4.2.1 Asiakkaiden keskinäistä dialogikuviota

Vuorovaikutuksessa havaittava ero ensimmäisen ja kolmannen tapaamisen välillä oli merkittävä. Selkeimmin se ilmeni asiakkaiden keskinäisessä dialogisuudessa. Koska muutos oli läsnä heti tämän tapaamisen alusta lähtien, sen voisi olettaa heijastavan myös terapian ulkopuolella tapahtuneita muutoksia pariskunnan vuorovaikutuksessa. Kokonaisvastuu vuorovaikutuksen etenemisestä säilyi vielä terapeutti 1:llä. Hän teki suurimman osan aloitteista sekä joissain kohdin ylläpiti hetkellisesti ensimmäisellä tapaamisella tyypillistä haastattelumaista kuviota. Kalle ja Leena kuitenkin ottivat tässä tapaamisessa alusta lähtien aktiivisempaa roolia tehden runsaammin aloitteellisia liikkeitä toisilleen ja sekä myös terapeuteille. Tapaamisen alusta lähtien alkoi ilmetä *asiakkaiden keskinäistä dialogikuviota*, jossa he toivat esiin toisistaan erilaisia perspektiivejä ja reagoivat toisiinsa yllätyksellä. (E5) Lisääntynyt dialogisuus heijastui myös siinä, että tapaamisessa oli vähemmän ja selvästi pidempiä dialogisia sekvenssejä – terapiakeskusteluosiossa yhdeksän verrattuna I-tapaamiseen, jossa sekvenssejä oli lähes kaksikertainen määrä.

Esimerkki 5 on lyhyt kohta tapaamisen alusta, jossa ilmenee Leenan ja Kallen keskinäistä dialogia sekä aktiivisuutta.

E5 Leena on kertonut miten hän on huomannut muutosta omassa suhtautumisessaan, ”...semmosta erilaista ulottuvuutta suhteessa niinku meihin...” ja T1 jatkaa kysymällä ”...onko jotain semmosia vaikutuksia josta näkis ul- ulkopuolinenki..”

		T1	T2	T3	K	L
62	L: [(en mä sitte niin] (2) sitä mä en ossaa sanoo (1)					V
63	ootsä kokenu että että on niinku (1)					JA
65	K: ’jo(h)’ (3)				mv	
67	L: erilailla					J
68	K: on				mp	
69	L: sehän o hyvä(h) ((naurahtaa)) (2)					P
71	K: ’konkreettineks siinä tarvii olla’				JA	
72	T1: no joo mielellään=	V				

Kalle jatkaa kertomalla miten Leena on suhtautunut avoimemmin ja luontevammin keskusteluihin taloudellisista asioista, joista hänen on ollut aiemmin vaikeaa puhua.

Leenalla ja Kallella on tässä selkeästi erilliset perspektiivit, jotka tulevat dialogiin keskenään ja mahdollistavat uudenlaisen näkemyksen muodostumista heidän välillään. Vaikka tässä esimerkissä heidän liikkeensä ovat varsin lyhyitä, välittyy niistä selkeä muutos ensimmäisen tapaamisen asetelmaan, jossa Kalle ja Leena yhdessä kertoivat terapeuteille heille toiselleen tuttua näkemystä. Nyt he kohdistavat puheen toisilleen ja reagoivat toisiinsa yllätyksellä. Dialogi jatkui Leenan tuodessa esiin omaa kokemustaan tästä Kallen esiin tuomasta muutoksesta sanoen, että ”...*ehkä on saanut ite rohkeutta jotenki ajatella erilailla...*”, ja Kalle kommentoi vuorostaan tähän, että ”*se on tuntunut hyvältä*”.

4.2.2 Kriteeri vastavuoroisesta oikeuttamisesta ja mitätöivät kuviot

Tarkasteltaessa tämän tapaamisen alkupuoliskoa heräsi pian tarve muodostaa kolmas kriteeri dialogisuuden hahmottamiseen. Asiakkaiden aktiivisuuden lisääntyessä ja heidän uskaltautuessa tuomaan erilaiset näkemyksensä yhteiseen dialogiin, alkoi myös jännittyneisyys vuorovaikutuksessa lisääntymään. Dialogi pysyi näissäkin kohdin näennäisesti varsin responsiivisena ja siinä säilyi näkemysten välinen erilaisuus, mutta eteneminen vaikutti ajoittain jumiintuvan paikalleen. Tällaisissa kohdissa erilaisten näkemysten välille ei tuntunut muodostuvan yhteisymmärryksen mahdollisuutta, vaan ne olivat pikemminkin ristiriidassa keskenään ja vastustivat toistensa ehdottamaa suuntaa keskustelun etenemiselle.

Tarkasteltaessa terapian kaltaista prosessia tuntui myös olennaiselta huomioida, kuten Riikonen ja Smith (1998, 69) painottavat, että yhteydet vuorovaikutuksen liikkeiden välillä, eivät muodosta vain niiden merkityksiä, vaan myös osapuolten välisiä suhteita. Jos vuorovaikutuksen dialogisuudessa tarkasteltaisiin puhtaasti vain liikkeiden välisten yhteyksien vahvuutta, kuten Nuolijärvi ja Tiitula katsovat (2000, 172-3), olisi esimerkiksi väittely useimmiten hyvin dialogista, kun siinä väitteet ja vastaväitteet muodostavat vahvasti kytkeytyneiden vuoroparien yhtenäisiä

ketjuja. Pelkäksi väittelyksi muodostuvaa vuorovaikutusta ei oletettavasti voisi pitää asetelman terapeuttisuutta edistävänä. Silloin osapuolten väliset suhteet muodostuisivat toisiaan vastustaviksi ja dialogi loppuisi pian kokonaan.

Käsitykset dialogista suhteenä ja osapuolten välisenä yhteytenä kytkeytyvät preskriptiivisiin näkemyksiin dialogiin luonteesta. Niissä puhutaan vuorovaikutuksessa ilmenevästä vastavuoroisesta oikeuttamisesta (ks. esim. Buber 1958, Friedman 2002). Cissna, Garvin ja Kennedy (1990) ovat pohtineet oikeuttamisen käsitteellistämiseen ja sen tarkasteluun liittyvää ongelmallisuutta. He katsovat, että ”oikeuttaminen” on hyödyllisin analyttisenä työkaluna, jolla ei pyritäisi koodaamaan yksittäisiä ilmaisuja, vaan tarkasteltaisiin osapuolten välisen vuorovaikutuksen kulkua laajemmin (mts. 67–8). Siten se vaikutti yhteensopivalta tämän tutkimuksen tarkastelutavan kanssa, jossa hahmotetaan osapuolten tekemiä liikkeitä suhteessa toisiinsa.

Oikeuttaminen on vastakohtaansa, mitätöimistä, hankalampi operationalisoida, joten aineiston tarkastelussa käytettiin ohjenuorana Cissnan ja Sieburgin (1995) esittämää listaa mitätöivän käyttäytymisen indikaattoreista. Mitätöintiä voi ilmentää mm. vastaamattomuutena, keskeyttämisinä, sivuuttamisena, persoonattomana puheena sekä toisen sanoman torjumisena tai vääristämisenä. Mitätöivän käyttäytymisen ilmenemistä merkittiin jäsenyksessä liikkeiden välisillä pystyviivoilla. Yksittäisinä ilmenevinä ne eivät saaneet suurta huomiota, vaan tarkastelussa hahmotettiin miten ne toistuvat, etenevät sekä ovat seuraamuksellisia asetelman ja suhteiden muodostumisen kannalta.

Tämän tapaamisen vuorovaikutuksessa heikommin dialogiset kohdat heijastuivat juuri tällaisina *mitätöivinä kuvioina* osapuolten välillä. Vaikka mitätöintiä oli ilmennyt yksittäisinä liikkeinä jo ensimmäisessä tapaamisessa, tässä tapaamisessa se muodosti ensimmäisen kerran useamman liikkeen ketjuja. *Mitätöivänä kuvio näkyi mm.* Leenan ja Kallen sekä terapeutti 1:n ja Kallen välillä suhteessa Kallen esiin tuomiin pessimistisempiin näkemyksiin hänestä itsestään, joihin hän vaikutti

helposti uppoutuvan. Mitätöinnin ilmenemistä merkittiin aineistossa pystyviivalla osapuolten tekemien liikkeiden välillä. Esimerki 6 on tapaamisen alkupuoliskolta, jossa positiivisista muutoksista käydyn dialogin jälkeen osapuolten keskinäinen oikeuttaminen alkoi rakoilla. Kallen ja Leenan välillä tämä näkyi, kun Kalle ilmaisi lyhyissä liikkeissä vaikeuttaan tunnistaa positiivista muutosta itsessään. Leena kytkeytyi jatkeissaan Kallen puheeseen, mutta mitätöi niitä aloittamalla aina ”joo (.) joo mutta se on kuitenkin...” koettaen tuoda esiin omaa näkemystään positiivisesta muutoksesta. Leenan liikkeet myös pitenivät vuorovuorolta, hänen yrittäessä vakuuttaa Kallea oman näkemyksensä oikeudesta. Mitätöivä kuvio jatkui seuraavaksi vuorostaan terapeutin ja Kallen välillä, kun hän asettui tukemaan Leenan perspektiiviä kysymällä Kallelta, mitä tämä ajattelee Leenan kuvaaman positiivisen muutoksen kertovan hänestä itsestään. Kalle ei vastannut tähän vaan uppoutui vasteessaan pohtimaan, ettei heidän välinen positiivinen muutos kuitenkaan jatkuisi.

E6 Seuraavaksi T1:n tekemän toisen jatkealoitteen jälkeen Kalle jatkoi yhä itsensä pohdintaa...

		T1	T2	T3	K	L
172	K: ... < <i>mutt</i> mulla on joku semmonen (kummalisentämöne) pessimistinen>’ luonteenpiirre joku [T1: ’joooh’] että mä tahon ennakoida [T1: joooh] ’että (1) mitään hyvää voi odottaa tai että’	mp mp			v	
173	T1: joo <i>mutt</i> ett ett mää mää en itseasissa kysyny näistä/ ennakoineista (.) vaan mä kysyin sitä ett ku sä oot toiminu nyt (.) Leena kerto (.) millä tavalla hä- se sinun huomaavaisuutes on näkyny ni	P				
174	mä kysyn sitä, miten se tota ni- mitä se kert- (.) mitä se saa sut ajattelemaan itestäs (2)	JA				
176	K: totta kai se kuulostaa hyvältä (4)				v	
177	K: Hhhmm <i>mutta</i> aattelenko mä sen että se on (2) mä tahon vaan nyt pyöritellä sit asioita ja kääntää niitä, että onko se nyt toisissaan näin (1) vai kerrotaanko se täällä ...	i i			J	

Muutaman liikkeen jälkeen T1 keskeyttää Kallen pohdinnan korottaen ääntään...

180	T1: [MUTTA ITEASI]ASSA MÄÄ HUOMAAN että sää et vastaa siihen mitä mää kysyn (.)<mä itseasisassakysynett>	P				
181	mitä se että sä oot toiminu toisin [kertoo sinusta (siintä itsellees)]	JA				
182	K: [joo et ole ensimmäin] et ole ensimmäinen				(M)	
183	T1: joo (1)	mp				
185	K: joka tekee tommo- saman jutun mulle				M	
186	T1: joo (1) ja nyt mää haluaisin (.) kuulla et ett mitä se saa sut ajattelemaan ett (.) sinut kerrotaan toimineen toisin (2)	JA				
188	K: Hhhhh noita asioita mää en ymmärrä,				(V)	
189	ku mä oon kerran ollu semmosessa (2) kerron oman taustani, mä oon ollu AA:ssa (.) vuoden				M	

Kalle jatkaa kertomalla monologiksi jäävää tarinaa kokemuksestaan AA:ssa.

Vuorovaikutus saa tässä melko konfrontoivan sävyn dialogin jäädessä ikään kuin junnaamaan paikalleen. Vaikka dialogi ei varsinaisesti katkea ja siinä ilmenee myös responsiivista kytkeytymistäkin, eivät osapuolten tekemät liikkeet oikeuta toisiaan tavalla, joka hyväksyisi niiden ehdottaman suunnan etenemiselle. Molemmat pyrkivät viemään keskustelua haluamaansa suuntaan. Kalle pysyy uppoutuneena omaan perspektiiviinsä, joka vaikuttaa olevan yhteydessä hänen omaan tarinaansa itsestään ja menneisyydestään. Siitä käsin hän ei pysty tulemaan vastaavaan suhteeseen terapeutin aloitteiden ehdottaman liian erilaisen perspektiivin kanssa. T1 ei vuorostaan hyväksy Kallen esittämää perspektiiviä, vaan pyrkii jatkamaan alkuperäisen näkemyksensä linjaa.

Toistuvat "mutta" sanat vahvistavat kontrastia toisen tekemiin liikkeisiin ja polarisoivat etenemistä niin, etteivät osapuolten näkemykset tässä tule kunnolla dialogiseen suhteeseen keskenään. Tämä asetelma jatkui vuorovaikutuksessa usean liikkeen ajan ja siinä näkyi melko selkeästi terapeutin pyrkimys vaikuttaa Kallen näkemyksiin saamalla hänet vastaamaan esitetyn kysymyksen ehdottamaan perspektiiviin. Vaikutti siltä, että näkemysten polarisoitumisen kautta Kalle uppoutui kuitenkin yhä syvemmälle omaan pessimistiseen perspektiiviin suhteessa itseensä ja lähti lopulta pohtimaan syitä tälle pessimismille omasta lapsuudestaan. Keskustelun dialogisuus palautui kuitenkin muiden tullessa myöhemmässä vaiheessa enemmän dialogiin tämän Kallen esittämän perspektiivin kanssa.

4.2.3 Keskustelullinen kuvio

Dialogi kokonaisuudessaan oli tässä tapaamisessa dynaamisempaa ja monissa kohdin *keskustelullisena kuviona* etenevää. Ensimmäisellä kerralla ilmennyt kaavamainen eteneminen, kerronnallisuus ja tiimityöskentely olivat jääneet tässä tapaamisessa pois lähes kokonaan. Keskusteluissa keskeisenä oli yhdessä nimien löytäminen tapaamisten välissä ilmenneille muutoksille. Keskivaiheen muutamaa sekvenssiä voisi

pitää koko aineiston dialogisimpina. (E7) Näissä sekvensseissä dominanssi siirtyi joustavasti osapuolelta toiselle kunkin vuorolla vaikuttaen keskustelun etenemiseen, sekä myös muiden terapeutin tiimin jäsenten osallistuessa mukaan vuorovaikutukseen runsaammin. Näissä dialogeissa esiintyi lisäksi monta yli 5 sekuntia ja jopa 20 sekuntia kestäneitä yhteisiä hiljaisuuksia, jotka eivät kuitenkaan katkaisseet dialogista etenemistä. Niissä voi nähdä heijastuvan, miten aktiivinen ulkoinen dialogi oli herättänyt myös osallistujien sisäistä dialogia.

Esimerkki 7 on äskeistä esimerkkiä seuranneesta sekvenssistä, jonka terapeutti 1 aloitti kysymällä vuorostaan Leenalta, mitä muutokset saavat hänet "ajattelemaan ittestäs ja ... teidän parisuhteesta". Sekvenssiä voisi kuvata koko aineiston dialogisimmaksi etenemisen muodostuessa dynaamiseksi ja aloitteellisuuden siirtyessä vapaasti osapuolelta toisella. Myös T2 ja T3 liittyivät tässä aktiivisemmin mukaan dialogiin, jonka kautta dialogiin tulee myös runsaammin erilaisuutta.

E7 Sekvenssin alussa eteneminen on vain T1:n ja Leenan välistä pohdinnallista dialogia, jossa kytkeydytään alkuvaiheen dialogeihin Leenan uudelleenlaisesta rohkeudesta talousasioissa puhumisessa. Liikkeiden välillä oli tässä pitkiä 11 ja 17 sekuntin taukoja.

		T1	T2	T3	K	L
251	T2: onko tää itsemäärämis löydetty tai tämä m- mi- mikskä nyt sanotaan niin, tossa kun Kalle toi esiin sitä ... että Leena on jotenki niissä muuttunut (1) nii onko se rohkeus sitä (1) onko [se se muutos]		JA (P)			
252	L: [voi se oll-] voi se olla sitä (.)					V
253	en mää tieä että ooksä huomannu sillai että (2)					JA
254	K: kyll se varmaan selittyy myös siihen samaan [L: mmm]				V	i
255	(8 sek. tauko)					
256	T2: tai ku Kalle koki sen- sä sanoit ett se on semmonen myönteinen (1) [muuttunut asia]		P			
257	K: niin[siis semonen] konkreettinen '(semmonen juttu)'[T2: joo]		mp		P	
258	(14 sek tauko)					
259	L: mutt oot sä huomannu semmosta että (.) niinku ois (1) tullu semmosta enempi (.) että mää aattelen niinku (1) että siinä semmosta muutosta että (1) ett ku mä sanon että mä oo (.) eläny aika paljo toisen kautta tai sillai että (.) sitt löytäny semmosta omaa (2)					JA
260	K: oot ja mä koen sen hyvi- (1) saa- sinussa että sem- niinku vapattanu sinua (1) koen sen sillai sinussa se muutoksen (.) minusta se on hyvää [L: mm] siis mä koen sen positiivisena				V	i

Dialogi jatkuessa Leenan itsessään kokemasta muutoksesta siirrytään vuorostaan hahmottamaan yhdessä Kallessa ilmennyttä muutosta...

292	T1: ...sä kuitenkin puhut jostakin sellasesta joka on jotenkin (1) uudenlaista (1) mutt ett sen varsinaisen sanan löytäminen [L: niin se on] että millälaiilla se on uudenl- mitä uudenlaista se on ni (1) minusta se ee jos on uut- uutta <i>kunnioittamista</i>	J				mp i mp
293	L: no niii					mp
294	T3: tai onko se jotain mikä on tukenut tätää (.) sen oman itsen löy[tämistä]			JA		
295	L: [niin ehkä] se on semmosta (.) tukemista(h) ((naurahtaa))					V
296	T1: hmm	mp				
297	T3: nii ett ei välttämätt ett pitämällä kiinni [L: eii] vaan antamalla			P		mp
298	L: tilaa					P
299	T3: tilaa jo- joo			P		

Sekvenssissä oli erittäin paljon kytkeytymistä ja metatekstuaalisia viittauksia toisten välittömään puheeseen, mutta myös aiempiin dialogisiin sekvensseihin. Siinä ylläpidetään yhteistä orientaatiota ja fokusta jaettuun kohteeseen sellaisilla ilmauksilla kuin "siihen" ja "se semmonen". Dialogi etenee dynaamisesti osapuolelta toiselle useampien erilaisten perspektiivien tullessa mukaan ja pohdinnan siirtyessä osallistujien keskele. Myös työntekijät tuovat näkemyksiään suuremmin mukaan dialogiin, mutta merkitysten muodostuminen pysyy joustavana ja luonteeltaan keskeneräisenä. Keskustelulliseksi dialogin tekee juuri tietyn toistuvan kuvion ja kaavamaisuuden puuttuminen sekä etenemisen esiin nouseminen vuorovuorolta (Bergman 1990, 210–11). Tässä käydään ikään kuin useita pieniä dialogeja eri osallistujien kesken, ilman että dialoginen eteneminen kokonaisuudessaan katkeaa. Etenemisessä oli myös useita varsin pitkiä hiljaisia hetkiä (esim. r. 258), jotka muodostuivat osaksi dialogia. Hiljaisuuden aikana osallistujien oli mahdollista käydä rauhassa omaa sisäistä dialogiaan. Tämä sisäinen dialogi vaikutti olevan samansuuntaista ulkoisen dialogin kanssa, koska tauot eivät haitanneet keskinäistä seuraamista ja dialogista etenemistä.

4.2.4 Asymmetrisyyden kääntyminen

Tapaamisen loppupuolella näkyi, miten keskustelullisuuden lisääntymisen kautta asetelman institutionaalisuus oli heikentynyt vuorovaikutuksen asymmetrisyyden päästessä hetkellisesti kääntymään ikään kuin pääläelleen. (E8) Terapeutti 1 sai kuitenkin monologisella toiminnalla palautettua tilanteen kontrollin itselleen. (E9) Pian tämän jälkeen hän siirtyi RT keskusteluun toisten terapeuttien kanssa, jonka jälkeen Kallen ja Leenan välillä oli pitkä, yli 20 liikettä kestänyt keskinäinen dialogi.

E8 Edellä Kalle on kertonut lapsuuden, että hän koki kaikella myönteisellä yritettävän kuitenkin lopulta ostaa jotain. Kalle kysyi tähän liittyen Leenalta, että tietääkö Leena ettei häntä voi ostaa.

T1 | T2 | T3 | K | L

427	Ootsä kokenut että mä yritän ostaa jotenki=					JA
428	K: eei en				mv	
429	L: tai ootsä kokenut että jossain ett sä teet jotain (.) niinku (1) että mua vois ostaa					JA
430	K: 'eeii' (4) 'en usko että sua vois ostaa' (2) 'koskaan ees miettiny'				mv J	
434	(6 sek. tauko)					
435	L: OONko mä site(H) ylipistyny ku oon s(H)aanu hyvin- hyvää palautetta sust- sulta tai huomiota tai (.) ootsä kokenut että se ois ylpistänyt (1)					A
437	K: 'en'				mv	
438	(2 se. tauko)					
439	K: 'mä vaan jäin miettimään tuota T1n sanomaa ett miks se ylepeys on' (.) pahaa miks se on negatiivinen (2) eiks se sitten oo?				A	
440	T1: en mä tieä ett minusta kopeus ja ylpeys on ainakin kaks eri asiaa	v				
441	L: niin ta-					X
442	K: onko?				JA	

Leenan tekemien aloitteellisten liikkeiden kautta eteneminen saa haastattelumaisen tai kuulustelevan luonteen. Kalle jää puolustautuvia vasteita tekevän asemaan. Hän alkoi uuden sekvenssin lähtien vuorostaan tekemään kysymyksiä terapeutti 1:lle. Tätä jatkui muutaman liikkeen verran, jolloin terapeutti oli vuorostaan toistuvien jatkealoitteiden kohteena. Asiakkaat ottavat tässä dominoivampaa asemaa vuorovaikutuksessa, mutta eivät ylläpidä etenemisen dialogisuutta. Vasteena hänelle kohdistettuihin jatkealoitteisiin terapeutti 1:n lähtee monologilla selostamaan näkemystään.

E9 T1 on parissa aikaisemmassa liikkeessään pohtinut ”hyvää ylpeyttä” ja miten ylpeys ei ole sama kuin ”kopeus”.

		T1	T2	T3	K	L
449	T1: jos se on huono sananlasku ((kaikki nauraa))	V				
450	L: sen on vaan joku keksiny ((nauraen))					J
451	T1: nnn joo [et et	X				
452	L: [nä onkin just ett ku ihmiset]					X
453	T1: mää niinku ajatte]len että mitä ois niinku semmonen oi- semmonen hyvä ylpeys-, NI SE VOIS OLLA SE että voi olla ilonen onnistumisestaan	J				
454	L: mmm					mp
455	T1: ja ajatella ett että mä oon ylpeä tai ett että miten toi Kalle puhu tyttärestään et että onko siinä että hän on ylpeä tyttärestään (.) eikö lapsestaan voi olla [T3: mmm] ylpeä [L: mmm] ja että tuota niin eihän sitä tarte olla KOPEA jos lapsestaan ylpeä tai ilonen (.) [mut se et ett]	J		i		i
456	L: [SE ON varma]an niinku yleinsä (1) ((click)) just tämmöset käsitteet, ihmiset ne (.) kuuluu ne eri tavoin					J
457	T1: mmm (2) mutta ei ei Kalle oo ensimmäinen ihminen joka [L: nnnih] kertoo tämmösetä (1) tällästä että kehuminen on pelottavaa [L: mm] koska se johtaa ylpistymiseen ja [L: mm] ja että tota niin (1) montako ihmisen tainta sillä on nujerrettu (.) suomalaisessa kasvatusilmapiirissä, että mä en mä en tieä ja mä mä luulen että totaniin ee ei sillä ainakaan sillä (.) ylepeyden (1) tai sillä kehumisen vaarallisuudella ni sillä ei tarkoteta sellasta ylpeyttä joka (1) jota minä ymmärrän ylpeydellä [L: mm m] ettei-etteikö osais olla hyvinstä [T3: mm] tekemisistään tai onnistumisistaan oikeesti ylpeä	J (M)		i		i i i
458		-1				
459	L: kyllähän monet vanhemmat on [( )]					X (J)
460	T1: [YL]PEYS ja ylvästely tai hh elvistely (.) niin ne on musta ihan eri asioita	J (M)				
461	K: niinhän ne onkin (1) [( )]				P	
462	T1: jooh [ku mä] ku tossa mietin onko- löy- liittykö siihen sellasia siis sellasia että luulee olevansa parempi kuin muut/ (1) joka ois jo tämmöstä kopeutta (.) esimerkiks (.) tai että jos on parempi kuin muut niin sitte hylkää meiat	J (M)				
463	L: 'mm' mmm					mp
464	T1: sillälailla nuo on musta- ois mielenkiintosta tietää että onko- (.) mahtastko äitillä olla tietoo että joku ois joskus ylpistynyt (1) ja mitä siitä on seurannu	JA				

Tässä terapeutti tekee useamman perättäisen jatkeen, joissa hän keskeyttää ja on vain heikosti responsiivinen Kallen ja Leenan väliin tekemiin liikkeille. Toisten osallistumista mitätöivät liikkeet muodostuvat varsin monologisena selostuksena, eivätkä tässä edistä osapuolten keskinäistä dialogia. Niiden kautta terapeutti ottaa kontrollin etenemisestä takaisin itselleen ja tekee lopulta vuorostaan jatkealoitteen Kallelle, jonka jälkeen normaali eteneminen jatkuu. Näin institutionaaliseen perusasetelmaan kuuluva asymmetrisyys palautuu vuorovaikutuksessa.

4.3 V-tapaaminen: ”puhumattomuus” ja ”asian tuleminen esille”

4.3.1 Paluu haastattelumaiseen kuvioon

Merkittävin muutos V-tapaamisen alkupuoliskon vuorovaikutuksessa oli Kallen ja Leenan keskinäisen dialogisuuden vähyys. Etenemisessä ilmeni jälleen myös kerronnallisuutta Leenan puhuessa työtilanteeseensa liittyvistä asioista ja Kallen puhuessa lisää suunnitelmistaan hakeutua yksilöterapiaan. Terapeutti joutui olemaan jälleen III-tapaamista aktiivisempi ylläpitääkseen dialogia asiakkaiden kanssa. (E10) Pariskunnan keskinäisen dialogisuuden vähyys heijastui myös heidän tavassa puhua toisistaan terapeutille ikään kuin toinen ei olisi läsnä. Esimerkki 10 on tapaamisen alkupuoliskolta, jossa Kallen ja Leenan keskinäinen dialogisuus oli varsin vähäistä verrattuna III-tapaamisen keskustelullisiin dialogeihin.

E10 T1:n on aloittanut sekvenssin kysymällä Kallelta ”mitä se teille pariskuntana meinaa” jos Leena saa nyt vakituisen työpaikan...

T1 | T2 | T3 | K | L

168	K: kyllä mä sitä uskosin ett mä tai öö olettaisn että <i>se meinaa</i> vaan hyvää ....tai se ei mun n (1) itsetunnonle oo milläänlailla semmonen häpeä tunne että (.) <vaimolla on vakituinen paikka [T1: joo] ja mulla ei oo ...	i mp i			V	
169	T1: joo (2) kuormittaako tää sun mielestä teitä että teillä ei kummallakaan nyt vielä ainakaan oo tota	JA				
170	K: kyllä kuormit[taa ja erittäin]paljon=				V	
171	L: [’kyllä se iha’]					X
172	T1: kumpaa se rassaa se enemmän (1)	JA				
173	K: minua				mv	
174	T1: si- sinua rassaa se (.) joo (2)	P				
175	K: just nimenomaan tän taloudellisen tilanteen takia [T1: joo] ni tällä hetkellä	mp			J	
176	T1: onks teillä jotaki eri- erityisen tiukkaa menossa (.) nyt sitte=	JA				
177	K: ’on’ (3)				mv	
178	T1: tullut jotain yllätyksiä tai	JA				
179	L: ehkä viime kesänä niin me- (.) viime kesä meni niin tiukaks että .... se ajo meiät aika sillai niinku (1) kireelle ni se [T1: joo] (1) vaikka Kalle sai töitä (1) nii silti (2)[T1: joo] (.) s- se ei niinku vielä ei oo päässy semmoseen balanssiin ...	mp i mp				V

Tässä näkyy, miten terapeutti joutuu tekemään useita jatkealoitteita ylläpitääkseen dialogia Kallen tehdessä lyhyitä tai minimaalisia vasteita. Vuorovaikutus muistuttaa I-tapaamisen haastattelumaista etenemistä ja on jälleen III-tapaamiseen verrattuna selkeämmin asymmetristä. Rivillä 175 näkyy miten terapeutin tekemä palaute saa Kallen jatkamaan hieman pidemmällä liikkeellä, mutta seuranneeseen jatkealoitteeseen Kalle taas vastaa pelkällä minimivasteella ”on”. Kalle ja Leena eivät lähde keskenään dialogiin, vaan vastailevat vain vuorollaan terapeutin tekemiin jatkealoitteisiin. He eivät puheessaan myöskään huomioi toisiaan läsnäolevina sekä viittaavat toisiinsa vähän ja ei-henkilökohtaisesti, esim. rivillä 179.

4.3.2 Monologinen interventio ja dialogisuuden palautuminen

Ensimmäisiä viitteitä tilanteesta, joka teki ymmärrettäväksi tässä tapaamisessa ilmenevän dialogisuuden heikentymisen, tuli Leenan mainitessa lyhyesti, että heillä on ollut viimeisen viikon aikana hiljaisempaa. Hän vaihtoi kuitenkin nopeasti aihetta aloittaen kevyempi sävyisen sekvenssin pariskunnan tekemästä matkasta. Kalle palasi myöhemmässä sekvenssissä tähän ”*hiljaisuuteen*” kertoen sen johtuvan heidän taloudelliseen tilanteeseen liittyvästä riidasta, jossa hän oli kokenut tulleensa ”*täysin tyrmätyksi*”. Keskustelussa Kallen kanssa tästä *tyrmätyksi* tulemisesta terapeutti 1:n vaati Kallea kääntymään vaimoonsa kohti sekä kertomaan omista tuntemuksistaan suoraan hänelle. (E11) Esimerkki 11 on sekvenssistä, jossa Kalle juuri lähti kertomaan heidän väliseen ”*hiljaisuuteen*” johtaneesta ristiriidasta. Siinä terapeutti 1:n tekee asiakkaiden keskinäiseen vuorovaikutukseen kohdistuvan intervention, jonka jälkeen heidän välinen dialogisuus alkoi palautua.

E11 T1 kysyi Kallelta onko hän lamaantunut, surullinen, pettynyt vai kiukkuinen ja onko Leena tietoinen että hän on ”kaikkea tätä”, johon Kalle vastasi että ”ilmeisesti on”...

T1 | T2 | T3 | K | L

321	T1: voisit sä kysy tässä häneltä (.)	JA				
322	KATTOO TÄNNE SUN VAIMOON [(1)] TUONE [(1) OLE YSTÄVÄLLINEN (.) E- ELÄ ELÄ KAT- (1) ELÄ kato mulle (.) vaan kato ihan sinne (.) kysyt]	(J)				
323	K: [mm] [joo mä katon ee mä katon sitä ketä mä kuuntelen aahah vaimo opettanu] ett puhut- AINA KASVOT SINNE PÄIN KUKA PUHUU [no niihh] ((taustalla L: ja muut naurahtaa))				(J)	
324	T1: joo [mutta nyt] (.) NYT TÄÄ ASIA ON SUN ja Leenan välillä (2) vv- voisit- voisitsä kertoo nää (1) tun- tunteet (.) Leenalle jotenki (.) o-omin sanoin (.) mi- mitkä sää juuri äsken tossa sanosit (.) sanoit ne kaikki	(J)				
325	K: joo että näi mua kiukuttaa(h)\ (2) ’ja oot varmaan huomannu’				(J)	
326	L: ’yymmy’ (2)					mv
327	K: mä yritän olla että ne ei, mutta ne pyörii mun päässä yötäpäivää				J	
328	L: mmm mh (1) sen [mä kyllä tieän]					P
329	K: [ja mä ootan va]an että millon tää talous katuu tähän ja (2) sitte menee kaikki (1) menee meiän suhde ja menee kaikki (2) ... (K jatkaa siitä miten kokee nyt heittäneensä pallon täysin Leenalle)				J	i

Seuraavaksi T1 pyysi Leena kertomaan Kallelle mitä Kallen sanomiset hänessä herättivät.

Vuorovaikutuksessa näkyi varsin selkeästi terapeutin yksisuuntainen pyrkimys vaikuttaa, joka kohdistuu voimakkaammin Kalleen. Tämä interventio oli perheterapialle melko tyypillinen mm. gestalt-terapia suuntauksessa käytetty menetelmä (ks. Goldenberg & Goldenberg 1995, 146–50) mutta luonteeltaan varsin monologinen. Toisaalta se lähtee liikkeelle vasteena sen hetkiseen dialogiin ja rakentuu ikään kuin osaksi sitä. Interventio on kuitenkin selvästi terapeutin itse muodostama ratkaisu, jonka toteuttamisessa hän käyttää asemansa tuomaa valtaa melko jyrkästi. Kalle pyrkii toiminnallaan aluksi vastustamaan tätä vallan ilmenemistä, molemmat puhuvat päällekkäin sekä korottavat ääntään. Kalle kuitenkin lopulta suostuu terapeutin ehdotukseen ja kääntyy puhumaan Leenalle. Tällaisen toiminnan voi nähdä olevan mahdollista juuri asetelman asymmetrisyyden kautta terapeutilla olevan vuorovaikutuksen dominanssin avulla. Seuranneessa Leenan vasteessa näkyy, miten myös hän ryhtyi jälleen puhumaan henkilökohtaisempaan tyyliin suoraan Kallelle ”kyllä mää sen huomaanki just ett kun sä oot hiljaa niin sillon sää mietit ja tiedän senkin että harmittaa ja ärsyttää ja kiukuttaa, mulla vaan tulee semmonen olo...”.

4.3.3 Asiakkaiden keskinäinen dialogi palautuu

Edeltänyt interventio oli luonteeltaan varsin yksisuuntainen ja monologinen, kohdistuen voimakkaammin Kalleen. Sen jälkeen Kalle ja Leena alkoivat kuitenkin jälleen käymään keskinäistä dialogia, joka oli muodoltaan varsin symmetrisesti ja vastavuoroisesti etenevää. (E12) Loppupuolen vuorovaikutuksessa pariskunnan välinen dialogisuus pääsi siten uudelleen kehittymään. Heidän keskinäisestä puheestaan muodostui kuvaa, miten nyt ilmennyt akuutimpi ristiriita edusti pariskunnan välillä toistuvaa kaavaa. Reflektiivisen tiimin keskustelun jälkeisissä kommentteissa he vaikuttivat molemminpuolisesti ottavan vastuuta tästä ”raskaasta kaavasta” sekä löytävän siinä myös mahdollisuuksia muutokselle. Esimerkki 12 on pian edellisessä esimerkissä näkyneen intervention jälkeen.

E12 T1:n kysyi voiko joku asiakkaiden lainoista oikeasti kaataa heidät. Kalle ja Leena vastasivat, että autolaina voi mutta ovat alun perinkin olleet valmiita myymään auton pois tarvittaessa...

T1 | T2 | T3 | K | L

345	K: miettinyt tätäki vaihtoehtoo (1)				P	
347	L: sitte mää sen tieän (.) kyllä mitä se merkitsee sulle että se (.) se on kuinteki semmonen tärkeä asia sulle se (1) auto					P
348	(6 sek. tauko)					
349	K: ’ja mitä se saa aikaan ja mitä se taas merkittee’				J	
350	L: ’mmm’ (10) mull on vaan jotenki semmonen (.) en mää tieä onko mää sitte niin naivi että (.) mää niinku aattelen että ei me tästä (2) kyllä me tästä (.) päästään eteen päin (1)					J
352	K: ’niin’ (2) mä kärsin ite ja (.) kikuttelen, mä tiän ite että mä kärsin ite siitä varmaan vielä (1) ainakin yhtä paljo kun sinä kärsit ’tästä’				J	
353	L: .hh mulla tulee semmonen olo että on niinku välinpitämätön niinku sitä (.) sun kiukkua kohtaan että (1) ku mää aattelen niinku (1) tai se on vaan mun tapa ajatella että tästä eteen päin päästään					J
354	K: ’ni’ (1) ja mä taas koko ajan ootan vaan että millon tää korttitalo kaatuu				J	
355	L: mmm					mp
356	(5 sek. tauko)					
357	K: tää on raastavaa elämää (.) ’kummalleki (tämmönen)’				P	
358	T1: ’(mm)’ (1)	mp				
360	L: ett siinäkin näkee sen että me ajatellaan niin eri tavoin että (1) en mää tieä mistä se johtuu sitte (.) loppuenlopuks sitte					J
361	K: se on yleensä kaikki käytännön asiat että me aatellaan niin erilailta ett se vaatii hirveen (3) monisanasen puhu- (1) päivän puheen (.) joku ihan pieni käytännön asiakin ...				J	

Kalle ja Leena lähtevät tässä spontaanisti jatkamaan keskinäistä dialogiaan, ilman että terapeutti ohjaisi heitä siihen. He suuntaavat puheen toisilleen ja puhuvat persoonallisella tasolla. Etenemistä tässä voisi pitää varsin dialogisena, koska osapuolten liikkeet muodostuvat symmetrisinä ja oikeuttaminen säilyy liikkeiden välillä. Osa liikkeistä on toisaalta heikommin responsiivisia toisen liikkeille ja muodostuvat melko uppoutuneena henkilön omaan kokemukseen. Heidän erilaiset perspektiivit tulevat kuitenkin liikkeiden kautta suhteeseen ja niissä säilyy yhteinen fokus. Dialogin kautta on nähtävissä mahdollistuvan uudenlaista jaettava ymmärrystä asiakkaiden välillä. Rivillä 355 lyhyen hiljaisuuden jälkeen vuorovaikutuksessa kuitenkin näkyy muutos, jossa Kalle ja Leena palaavat jälleen tiimityönä esitettyyn yhteiseen monologisiin keskinäisestä erilaisuudestaan. He siirtyvät selkeämmin kahdenkeskisestä dialogista puhumaan jälleen yhdessä terapeuteille.

4.3.4 Mitätöivä kuvio toistuu

Kalleen selkeämmin kohdistuneen monologisen intervention jälkeen aiemmilla kerroilla ilmennyt mitätöivä kuvio terapeutti 1:n ja Kallen välillä toistui pariin otteeseen uudelleen. (E13) Niissä näkyi, miten Kalle alkoi suoremmin vastustaa T1:n vaikuttamaan pyrkiviä aloitteita. Keskinäisessä oikeuttamisessa toistuvien katkosten myötä muodostui vaikutelma heidän välisen suhteen dialogisuuden heikkenemisestä. Siten, vaikka asiakkaiden välinen dialogisuus palautuikin, oli dialogisuus kokonaisuudessaan loppupuolella varsin katkonaista ja heikompaa verrattuna III-tapaamiseen.

Esimerkki 13 on tapaamisen kohdasta, jossa mitätöivä kuvio terapeutti 1:n ja Kallen välillä toistuu jälleen muutama otteeseen. Täällä se lähti liikkeelle terapeutin ehdottaessa *”ajatuskokeena”*, että mitä tapahtuisi, jos asiakkaat vaihtaisivat taloudellisiin asioihin liittyvissä keskusteluissaan ilmenevät *”roolit”* toisinpäin. 11 sekuntia kestäneen hiljaisuuden jälkeen Kalle sanoi, että *”kuulostaa ihan hullulta ajatukselta ett mää rupeen näyttölee jotain muuta mitä mää oon”*. Heidän välinen oikeuttaminen oli useamman liikkeen ajan varsin heikkoa ja dialoginen eteneminen katkesi pari kertaa.

E13 Dialogisen sekvenssin katkettua jälleen T1 yritti uudelleen muotoilla edeltänyttä aloitettaan

		T1	T2	T3	K	L
389	T1: jos joku teiän tuttu semmonen joka jollakinlailla tuntee tämmösiä puolia ... .. jos joku semmonen (.) tuttu näkis teidän niinkun (.) vaihtaneen tälläilla rooleja, niin mitä hän siintä ajattelis	A		/		
390	K: siis vaihtavan rooleja?=-			/	JA	
391	T1: niin sillaila (.) sillailailla ett ett tota niin (1) s-sä puhusit että (.) tästä sel/vitää'n (.) e-e- joka tapauksessa tästä selvittää [ja Leena sanois että]	V				
392	K: [nuinhan me tutuille] esitetään kokoajan [T1: mm] (.) kumpiki (.) ei me kerrota kellekkään että meillä huolia on	i			P	
393	T1: 'mm' .hhh <mutt mä sanoin että> jos joku tuntee teistä (.) niinku tän puolen minkä mä sanoin (1) [ja semm-]	P				
394	K: kun ei [oo semmonen] joka tuntee				P	
395	T1: .Hhh mmhh (1)	mp				
397	L: ei meillä ookkaan [ketään semm]osia jotka tuntee'					P
398	K: [ei meillä oo] mulla ainakaan				P	
399	T1: mmm (.) mm	mp				

Kallen vastaamattomuus ei ole tässä enää uppoutumista oman perspektiiviin vaan aktiivisempaa terapeutin ehdottaman erilaisen näkökulman torjuntaa. Kalle keskeyttää terapeutin toistuvasti puhumalla päälle ja tämä joutuu puolustamaan omaa näkemystään. Heidän tekemänsä liikkeet eivät oikeuta toisiaan, eikä dialogi pääse etenemään. Useammin toistuneiden mitätöivien kuvioiden kautta terapeutti 1:n ja Kallen välinen suhde näyttää muodostuvan herkästi konfrontoivaan ja vastustavaan asetelmaan johtavaksi. Poikkeuksena tässä verrattuna III-tapaamisen mitätöiviin kuvioihin on, että Leena liittyy enemmän tukemaan Kallen näkemystä.

4.4 Yhteenvetoa

Ensimmäisen tapaamisen alussa asiakaspariskunta ei ollut oletetulla tavalla toisistaan irrallisessa ja polarisoituneessa tilassa. Sen sijaan dialogisuuden vähyys näkyi heidän *tiimityöskentelynä* muodostuvana monologina keskinäisistä ongelmistaan. Alun *haastattelumaisen* etenemisen ja sen myötä esiin nousevan *kerronnallisuuden* kautta asiakkaiden omat ja yhteiset ”jo puhutussa” muodossa olevat tarinat tulivat jaetuksi. Andersenin (1995, 23) mukaan terapiassa onkin oleellista, että alkupuolella asiakkaiden annetaan puhua rauhassa niin, että he saavat tilaa tuoda omaa monologiaan kuulluksi. Vaikka asiakkaiden tarinat eivät näin oleellisesti muuttuisikaan, muuttuu niiden asema tarinoiden kerronnan kuviossa. Kun tarinat tulevat kerrotuiksi ja kuulluiksi uudessa kontekstissa yhteydessä muihin tarinoihin, voi jo tällä olla merkittäviä seuraamuksia. (Pearce & Pearce 2004, 48) Ensimmäisen tapaamisen vuorovaikutuksessa dialogisuus ilmeni selkeimmin kontaktin luomisena asiakkaisiin ja kerrotuista tarinoista jaetun ymmärryksen muodostamisessa. Kalle ja Leena kertoivat, että tapaamisessa esiin tulleet asiat olivat pitkälti samoja ”*asioita mitä... me on puhuttu ja pohittu*”, mutta että tämä oli ensimmäinen kerta, kun he olivat puhuneet asioista ulkopuolisten kuullen. Kalle sanoi, että asiat, joita kahdestaan on ”*pyöritelty ympäriinsä ja ulospääsyä ei ole*”, on ”*nyt tuotu pöydälle muiden nähtäväks*”.

Kolmannella tapaamisella prosessin kautta asiakkaiden vuorovaikutuksessa auennut muutos näkyi heidän keskinäisenä dialogisuutena ja heijastui yhteisenä ”*nimien etsimisenä*” muutoksille, joita oli ilmennyt ensimmäisen ja kolmannen tapaamisen välillä. Näin nämä muutokset pääsivät osaksi dialogin kautta asiakkaille rakentuvia uudenlaisia tarinoita itsestään ja toisistaan. Vaikka kokonaisuus oli säilykin asymmetrisenä, oli etenemisessä useita kohtia, joissa dialogi sai *keskustelullisemman* muodon, eli oli vuorovaikutuksellisesti tasavertaisempaa sekä vailla selkeää kaavamaisuutta. Näissä kohdissa oli hetkittäin näkyvissä sellaista yhteistoiminnallisuutta, josta Mönkkönen (2002, 442–3) puhuu erityisen dialogisen dialogin saavuttamisen

yhteydessä. Hän toteaa että, yhteistoiminnallisuus ja tasavertaisuus tuo asetelmaan kuitenkin mukanaan myös haavoittuvaisuutta sekä alttiutta ristiriidoille. Tämä näkyi mm. *mitätöivinä kuvioina*, sekä tapaamisen loppupuolella asymmetrisyyden lähtemisenä kääntymään pääläelleen. Keskustelullisuuden voidaan ajatella purkavan asetelman institutionaalisuutta, jolloin kuka vaan voi pyrkiä ottamaan itselleen valtaa. Vaikka vastavuoroinen oikeuttaminen olikin hetkittäin heikompaa, tapaamisen vuorovaikutus oli kokonaisuudessa huomattavasti muita analysoituja tapaamisia dialogisempaa, dialogin jatkuessa yhtäjaksoisina ketjuina pidempään.

Viidennen tapaamisen alkupuoliskon vuorovaikutuksessa oli asiakkaiden välillä havaittavissa sellaista irrallisuutta, jota Fishbane (1998, 44) kuvasi olevan tyypillistä pariterapiaan tulevien välisissä asetelmissa. Akuutimman ristiriidan myötä heikentynyt dialogisuus palautui asian esiin tulemisen ja terapeutin tekemän luonteeltaan monologisen intervention kautta. Vaikka asiakkaiden keskinäinen dialogisuus lähtikin intervention jälkeen palautumaan, joka näkyi heidän keskinäisenä *symmetrisenä dialogina*, vuorovaikutuksen dialogisuus oli kokonaisuudessaan rajoittuneempaa ja dialogi melko katkonaista. Osittain tämä on nähtävissä seuraamuksellisessa yhteydessä siihen, että mitätöivien kuvioiden toistuessa pääterapeutin ja toisen asiakkaan keskinäinen dialogisuus vaikutti heikentyneen. Tapaamisten asetelma oli kuitenkin muodostunut riittävän dialogiseksi, jottei vuorovaikutus täysin jumiintunut tai keskeytynyt.

5 POHDINTAA

5.1 Dialogisuuden käsite ja sen tarkastelukriteerit

Aineiston tarkastelussa käytetty dialoginen jäsenitys osoittautui toimivaksi tavaksi hahmottaa vuorovaikutuksen muodostumista ja muuttumista säilyttäen yhteys sen prosessimaisuuteen. Tarkastelun kautta muodostunut pariterapiaprosessin kuvaus tukee osaltaan lähtökohtaista oletusta, siitä että onnistuneessa terapiaprosessissa vaikuttavuus heijastuu vuorovaikutuksen dialogisuuden kehittymisenä. Tarkastelluissa pariterapiatapaamisissa tämä kehittyminen näkyi selkeimmin asiakaspariskunnan välisessä dialogisuudessa, mutta se ei ollut lineaarista, vaan yhteydessä heidän sen hetkisiin tarinoihin tilanteestaan ja elämästään. Muutos pariskunnan välillä näkyi siirtymisenä yhteisten ja erillisten monologisten tarinoiden kertomisesta keskinäiseen dialogiin, jossa terapiaprosessin aikana hahmotuva muutos sai nimiä sekä tuli osaksi heidän tarinoitaan sen hetkisestä elämästään. Muutos vuorovaikutuksen dialogisuudessa heijastui kokonaisuasetelmassa selkeämmin asymmetrisen asetelman vapautumisena sekä yhteistoiminnallisemmän keskustelun mahdollistumisena, jolloin kaikki osapuolet saattoivat osallistua tasapuolisemmin. Vuorovaikutuksessa ilmenevät mitätöivät kuviot sekä terapeutin vallankäyttö kuitenkin näyttivät rajoittavan yhteisen dialogisuuden kehittymistä.

Tutkielmassa dialogisuutta lähdettiin käsitteellistämään deskriptiivisestä eli kuvailevasta näkökulmasta käsin, jolloin dialogisuus nähdään vuorovaikutuksen olennaisena rakenteellisena piirteenä, joka on siinä aina jossain määrin läsnä. Keskeistä sille on miten osapuolten tekemät liikkeet kietoutuvat vastavuoroisesti toisiinsa muodostaen yhteisesti seurattavaa etenemistä. Tätä liikkeiden ominaisuutta auttoi hahmottamaan responsiivisuuden kriteeri, eli ajatus siitä missä määrin osapuolten tekemät liikkeet muodostuvat vastauksina niitä edeltäneille liikkeille sekä aloitteellisina edeltä kävijöinä tuleville liikkeille (*Woodin 2004, xvi*).

Responsiivisuuden tarkastelun tukena oli Markovan (1990) kolmivaihemalli dialogista, jota soveltamalla saatiin muodostettua dialoginen sekvenssi jäsenitys. Dialoginen sekvenssi jäsenitys auttoi hahmottamaan minkälaisia säännönmukaisia kuvioita ilmeni osapuolten tekemissä liikkeissä ja niiden responsiivisuudessa. Sen kautta oli mahdollista kuvata etenemisessä tapahtuvia muutoksia.

Aineiston esimerkeistä näkyi, miten liikkeiden responsiivisuus parhaimmillaan mahdollisti yhtenäistä etenemistä, jossa osapuolet seuraavat jaetun kohteen muodostumista ja jossa ne vaikuttavat kukin vuorollaan etenemisen suuntaan. Tällainen kaikkien osapuolten välinen responsiivisuus ilmeni selkeimmin aineiston kohdissa, jotka oli nimetty keskustelulliseksi kuvioksi. Responsiivisuuden vähyys tai puuttuminen puolestaan välittyi katkonaisuutena ja tukeutumisen kaavamaisempaan kysymys-vastaus vuorotteluun, jota nimettiin tarkastelussa haastattelumaiseksi kuvioksi. Pelkkä responsiivisuuden tarkasteleminen ei kuitenkaan hahmottanut aineistossa riittävästi sellaista vaihtelua, joka olennaisesti vaikutti kytkeytyvän dialogisuuteen sekä sen kehittymiseen. Siksi aineiston tarkastelua täydennettiin kahdella lisäkriteerillä, jotka antoivat lisää ulottuvuutta vuorovaikutuksessa tapahtuvien muutosten kuvaamiseen.

Aineiston tarkastelussa ensimmäinen lisäkriteeri *erilaisuuden läsnäolosta* liittyi kahdenkeskisen dialogin erottamiseen tiimityönä muodostuvasta monologista. Siten sitä voisi tässä pitää ehkä lähemmin dialogin eli vuoropuhelun toteutumisen kuin dialogisuuden kriteerinä. Sillä tarkasteltiin tilanteita, joissa kaksi keskustelun osapuolta eivät olekaan varsinaisesti dialogissa keskenään, vaan muodostavat yhteistä puheenvuoroa muille kuulijoille. Kristiansenin ja Bloch-Poulsenin (2000) mukaan saavutettu konsensus on luonteeltaan monologista, koska siinä yksi näkemys on saanut vallan muiden yli. Dialogin keskeisimpänä edellytyksenä voi pitää vähintään kahden erilaisen ihmisen ja siten erilaisen perspektiivin läsnäoloa (Goncalves & Guilfoyle 2006, 257). Bahtinilaisissa näkemyksissä dialogia synnyttävä perimmäinen voima on juuri tämän *erilaisuuden* ja vierauden luoma jännite osapuolten välillä (Marková 2003,

256–7). Sen puuttuessa dialogille ei ole mitään ”tilausta” ja se tyrehtyy herkästi.

Dialogin dialogisuuteen katsotaan liittyvän toisessa olevan erilaisuuden tunnustaminen ja hyväksyminen (Hammond, Anderson & Cissna 2003, 132). Monologisuudessa toisen erilaisuus pyritään kiistämään tai torjumaan sekä suojautumaan sen tuomalta vaaralta turvalliselle muuttumattomuudelle. Tom Andersen puhuu puolestaan reflektiivisen terapian yhteydessä ”sopivasta erilaisuudesta” (Andersen 1990, 31–44; Andersen 1995, 13–6). Jos keskustelussa mukaan tuotu näkemys on liian erilainen, toinen sulkeutuu siltä. Liian vähäinen erilaisuus ei synnytä jatkoa dialogille eikä luo tilaa muutokselle. Aineiston dialogisissa sekvensseissä erilaisuus vaikutti säilyvän paremmin keskustelullisessa etenemisessä sekä kohdissa, jotka eivät olleet erityisen symmetrisiä. Hyvin symmetrisessä dialogissa puolestaan piili vaara, että se sulautui yksiaäniseksi yhdessä muodostetuksi monologiksi ja tyrehtyi.

Runsaasti erilaisuutta sisältävässä keskustelullisessa kuviossa kuitenkin piili toinen vaara. Liiallisen erilaisuuden tuoma jännite osapuolten liikkeiden välillä vaikutti heikentävän heidän mahdollisuuksia olla vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa. Tämän hahmottamista varten luotiin dialogisuuden tarkasteluun kolmas kriteeri *vastavuoroisesta oikeuttamisesta*. Tuomalla tarkasteluun mukaan oikeuttamisen kriteeri haluttiin huomioida miten osapuolten tekemät liikkeet muodostavat myös vuorovaikutuksessa olevien välisiä suhteita. Niissä preskriptiivisissä näkemyksissä dialogista, jotka jatkavat Martin Buberin filosofista perinnettä, puhutaan suhteen *inklusiivisuudesta* (engl. inclusion), joka muodostuu vastavuoroisen *oikeuttamisen* (engl. confirming) kautta (esim. Cissna & Andersen 1998; Friedman 1998; 2002). Näissä näkemyksissä dialogista suhdetta kuvaillaan fenomenologisella tasolla suuntautumisenä toiseen aidosti läsnäolevana toisena (ks. esim. Buber 1958, Friedman 2002). Se on vastakohta monologiselle suhteelle, jossa toiseen suhtaudutaan objektina, josta tulee oman toiminnan kohde. Jos tätä ajatusta inklusiivisuudesta pyrkisi tiivistämään, sitä voisi kuvailla vuorovaikutukseksi, jossa osapuolet sekä heidän esittämänsä näkemykset

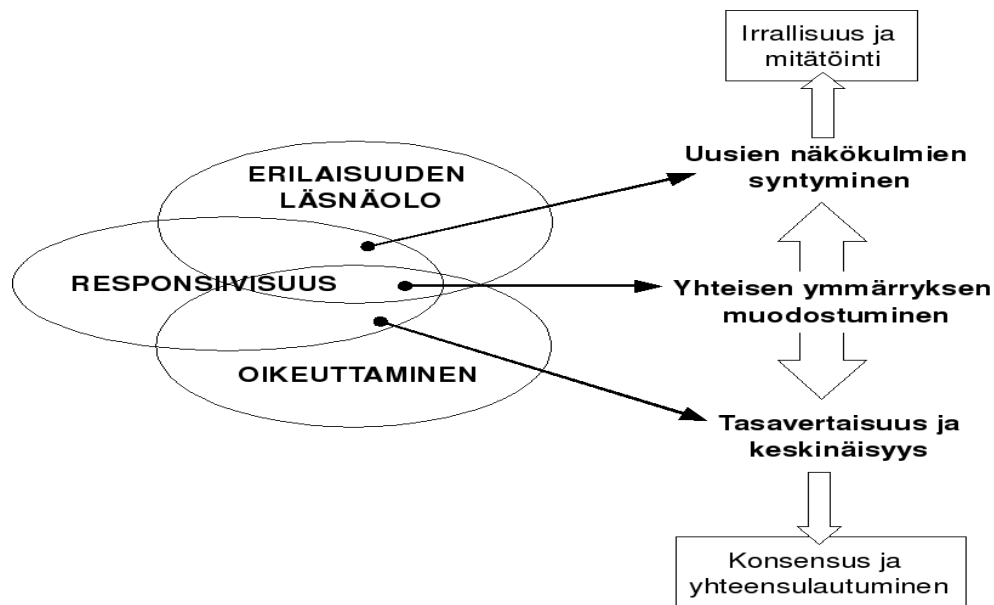
voivat hetkellisesti kohdata toisensa tullen osaksi yhteisesti muodostuvaa kokonaisuutta. Tämä vaatii, sitä että osapuolet ilmaisevat näkemyksiään tavalla, joka antaa oikeutuksen toisilleen sekä toistensa näkemyksille.

Tarkasteltaessa oikeuttamisen ilmenemistä aineistossa päädyttiin käyttämään Cissnan ja Sieburgin (1995, 310) ajatuksia, joissa he ovat pyrkineet muotoilemaan usein abstraktiksi jäävää oikeuttamisen käsitettä empiirisesti tarkasteltavaksi. Oikeuttamisella ei tarkoiteta toisen näkemyksen kyseenalaistamatonta hyväksymistä, vaan sen olemassaolon huomiointia ja luvan/tilan antamista tälle näkemykselle olla osana käytävää keskustelua. Heidän mukaansa oikeuttaminen vuorovaikutuksessa ei vaadi yksimielisyyttä toisen kanssa, vaan suoraa ja merkityksellistä vastaamista. Se on vuorovaikutuksen etenemisessä vastavuoroisesti muodostuva prosessi eikä kummankaan osapuolen tekemä yksittäinen teko. Cissnan ja Sieburgin listaamat indikaattorit oikeuttamisen puuttumisesta, eli mitätöinnistä antoivat hyvän perustan hahmottaa tätä dialogisuuden ulottuvuutta. Mitätöinti saattoi ilmetä tämän tutkielman aineistossa yksittäisinä liikkeinä, jotka keskeyttivät dialogisen sekvenssin jättäen edeltäneen liikkeen huomiotta ja aloittivat uuden sekvenssin. Silloin ne vaikuttivat vuorovaikutuksen etenemiseen sekä siinä muodostuvaan asetelmaan osapuolten kesken. Lisäksi ilmeni useamman liikkeen muodostavia mitätöiviä kuvioita kahden osapuolen välillä. Näissä mitätöivissä kuvioissa osapuolet eivät hyväksyneet toisen esittämää suuntaa vuorovaikutuksen etenemiselle, vaan pitivät jyrkästi kiinni oman näkemyksen esittämisestä. Tällaisten kuvioiden toistuminen vaikutti heijastuvan vahvimmin pääterapeutin ja Kallen välillä, joka näkyi heidän välisen suhteen muodostumisena yhä herkemmin vastakkainasetteluksi.

Prosessimaiseen tarkasteluun sovellettuna nämä kolme kriteeriä auttoivat hahmottamaan dialogisuutta vuorovaikutuksen etenemisessä ikään kuin ”integratiivisena spiraalina”, jollaisena Kristiansen ja Bloch-Poulsen (2000, 182–3) dialogia kuvaavat. He katsovat, että dialogisessa dialogissa osapuolten näkemykset tulevat suhteeseen toistensa kanssa, mutta samalla ylläpidetään keskinäistä erilaisuutta. Silloin osapuolten liikkuminen kietoutuu toisiinsa säilyttäen yhteisen suunnan, mutta ei sulaudu

yhtenäiseksi konsensukseksi, jolloin sen elinvoimaisuus tyrehtyisi. Gergen, McNamee ja Barrett (2001) katsovat, että muutosta mahdollistava dialogi voi syntyä, kun osapuolet koordinoitusti ”yhteiskehittävät” (engl. *co-create*) toistuvia vuorovaikutuksen kuvioita, joissa yhden liikkeit vahvistavat tai heijastavat toisen liikkeitä. Monologisen vuorovaikutuksen puolestaan voisi siten nähdä vastustavan muuttumista. Siinä pyritään säilyttämään jo olemassa oleva näkemys tai merkitys esittämällä se mahdollisimman selkeästi ja tyhjentävästi, jolloin kuulijalle jää joko/tai -vaihtoehto, joko hyväksyä tai vastustaa näkemystä. Joko näkemykset jäävät irralleen toisistaan, tai sitten yksi näkemys voittaa ja tulee kaikkien hyväksymäksi. Joka tapauksessa mahdollisuus dialogille katoaa.

Kokonaisuudessaan tarkastelun kautta muodostunut käsitys dialogisuudesta tukee ymmärrystä, siitä että se on hyvin moniulotteinen käsite, joka kuvaa erilaisten jännitteiden dynaamista tasapainoa vuorovaikutuksessa. Tarkastelussa käytettyjen kolmen kriteerin osalta tätä tasapainoa on pyritty kuvaamaan kuviossa 8.

KUVIO 8 Dialogisuuden hahmottuminen kolmen tarkastelukriteerin tasapainona.

Kolmen kriteerin ollessa tasapainossa vuorovaikutus eteni yhtenäisesti ja siinä saattoi syntyä tilaa yhteisen ymmärryksen muodostumiselle.

Erilaisuuden läsnäolo tuki uusien näkökulmien syntymistä, ja oikeuttaminen vahvisti osapuolten välistä keskinäisyyttä ja tasavertaisuutta. Mikäli vuorovaikutus kehittyi hyvin responsiiviseksi ja oikeuttavaksi näytti erilaisuuden ylläpitäminen vaarantuvan herkemmin. Silloin puhe saattoi sulautua yksiääniseksi konsensukseksi. Runsaasti erilaisuutta sisältävässä ja responsiivisesti etenevässä vuorovaikutuksessa vastavuoroinen oikeuttaminen alkoi puolestaan herkästi rakoilemaan. Silloin osapuolten esittämät näkemykset jäivät irrallisiksi, ja silloin ilmeni tyypillisesti runsaammin mitätöiviä kuvioita osapuolten välillä.

Käsitteinä responsiivisuus, erilaisuuden läsnäolo ja vastavuoroinen oikeuttaminen eivät kuitenkaan ole ongelmattomia. Ne ovat osaltaan päällekkäisiä ja toisiinsa kytkeytyneitä. Oikeuttamisen huomioinnissa käytetyn mitätöinnin kautta mukaan tulevat havainnot olivat osittain samoja jo tehdyn responsiivisuuteen perustuvan dialogisen jäsenyyden kanssa. Jo perusluonteeltaankin vastavuoroinen oikeuttaminen vaatii toteutuakseen osapuolten välistä responsiivisuutta. Silti lisätyt kriteerit toivat myös responsiivisuudenkin osalta enemmän syvyyttä dialogisuuden ymmärtämiseen. Esimerkiksi, kun terapeutti teki uuden aloitteen, katkesi sen kautta edeltänyt dialoginen sekvenssi, mutta samalla hän myös jätti vastaamatta toisen tekemälle liikkeelle ja sivuutti sen mukaan tuoman kontribuution keskustelulle. Siten tämä liike mitätöi toisen osallistumista dialogiin. Toistuessaan ne vahvistivat asymmetristä asetelmaa, jossa terapeutilla oli valta määrittellä mistä jatketaan puhumista sekä miten edetään.

Nämä muodostuneet kriteerit auttoivat tarkastelemaan dialogisuutta vuorovaikutuksen kohdissa, jotka oli luonteeltaan erilaisissa. Käsitteiden keskinäisten suhteiden hahmottaminen jää kuitenkin keskeneräiseksi. Ne eivät myöskään sellaisenaan anna kunnollisia valmiuksia selkeiden rajavetojen tekemiseen siinä, minkälainen eteneminen on lopulta toista dialogisempaa. Esimerkiksi, kumpi on dialogisempaa, asymmetrinen

haastattelumainen eteneminen, jossa dialogisuus kuitenkin säilyy yhtenäisenä ketjuna vai symmetrisempi keskustelullinen eteneminen, jossa ilmenee ajoittain toisten näkemysten mitätöintiä. Jatkossa voi olla hyödyllistä pohtia, onko nämä kaikki kolme kriteeriä parhaiten nähtävissä itse dialogisuuden käsitteen osina, kuten tässä tutkielmassa, vai siihen muulla tavalla kytkeytyvinä ja sen rinnalle jäävinä käsitteinä.

5.2 Ajatuksia dialogisuuden ja asymmetrisyyden välisestä suhteesta

Yksi tarkastelun kautta herännyt uusi ajatus, joka poikkesi alkuperäisestä näkökulmasta liittyi asymmetrisyyden ja dialogisuuden väliseen suhteeseen. Oletuksena oli, että terapia-asetelman asymmetrisyys, sekä sen taustalla oleva institutionaalisuus olisivat tekijöitä, jotka rajoittavat dialogisen dialogin mahdollisuutta ja siten asetelman terapeuttisuutta. Kun vuorovaikutusta tarkasteltiin ajassa etenevänä prosessina, syntyi kuitenkin kuvaa myös asymmetrisyyden merkityksellisyydestä itse terapeuttisen asetelman muodostumisessa. Runsaat yksipuoliset aloitteelliset liikkeet rajoittivat kylläkin dialogin molemminpuolisuutta, sekä muodostivat yhdelle suuremman vallan etenemisestä. Mönkkönen (1996, 138) katsoo kuitenkin, ettei valta ole dialogisuutta pois sulkevaa, jos se näyttäytyy vastuun ottamisena. Vaikutti siltä, että juuri tämä terapeutin vallan ja vastuun ottaminen antoi asiakkaille vapauden uppoutua rauhasa omiin tarinoihinsa ilman tasapuolista vastuuta dialogisuuden ylläpitämisestä. Jos terapeutti ei olisi tällaisessa asymmetrisessä etenemisessä myös ottanut vastuuta dialogisuuden ylläpitämisestä, olisivat silloin asiakkaiden tarinat jääneet vain irrallisiksi monologeiksi. Silloin niistä ei olisi muodostunut jaettavaa ymmärrystä eikä asiakkaille kokemusta siitä, että heitä oli kuultu.

Tästä näkökulmasta katsottuna asymmetrisyyden voisi ajatella olevan yksi sellainen vuorovaikutuksen piirre, jonka Paré ja Lysack (2004, 12–13) katsoivat terapeuttisessa vuorovaikutuksessa luovan dialogisuutta edistävää "tukirakennetta". Kantamalla vastuuta vuorovaikutuksen

etenemisestä terapeutti voi luoda turvallista tilaa, jossa asiakkaat uskaltavat puhua vaikeistakin aiheista ja sen kautta tuoda monologiaan kuulluksi muiden läsnäollessa. Tämä mahdollistaa keskustelua sellaisistakin asioista, joista puhuttaessa asiakkaat, eivät vielä ole valmiita itse ottamaan tasapuolisesti vastuuta molemminpuolisemman dialogisuuden ylläpitämisestä. Eli nämä aiheet ovat oletettavasti juuri niitä joista asiakkaat eivät keskenään vielä kykene käymään dialogista dialogia. Siten tällä tavalla on mahdollista se, että yksiaäniseen ja sulkeutuneeseen kriisissä olevaan monologisiin tulee tilaa erilaisuudelle ja siten muutokselle. Vuorovaikutuksen alkupuolella terapeutin rooli on ottaa riittävästi valtaa etenemisestä ja kytkeytyä asiakkaiden tarinoihin, jolloin luodaan, sekä turvallista tilaa, että dialogista suhdetta asiakkaisiin.

Gerlander (2003, 168–70) totesi väitöskirjassaan, että olennainen osa hoidollisen asetelman dialektisuutta on tasapaino institutionaalisuuden tuoman monologisuuden ja inhimilliseen kohtaamiseen liittyvän dialogisuuden välillä. Jotta terapeutin asetelman erityisluonne säilyisi, on siinä oltava asymmetrisyyttä ja yksisuuntaisuutta, mutta samalla siinä on ylläpidettävä dialogisuutta. Dialogisuuden ylläpitämisen kautta voidaan luoda tilaa vapaamman ja tasavertaisemman dialogin ilmenemiselle. Täysin tasavertainen ja symmetrinen dialogi kuitenkin purkasi terapeutin asetelman. Kolmannen tapaamisen loppupuolella näkyikin se, miten keskustelullisemmassa asetelmassa asymmetrisyys lähtikin kääntymään hetkellisesti pääläelleen terapeutin joutuessa (alta)vastaajan rooliin. Huomion arvoista on lisäksi, ettei aineistossa ollut havaittavissa asiakkaiden ja terapeutin välillä missään kohdassa yhtäläisesti symmetristä dialogia, jota ilmeni asiakkaiden kahdenkeskisessä sekä myös terapeutin keskinäisessä puheessa.

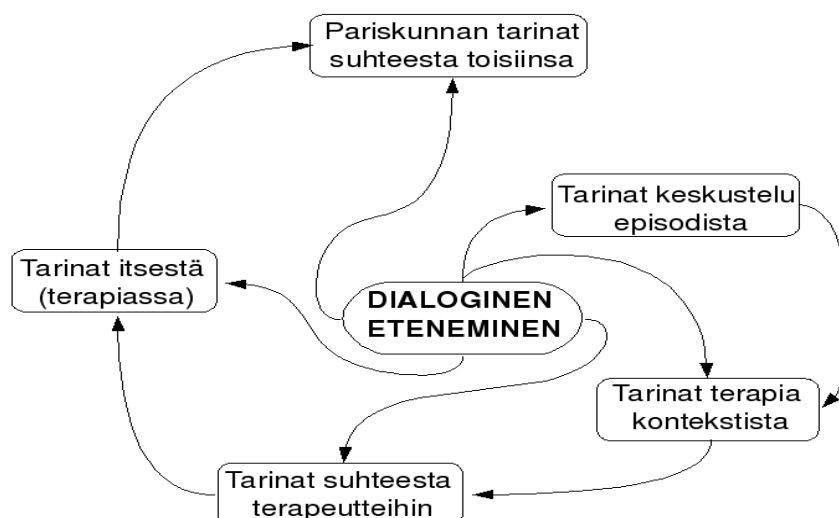
5.3 Dialogisuus suhteessa merkityksiin ja vuorovaikutuksen seuraamuksellisuuteen

CMM:ssä merkitykset nähdään kytkeytyvän osapuolten ylläpitämiin kontekstuaalisiin tarinoihin itsestä, osapuolten suhteista, toteutuvasta toiminnasta ja kontekstista (Pearce & Pearce 2004, 47-9). Vuorovaikutus on silloin osapuolten välistä toimintaa, jossa sovitetaan yhteen merkityksiä antamalla asioille nimiä, kertomalla tarinoita ja luomalla yhdessä uusia tarinoita. Pearce (2001, 162) ajattelee dialogisuuden liittyvän omien merkitysten säilyttämisen ja toisten merkityksille avoinna olemisen väliseen jännitteeseen. Tämän tutkielman näkökulmasta katsottuna voidaan ajatella, että osapuolten tekemien vastavuoroisten liikkeiden välinen responsiivisuus, erilaisuus ja oikeuttaminen kuvastavat sitä, missä määrin osapuolten merkitykset ja tarinat tulevat jännitteeseen suhteeseen keskenään vai jäävätkö ne irrallisiksi monologeiksi. Jos terapiassa oleva asiakas kertoo tarinaansa muiden läsnäolijoiden kytkeytyessä dialogisesti mukaan sen muotoutumiseen, voi siinä avautua mahdollisuus aivan uudentlaisille merkityksille toisten puheen ja näkemysten tullessa suhteeseen hänen omaan. Monologisemmassa vuorovaikutuksessa liikkeet jäävät irralleen toistaan ja näkemyksiä sivuutetaan tai torjutaan. Siten osapuolten merkitykset jäisivät ennalleen ja jäykiksi tai tulevat kumotuiksi ja syrjäytetyiksi toisten merkityksillä. Dialoginen dialogi herättelee osallistujia jatkamaan sisäisessä dialogissa omien tarinoiden työstämistä, koska siinä merkitykset ovat voineet jäädä avoimiksi ja sopivasti jännitteeseen tilaan toisten esittämien näkemysten kanssa.

Monologisuuden eli responsiivisuuden, erilaisuuden läsnäolon ja vastavuoroisen oikeuttamisen puutteen voi katsoa tekevän vuorovaikutuksesta irrallisempaa, niukempaa ja lyhyempää. Dialogisuus puolestaan luo jatkuvasti uutta mahdollisuutta vuorovaikutuksen jatkumiselle. Monologisuus johtaa siis herkästi dialogin katkeamiseen ja ikään kuin tyhjiöön, jossa kunkin oma näkemys jää yksin ja ennalleen. Dialogisessa vuorovaikutuksessa muodostuu aina uudestaan omalle näkemykselle mahdollisuuksia kytkeytyä ja tulla suhteeseen toisen näkemyksen kanssa. Siksi sekä dialogisuus että monologisuus ovat

molemmat itseään kasvattavia. Mitä useammin vuorovaikutuksen osapuolet vastavuoroisesti reagoivat toisiinsa dialogisesti, sitä luultavammin vuorovaikutus voi jatkua ja sen myötä saada mahdollisuutta kehittyä yhä dialogisemmaksi.

Mikäli tähän kytketään CMM:n ajatusta tavasta, jolla ihmiset muodostavat tapahtuvalle vuorovaikutukselle dynaamisesti muuttuvaa tarinallista kontekstia (Pearce 2001), voidaan hahmottaa sitä, miten dialogisen etenemisen ilmenemisellä voi olla laajempaa seuraamuksellisuutta vuorovaikutuksessa sekä osapuolten elämässä. Yksittäinen dialogisempi episodi voi ehkä saada merkityksen ja tulla nimetyksi vain ohimenevänä positiivisena hetkenä, mutta toistuessaan se voi antaa koko terapiakontekstille dialogisuutta sisältävän merkityksen osapuolille siitä syntyvissä tarinoissa. Palatessaan uudelleen tähän kontekstiin myös asiakkaiden tarinat suhteestaan terapeutteihin voivat kehittyä dialogisemmiksi. Siten heidän tarinansa myös itsestään alkavat sisältää mahdollisuuden dialogisuuteen, ainakin suhteessa terapeuttiin sekä tässä erityisessä kontekstissa. Mikäli alkava suhde terapeutteihin ja muodostuva konteksti pysyvät merkityksiltään dialogisina voi vuorovaikutuksessa muodostua vähitellen pariskunnallekin tilaa olla dialogisemmassa suhteessa myös toisiinsa.

KUVIO 9 Dialogisen etenemisen kehämäiset seuraamukset tarinoihin.

Vaikka tässä tutkielmassa ei ollutkaan tarkoituksena tarkastella puheen sisältöjä eikä osapuolille muodostuvia merkityksiä, oli asiakkaiden puheessa näkyvissä viitteitä siitä, miten käyty dialogi oli saanut aikaan muutoksia heidän tarinoissa itsestään, toisistaan ja käytyjen keskustelujen kontekstista. Leena pohti kolmannen tapaamisen alussa terapia keskustelujen ”laittavan jotain semmoista liikkeelle itsessään” sekä, että hän ”on saanut ainakin semmoista erilaista ulottuvuutta suhteessa meihin”. Myös Kallen puheessa heijastui muutos hänen tarinassaan Leenasta ja heidän välisestä suhteesta: ”Leenalla on ollut vaikeutta puhua raha-asioista ja yleensäkin mutta nyt sä oot suhtautunut ihan erilailla rahaasioihin, avoimemmin, luontevammin... mä oon kokenut sen”. Kokonaisuudessaan pariskunnan tapa kuvata puheessaan kolmannen tapaamisen keskustelujen olevan ”yhdessä nimien etsimistä asioille”, heijastaa heidän muuttunutta tarinaa kontekstista verrattuna ensimmäiseen tapaamiseen, jonka he nimesivät olevan ”asioiden tuontia pöydälle muiden nähtäväksi”. Jälkimmäisellä on selkeästi yksisuuntaisempi ja monologisempi sävy. Siten, sillä muutoksella, joka aineistossa heijastui osapuolten välisessä toiminnassa, vaikuttaa olleen havaittavaa seuraamuksellisuutta niihin tarinoihin, joita asiakkaat vuorovaikutuksessa siitä muodostivat.

Wahlström (1992, 179) tarkasteli väitöskirjassaan ensisijaisesti juuri merkitysten muodostumista ja muuttumista. Hän katsoikin terapeuttien olevan rajoitettuja toimimaan vain kielellisellä alueella ja merkitysten tasolla. Tämän tutkielman näkökulmasta katsottuna terapeutin vuorovaikutus on myös keskeisesti liikettä ja toimintaa, sekä siihen osallistuminen jo itsessään merkittävä toiminnallinen muutos asiakkaiden elämässä. Terapiakeskusteluihin osallistumisen tuoma toiminnallinen muutos voi mahdollistaa asiakkaille muodostuneiden jäykkien vuorovaikutuskuvioiden vapautumisen sekä siten antaa tilaa uudenlaisten merkitysten syntymiselle. Ei ole kuitenkaan mielekäästä lähteä väittämään, että jompikumpi olisi vuorovaikutuksessa ensisijaisempaa – toiminta tai merkitykset ja puheen sisältö. Osaltaan tämä jako onkin yhtä ”keinotekoinen” kuin mikä vain muu käsitteellinen erottelu luonteeltaan jakamattomasta kokonaisuudesta. CMM:ssä ajatellaan, että

vuorovaikutuksessa puheen sisällöt ja teot kietoutuvat toisiinsa saaden vasta sen kautta merkityksiä osana osapuolten ylläpitämiä tarinoita (Pearce 2001). Siksi vaikuttaakin mielekkäimmältä tarkastella vuorollaan vuorovaikutusta kolikon molemmilta puolin.

Tässä tutkielmassa otettiin vuorostaan näkökulma, jonka mukaan dialogisuutta olisi hyödyllistä tarkastella ensisijaisesti toiminnan tasolla. Siten siinä muodostunut näkökulma antaa dialogisuudesta hieman erilaista ymmärrystä verrattuna niihin tutkimuksiin, joiden lähestyminen on ollut ensisijaisesti sisällöllinen ja lähtenyt liikkeelle aineiston teemoittelusta sekä tarkastellut kielellistä kytkeytymistä (vrt. Haarakangas 1997, Kivimäki & Kämäräinen 2003, Maijasaari & Tolvanen 2001, Seikkula 2002). Näissä tutkimuksissa on ollut keskeisempänä dialogisuuden tarkastelu semanttisen prosessin kannalta. Silloin vuorovaikutusta hahmotetaan kielellisenä systeeminä eli tarkastellaan visuaalisesti ajatellen ikään kuin ylhäältä päin ja pysähtyneenä kokonaisuutena. Wick (1996, 73–5) onkin todennut kielen ja merkitysten painottumisen muiden tasojen sijaan olevan tyypillistä sosiaalisen konstruktionismin mukaisissa lähestymistavoissa. Kuitenkin, jos keskustelujen sisältö ja merkitykset muodostuvat liian keskeiseksi – jolloin ”ilmaus” on pätkä puhetta, eikä teko – tulee vaara siitä, että dialogin olemus dynaamisena liikkeenä ja prosessina, jää vaille riittävää huomiota (Graumann 1990, 106). Tässä tutkielmassa tapahtumaa lähdettiin visuaalisesti ajatellen hahmotetaan sivusta päin, prosessina, jossa osapuolet liikkuvat suhteessa toistensa liikkeisiin. Vuorovaikutus nähdään silloin ajallisesti etenevänä ja keskeneräisenä, sekä dialogisuus aina jossain määrin vuorovaikutuksessa läsnä olevana tekijänä. Siksi tutkielmassa ei haluttu lähteä liikkeelle jakamalla vuorovaikutusta teemallisiin episodeihin. Teemalliset episodit eivät myöskään ole vuorovaikutuksen rakenteellisia osia, vaan tutkijan analyysia varten tekemiä erotteluja (tekstinä nähdystä) aineistosta (Haarakangas 1997, 51). Samalla haluttiin välttää tarvetta tehdä joko/tai jakoa dialogisiin ja ei-dialogisiin episodeihin (esim. Kivimäki & Kämäräinen 2003).

Yhteenvedona tämän tutkielman tavasta katsoa vuorovaikutuksen dialogisuutta voi sen sanoa olevan ihmisten välisen toiminnan etenemistä kuvaileva käsite, joka kertoo missä määrin ihmiset koordinoivat keskinäistä liikkumistaan tavalla, joka mahdollistaa joustavan yhteisen ymmärryksen ja jaettujen merkitysten muodostamista. Sen keskeisiä piirteitä ovat: a) responsiivisuus, eli missä määrin osapuolet muodostavat liikkeensä vastauksina edeltäneille liikkeille, b) erilaisuuden läsnäolo, eli miten osapuolet tuovat ja ylläpitävät näkemystensä erilaisuutta antaen dialogille elinvoimaa jatkua, sekä c) vastavuoroinen oikeuttaminen, eli antavatko osapuolet toistensa näkemyksille tilaa olla olemassa sekä tasapuolisesti osana vuorovaikutusta vaikuttaen sen etenemiseen ja muodostumiseen. Dialogisen vuorovaikutuksen määrällä on nähtävissä seuraamuksellisuutta ihmisten hyvinvoinnille – siinä miten heidän on mahdollista joustavasti yhdessä muodostaa elämälleen ja itselleen merkityksiä antavia tarinoita, ja siten välttää sosiaalisen todellisuuden pirstaloitumista jäykiksi saarekkeiksi. Mitä enemmän ihmisten välistä vuorovaikutusta määrittävät kuviot, jotka mahdollistavat molemminpuolista dialogisuutta, sitä helpompi heidän on myös olla itsensä kanssa sisäisesti avoimia ja joustavia erilaisille tarinoille.

6 TUTKIELMAN TEKOPROSESSIN TARKASTELUA

Tämän kaltaisessa kvalitatiivisessa tutkielmassa ei ole tavoitteena analyysin kautta kuvata objektiivista todellisuutta, vaan aineisto palvelee enemmänkin heuristista tehtävää ja toimii katalysaattorina teoreettiselle pohdinnalle (Eskola & Suoranta 1998, 216). Sen sijaan, että analyysissa olisi pyritty terapian onnistuneisuudelle syyn löytämisen tai siihen liittyvien ilmiöiden selittämisen, tarkoituksena oli luoda kontekstuaalinen kuvaus terapiavuorovaikutuksen etenemisestä. Tuloksena tulisi pitää tutkimusprosessin kautta muodostunutta näkemystä kokonaisuudessaan sekä siinä sovellettua tapaa katsoa terapiavuorovaikutusta, eikä siis niinkään aineistosta tehtyjä yksittäisiä tulkintoja.

Sosiaalisessa konstruktionismissa vuorovaikutus ymmärretään aina paikallisesta ja historiallisesta kontekstista riippuvaiseksi. Siten tutkimuksen ei ole tarkoitus toimia otoksena, josta pitäisi yleistää tietoa johonkin laajempaan, vaan itsenäisenä kokonaisuutena, joka synnyttää ymmärrystä sekä käytännön näkemystä, miten toimia. (Chen & Pearce 1995, 140–42) Yleistettävyyden sijaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan kuitenkin puhua muodostuneiden konstruktioiden siirrettävyydestä (Auerbach & Silverstein 2003, 86–7). Dialogisuuden kriteerien sekä aineiston jäsentämistavan, mukaan lukien erilaisiksi hahmottuneiden kuvioiden (haastattelumainen, kerronnallinen, tiimityö jne.) voidaan olettaa olevan abstraktilla tasolla siirrettävissä muiden tapausten tutkimiseen. Ne voivat antaa suuntaa tarkastelulle sekä ymmärrystä vuorovaikutuksen hahmottamiseen.

Ilman liikkeiden luokittelua ja jäsentämistä olisi ollut erittäin vaikeaa hahmottaa aineiston kaltaista pidempää vuorovaikutusprosessia. Käytetty dialoginen jäsenitys mahdollisti aineiston tarkastelemisen etäämmältä irrallaan puheen sisällöistä ja kokonaiskuvan muodostamisen sen etenemisessä tapahtuvasta muutoksesta. Liikkeiden luokittelussa ei katsota saavutetun tai pyrittykään saavuttamaan sellaista reliabiliteettia, joka olisi esimerkiksi mahdollistanut aineiston kvantitatiivisen käsittelyn. Jäsentämisessä olennaisinta ei ollutkaan lopputulokset tai näennäisen varmuuden saaminen, vaan itse prosessi jonka kautta vuorovaikutusta opittiin hahmottamaan ja ymmärtämään.

Jäsenytävän kehittämisessä ja soveltamisessa nousi usein käytännössä esiin Batesonin (1985) esittämä ajatus eroavaisuuksista, jotka luovat eroavaisuuksia. Tarkasteltavasta aineistosta on mahdotonta sanoa mitään tekemättä luokitteluja tai erotteluja siinä ilmenevistä eroavaisuuksista, kuten kuka puhuu, kenelle, onko kyseessä aloitteellinen liike tai vaste toisen aloitteeseen. Yhden eroavaisuuden huomioiminen kuitenkin johtaa aina seuraavan havaitsemiseen. Näin aineiston tarkastelussa on jatkuvasti läsnä tarve tehdä uusia tarkempia luokituksia tai nimetä lisää kriteerejä ohjaamaan analyysia. Tarkastelussa oli kuitenkin koetettava löytää sopiva taso, jonka kautta voi muodostua uutta näkemystä kohteena olevasta aiheesta. Galen (1990) mukaan vain valitsemalla tietty rajattu näkökulma ja raamit tarkastelulle on mahdollista nähdä muotoja mistään havaintokentästä. Kysymykseksi kuitenkin tulee missä määrin havaitut muodot ovat peräisin tarkastellusta aineistosta, tarkastelijasta, tarkastelua ohjaavasta näkökulmasta tai näiden yhteisvaikutuksesta. Koska tämän tutkielman lähtökohtainen tarkoitus oli viedä eteenpäin teoreettisen käsitteen tarkastelua voidaan ajatella yhteisvaikutuksen olevan näistä optimaalisin. Siihen on pyritty säilyttämällä jatkuva kehämäinen vuoropuhelu aineiston, teorian ja tarkastelun välillä.

Dialogiseen perspektiiviin kuuluva pyrkimys holistisuuteen ja olemassaolon jännitteisyyden hahmottamiseen (Stewart, Zeideker & Black 2004, 22–3) tekevät käytetystä tarkastelutavasta varsin haastavan ja raskaan toteuttaa. Novii tutkijalle, kuten tämän tutkimuksen tekijälle

tutkimuksessa sovellettu bricoleur tyylinen lähestymistapa tuo vaaran jumiintua hämmennykseen ja kykenemättömyyteen saada tutkimus valmiiksi. (McLeod 2001, 127). Pro gradun mittakaavassa toteutettavalle tutkielmalle tarkastelunäkökulman tarkempaa rajaamista ja selkeämpiä menetelmävalintoja olisikin voinut pitää suositeltavampana. Toisaalta tämän tutkimuksen keskeisimpänä ”kohdeyleisönä” pidetään tutkielman tekijää itseään, eli oleellisimpana tavoitteena on ollut henkilökohtainen kehittyminen ja tulevaa toimintaa ohjaavan ymmärryksen muodostuminen (mts. 134). Tähän omaksuttu lähestymistapa antoi hyvät mahdollisuudet. Tutkimus on kuitenkin suunnattu myös muille tutkijoille, jolloin menetelmällisyys ja yhteys muihin tutkimuksiin ovat tärkeitä. Tässä bricoleur lähestyminen tekee tulosten arvioinnin hankalammaksi lukijalle, kun niiden esittelyssä ei suorasti noudateta tunnettuun menetelmään kuuluvia konventioita (mts. 128).

Tämänkaltaisessa tutkimuksessa keskeiseksi nousee viestinnällinen validiteetti, eli riittävien ja relevanttien aineistoesimerkkien tarjoaminen, joista lukija voi tehdä omia tulkintojaan arvioiden työssä esitettyä argumentointia (Gerlander 2003, 196). Esimerkkejä ei kuitenkaan voitu antaa jokaisesta analyysin kannalta merkityksellisestä kohdasta, vaan niiden kautta pyrittiin antamaan kuvaa tavasta, jolla aineistoa on jäsennetty sekä jonka perusteella havaintoja on tehty. Laadullisessa tutkimuksessa tulosten varmuutta ja toistettavuutta oleellisempina onkin tutkijan subjektiivisten näkemysten perusteltavuus (Auerbach & Silverstein 2003, 86–7). Lopulta laadullisen tutkimuksen laatu riippuu pitkälti tutkijan rehellisyydestä, sekä miten tästä saatava vaikutelma ja esitetyt näkemykset resonoivat lukijan mielessä (McLeod 2001, 188–9). Yhtenä ”puheenvuorona” tämä tutkielma on muodostunut vastauksena erilaisille aiheesta esitetyille näkemyksille ja siitä käydyille keskusteluille, jotka ovat resonoineet tutkijan mielessä suhteessa tarkasteltuun aineistoon. Merkityksensä tutkimus saa lopulta vasta sen kautta, miten muut tutkimukset tulevat siihen vastaamaan ja minkälaisen aseman se saa aiheesta käytävässä dialogissa.

Sosiaalisen konstruktionismin perspektiivistä tätä tutkimusta voidaan pitää yhtenä ”puheenvuorona” luonteeltaan keskeneräisessä ja monitahoisessa keskustelussa (Pearce Associates, 1999). Osaltaan tämä tutkielma muodostui osana keskustelua terapiaprosesseista, jota käydään keskittyneemmin Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen projekteissa. Samalla se myös uudenaikaisena aloitteena toi ja kutsui tähän keskusteluun mukaan puheviestinnän alan näkökulmaa. Psykologian näkökulmasta tutkielma tulee lähelle tapaustutkimuksia, joissa sovelletaan teoreettisia käsitteitä kliinisten tapausten tarkastelua. Puheviestinnän näkökulmasta se muodostui selkeämmin käsitteellisenä tutkimuksena, jossa pariterapiaprosessi loi kontekstin teoreettisen käsitteen hahmottamiselle. Tämän kaksinaisen roolinsa takia tämä tutkielma ei puhtaasti täyttä kummankaan tyylliselle tutkimukselle asetettuja odotuksia.

Tässä tutkimuksessa analyysi perustui litteroituun aineistoon, jolloin tarkastelun ulkopuolelle jäi paljon oleellisia vuorovaikutuksen tekijöitä. Tarkastelussa huomioitiin myös vain dialogin ulkoisia piirteitä, jolloin siinä ei tavoitettu osallistujille itselleen muodostuvia merkityksiä. Vuorovaikutuksen dialogisuuden tarkasteluun voisikin jatkossa olla hyödyllistä yhdistää esimerkiksi ”interpersonal process recall” -menetelmää tuomaan uutta ulottuvuutta analyysiin sekä lisää syvyyttä dialogisuudesta muodostuvaan näkemykseen. Interpersonal process recall (IPR) on mm. terapiaprosessien tutkimuksessa käytetty menetelmä, jossa osallistajat käyvät läpi tehtyjä tapaamisista tehtyjä nauhoituksia kuvaillen kokemustaan vuorovaikutuksesta (McLeod 2001, 124–5; Weiseman 1992, 51–4). Silloin olisi mahdollista tavoittaa asiakkaan omaa sisäistä kokemusta terapiavuorovaikutuksesta sekä myös tehdä havaintoja nauhalla ilmenevistä sanattomista dialogin piirteistä.

Tutkijalle henkilökohtaisesti heräsi mielenkiinto erityisesti hiljaisuuden tarkastelua kohtaan IPR:n avulla. Sharpleyn, Munron ja Ellyn (2005) mukaan hiljaisuudesta puhutaan paljon, mutta terapiakirjallisuudesta sitä ja sen vaikutuksia ei olla tutkittu juurikaan systemaattisesti. Tässä tutkimuksessa oli havaintoja hiljaisuuksista, jotka vaikuttivat tulevan osaksi dialogisesti etenevää dialogia, kun taas toisaalla hiljaisuus vaikutti

ilmentävän ristiriitaisuutta ja haluttomuutta osallistua dialogiin.

Kysymyksen asetteluna voisi olla, miten hiljaisuutta on mahdollista tarkastella osana dialogia, sekä miten sen havaittavat piirteet ovat suhteessa osallistujille niistä muodostuneisiin merkityksiin.

Viestinnällisestä näkökulmasta kiinnostavina aiheina olisi myös miten tällä tavalla terapia kontekstin kautta hahmotettu käsitys dialogisuudesta soveltuisi pariskuntien arkisten keskustelujen tarkasteluun. Onko dialogisuuden käsitteen kautta hahmotettavissa olevat ilmiöt yhteydessä esim. parisuhdetyytyväisyyteen tai suhteessa koettuun sosiaalisentuen laatuun.

7 PÄÄTÄNTÖ

Tavoitteena tässä tutkielmassa oli oppia ymmärtämään ja hahmottamaan dialogisuuden käsitettä tarkastelemalla sitä pariterapiakontekstin kautta. Tutkielmassa muodostettiin tapaa tarkastella vuorovaikutuksen dialogisuutta prosessimaisesti, jolloin oli mahdollista saada tuntumaa siihen, miten se muuttuu ja kehittyy vuorovaikutuksen edetessä eräänlaisena jännitteiden tasapainona.

Tutkielmassa lähdettiin oletuksesta, että dialogisuutta olisi hyvä lähestyä deskriptiivisten, eli kuvailevien näkemysten avulla, jotka eivät aseta sille erityisiä normatiivisia oletuksia. Perusajatuksena oli, että dialogisuus on aina jollain tavalla läsnä vuorovaikutuksessa. Tämä perustui ajatukseen, siitä etteivät ihmiset elävinä olentoina voi olla olematta responsiivisia toisilleen ja heitä ympäröivälle erilaisuudelle (McNamee & Shotter 2004, 98-99). Deskriptiiviset näkemykset auttavat meitä tarkastelemaan dialogisuutta perusluonteeltaan hyvin asymmetrisissä ja tietyssä mielessä monologisessakin vuorovaikutusasetelmassa. Siten tulee mahdolliseksi havainnoimaan niitä piirteitä jotka mahdollistavat dialogisuuden ilmenemistä. Aineiston tarkastelussa nousi esiin myös tarve täydentää deskriptiivisten näkemysten antamaa hahmotustapaa preskriptiivisiin näkemyksiin tuketuvalla vastavuoroisen oikeuttamisen kriteerillä. Preskriptiiviset näkemykset hahmottavat ikään kuin suuntaa, mihin dialogisuus voisi ideallisesti kehittyä. Ne antavat vision siitä millaista dialogisuus voisi parhaimmillaan olla, vaikkei se juuri tämän kaltaisessa kontekstissa pääsisi sellaisena täysin toteutumaan. Ilman tällaista hahmotusta toivotusta kehityksen suunnasta olisi vaikea erotella mikä vuorovaikutuksessa tukee dialogisuuden kehittymistä, ja mitkä asiat asettavat sen ilmenemiselle lisää esteistä.

Kuten Pearce (Heath ym. 2006, 345-6) totesikin myös tässä tutkimuksessa dialogisuus on vaikuttanut olevan helpompi havaita vuorovaikutuksessa kuin tuoda yksiselitteisesti paperilla määritellyksi. On vain toivottava, että tässä tutkielmassa esitetyt näkemykset ovat riittävästi avautuneet lukijalle, jotta ne herättävät uudenlaista ajattelua käsitellystä aiheesta. Siihen

oletettavasti vaikuttaa se missä määrin tässä esitetty näkökulma onnistuu olemaan responsiivinen ja sopivasti erilainen suhteessa muihin näkemyksiin sekä onko lukijalla mahdollista antaa esitetyille näkemyksille oikeutus omassa mielessään olla osana hänen aiheesta käymää sisäistä dialogia. Tarkoituksena ei olekaan ollut päästä lopullisiin määritelmiin tai löytää totuutta, vaan tuoda mukaan keskusteluun yksi uusi näkökulma dialogisuudesta.

Osaltaan tämän tutkielman voidaan katsoa tukevan muiden dialogisuutta terapiakontekstissa tarkastelleiden tutkimusten linjaa siitä, että onnistuneessa terapiaprossissa heijastuisi myös vuorovaikutuksen dialogisuus tai tarkemmin ilmaistuna dialogisuuden kehittyminen prosessin edetessä. Dialogisuutta voi tästä näkökulmasta pitää välttämättömänä ehtona terapeuttille muutokselle (Haarakangas 1997; Seikkula 2002), mutta onko se kuitenkaan riittävä ehto. Voisi olettaa, että dialogisella vuorovaikutuksella on sinällään aina positiivisia yksilön toimijuutta vahvistavia vaikutuksia. Jotta sillä olisi terapeuttille merkityksellistä vaikuttavuutta, voisi olettaa lisäksi vaadittavan, että dialogia käydään aiheista jotka kytkeytyvät osapuolten tarinoihin itsestään ja suhteistaan muihin.

Toisaalta koko ajatus siitä, että tämänkaltaiset tutkimukset tukevat oletusta dialogisuuden yhteydestä vuorovaikutuksen terapeuttiluuteen on pitkälti käsitteellinen. Tämä ajatus on riippuvainen siitä, että dialogisuus lähtökohtaisesti ajatellaan terminä, jolla pyritään juuri hahmottamaan vuorovaikutuksen terapeuttiluuteen piirteitä. Silloin havainnot jotka eivät tukisi oletusta, eivät kumoa sitä, vaan muokkaavat tapaa jolla dialogisuutta käsitteellistetään. Onkin oleellista pitää mielessä, että kyse ei ole objektiivisessa mielessä olemassa olevasta ilmiöstä, jonka vaikutuksia vuorovaikutuksen terapeuttiluuteen testattaisiin hypoteettis-deduktiivisesti. Kyse on elävästä käsitteestä, jota pyritään kehittämään suuntaan, jolla voidaan paremmin kuvata terapia vuorovaikutusta sekä keskustella sen terapeuttiluudesta.

Andersonin, Baxterin ja Cissnan (2004, 15) korostavatkin tietyn skeptisyyden säilyttämistä dialogin ja dialogisuuden käsitteitä kohtaan, jottei niitä nosteta liian pyhään asemaan. He painottavat kuitenkin, ettei näitä käsitteitä tulisi myöskään väheksyä, koska vuorovaikutuksen tarkastelu dialogina auttaa nostamaan esiin ihmisten välisen toiminnan sosiaalisuutta, intersubjektiivisuutta ja prosessimaisuutta. Efran ja Clarfield (1992, 204-8) ovat puolestaan kritisoineet sitä, että puhuttaessa terapiasta dialogina sekoitetaan usein keskenään deskriptiivisiä ja preskriptiivisiä näkemyksiä. Tähän myös osaltaan tässä tutkielmassa on päädytty, vaikkakin näiden näkemysten erot on käsitteellisesti pyritty huomioimaan tarkastelussa. Efran ja Clarfield katsovat, että dialogista puhuttaessa luodaan herkästi harhaanjohtava vaikutelma siitä, että terapian pitäisi olla vain ja ainoastaan pyrkimystä tasavertaiseen dialogiin ilman minkäänlaista terapeutin erityisasemaa. Kuitenkin, vaikka terapia sisältäisi menetelmällisyyttä, interventioita, valtaa ja vaikuttamista, tapahtuu se silti keskeisesti osapuolten välisen dialogin kautta. Ja, kuten tässä tutkielmassa on pohdittu, terapeutin erityisasema ja siihen johtava asymmetrisyys voivat olla osaltaan juuri sitä, mikä mahdollistaa dialogia hyvin vaikeissakin monologisuuteen jumiutuneista tilanteissa.

Guilfoyle (2003, 334) muistuttaa, ettei dialoginen yhteistoiminta välttämättä myöskään takaa kaikkien osapuolten yhtenäistä tyytyväisyyttä prosessiin tai sen lopputulokseen. Vastaavasti, kuten tämän tutkimuksen kohteena olleessa prosessissa, osapuolien tyytyväisyys lopputulokseen ei takaa, etteikö prosessissa olisi ollut myös mukana ei-dialogista toimintaa ja monologisempaa vaikuttamista. Woodin (2004, xxii) mukaan onkin hyvä pitää mielessä, milloin niin sanotut ei-dialogiset vuorovaikutustavat, kuten konfrontointi ja strateginen vaikuttaminen, saattavat olla haluttujen tavoitteiden kannalta dialogisuuteen pyrkimistä tuloksekkaampia. Tämä näkyi myös tämän terapiaprosessin viidennessä tapaamisessa ilmenneessä luonteeltaan monologisemmassa interventiossa.

Mikäli omaksumme dialogisen tavan hahmottaa vuorovaikutusta, tulee kysymykseksi, halutaanko dialogisuuden käsitteestä luoda idealistinen vai pragmaattinen metafora. Liian idealistisena käsitteenä se voi osaltaan myös estää näkemästä todellista vuorovaikutuksen moninaisuutta sekä rajoittaa toimintamahdollisuuksia. Pragmaattisena metaforana siitä voi muodostua hyödyllinen työkalu, kun pyritään keskustelemaan terapiavuorovaikutuksen vaikuttavuudesta ja siitä miten sitä voisi ymmärtää. Dialogisuuden käsitteen soveltamisesta terapeutin kontekstin tarkasteluun on kuitenkin nähtävissä olevan oleellista hyötyä. Se siirtää huomiota sisällöstä prosessiin – siitä mitä yksilöt sanovat, siihen miten toiminta tapahtuu osapuolten välillä, ja siihen mitä prosessin kautta on muodostumassa.

Tämän tutkielman tekoprosessi on auttanut tekijää kohti holistisempaa ymmärrystä siitä, miten osapuolten vastavuoroinen toiminta muodostaa terapeutista kontekstia, keskinäisiä suhteita ja osallistujia itseään. Tarkastelemalla osallistuvasta perspektiivistä sosiaalisen maailman muodostumista voi huomata, että ihmisinä olemme itse muodostumassa saman prosessin kautta, jota olemme mukana muodostamassa (Pearce 2004, 51). Tämä pätee niin terapiassa tapahtuvaan vuorovaikutukseen kuin tutkimuksen tekemiseenkin.

KIRJALLISUUS

- Andersen, T. 1990. Reflecting team. Teoksessa T. Andersen (toim.) The reflecting team: Dialogues and dialogues about the dialogues, 18–107. Hamm: Borgmann.
- Andersen, T. 1995. Reflecting process; Acts of informing and forming: You Anderson, R., Baxter, L. A. & Cissna, K. N. 2004 can borrow my eyes, but you must not take them away from me. Teoksessa S. Friedman (toim.) The reflecting team in action: collaborative practice in family therapy, 11–37. New York: Guilford.
- Anderson, H. & Goolishian, H. 1992. The client is the expert: A not-knowing approach to therapy. Teoksessa S. McNamee, & K. J Gergen (toim.) Therapy as social construction, 25–39. London: SAGE.
- Anderson, R., Baxter, L. A. & Cissna, K. N. 2004. Texts and contexts of dialogue. Teoksessa R. Anderson, L. A. Baxter, & K. N. Cissna, (toim.) Dialogue: Theorizing differences in communication studies, 1–17. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Auerbach, C. F. & Silverstein, L. B. 2003. Qualitative data : An Introduction to coding and analysis. New York: NY University Press.
- Bateson, G. 1985. Mind and nature: A necessary unity. London: Fontana.
- Baxter, L. A. & Montgomery, B. M. (1996). Relating. Dialogues and dialectics. New York: Guilford.
- Bergmann, J. R. 1990. On the local sensitivity of conversation. Teoksessa I. Markovà, & K. Foppa (toim.) The dynamics of dialogue, 201–26. London: Harvester.
- Chen, V. & Pearce, W. B. 1995. Even if a thing of beauty, can a case study be a joy forever? A social constructionist approach to theory. Teoksessa W. Leeds-Hurwitz (toim.) Social approaches to communication, 135–54. New York: Guilford.
- Christensen, L., Russell, C., Miller, R. B. & Peterson, C. M. 1998. The process of change in couples therapy: A qualitative investigation. *Journal of Marital & Family Therapy*, 24(2), 177–188.

- Cissna, K. N. & Anderson, R. 1998. Theorizing about dialogic moments: The Buber-Rogers position and postmodern themes. *Communication Theory*, 8(1), 63–104.
- Cissna, K. N., Garvin, B. J. & Kennedy, C. W. 1990. Reliability in coding social interaction: A study of confirmation. *Communication Reports*, 3(2), 58–69.
- Cissna, K. N. & Sieburg, E. 1995. Patterns of interactional confirmation and disconfirmation. Teoksessa M. V. Redmond (toim.) *Interpersonal communication: Readings in theory and research*, 301–317. Fort Worth: Harcourt.
- Cooper, M. 2003. “I-I” and “I-Me”: Transposing Buber's interpersonal attitudes to the intrapersonal plane. *Journal of Constructivist Psychology*, 16, 131–153.
- Doss, B. D., Simpson, L. E. & Christensen, A. 2004. Why do couples seek marital therapy. *Professional Psychology: Research and Practice*, 35(6), 608–614.
- Efran, J. S. & Clarfield, L. E. 1992. Constructivist therapy: Sense and nonsense. Teoksessa S. McNamee & K. J. Gergen (toim.) *Therapy as social construction*, 200–17. London: SAGE.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fishbane, M. D. 1998. I, Thou, and We: Dialogical approach to couples therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 24(1), 41–48.
- Friedman, M. 1998. Buber's philosophy as the basis for dialogical psychotherapy and contextual therapy. *Journal of Humanistic Psychology*, 38(1), 25–40.
- Friedman, M. 2002. Martin Buber and dialogical psychotherapy. *Journal of Humanistic Psychology*, 42(4), 7–36.
- Gale, J. 1990. A Novel Experience: A Classroom Exercise for Exploring Patterns. *The Qualitative Report*, 1(1). <<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR1-1/gale.html>>. Viitattu 15.4.2007

- Gergen, K. J., McNamee, S. & Barrett, F. 2001. "Toward a vocabulary of transformative dialogue." Preliminary draft for International Journal of Public Administration, 24: 697–707.
<<http://www.swarthmore.edu/SocSci/kgergen1/web/page.phtml?id=manu23&st=manuscripts&hf=1>>. Viitattu 26.5.2006
- Gerlander, M. 2003. Jännitteet lääkärin ja potilaan välisessä viestintäsuhteessa. Jyväskylä Studies in Humanities, 3.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. 1996. Family therapy: An overview, 4th ed. Pacific Grove: Brooks/Cole.
- Goncalves, M. M. & Guilfoyle, M. 2006. Dialogism and psychotherapy: Therapists' and clients' beliefs supporting monologism. Journal of Constructivist Psychology, 19(3), 215–271.
- Graumann, C. F. 1990. Perspectival structure and dynamics in dialogue. Teoksessa I. Markovà, & K. Foppa (toim.) The dynamics of dialogue, 105–26. London: Harvester.
- Guilfoyle, M. 2003. Dialogue and power: A critical analysis of power in dialogical therapy. Family Process, 42(3), 331–342.
- Haarakangas, K. 1997. Hoitokokouksen äänet. Dialoginen analyysi perhekeskeisen psykiatrisen hoitoprosessin hoitokokoukseskusteluista työryhmän toiminnan näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. 130.
- Haarakangas, K. 2001. Menetelmistä dialogiin perheterapiassa. Perheterapia, 1, 32–47.
- Hammond, S. C., Anderson, R. & Cissna, K. N. 2003. The problematics of dialogue and power. Communication Yearbook, 27, 125–157.
- Harju, M. & Luukkonen, S. 2003. Dialogin rakentuminen suhteessa masentuneen henkilön sisäiseen tarinaan. Jyväskylän yliopisto, psykologian pro gradu -tutkielma.
- Have, P. ten 1991. 'Talk and institution: a reconsideration of the 'asymmetry' of doctor-patient interaction'. Teoksessa D. Boden & D.H. Zimmerman (toim.) Talk and social structure: studies in ethnomethodology and conversation analysis, 138–63. Cambridge: Polity.

- Heath, R. L., Pearce, B. W., Shotter, J., Taylor, J. R., Kersten, A., Zorn, T., Roper, J., Motion, J. & Deetz, S. 2006. The processes of dialogue: Participation and legitimation. *Management Communication Quarterly*, 19(3), 341–375.
- Jankowski, P.J., Clark, W.M. & Ivey, D.C. 2000. Fusing horizons: Exploring qualitative research and psychotherapeutic applications of social constructionism. *Contemporary Family Therapy*, 22(2), 241–250.
- Kivimäki, H. & Kämäräinen, H-L. 2003. Keskustelun rakentuminen ja dialogisuus kahden psykoosipotilaan avoimen dialogin mallin mukaisissa hoitokokouksissa. Jyväskylän yliopisto, psykologian pro gradu -tutkielma.
- Kristiansen, M. & Bloch-Poulsen, J. 2000. The challenge of the unspoken in organizations: Caring container as a dialogic answer? *Southern Communication Journal*, 65(2/3), 176–207.
- Kurri, K. 2005. The invisible moral order: Agency, accountability and responsibility in therapy talk. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*, 260.
- Leeds-Hurwitz, W. (toim.) 1995. *Social approaches to communication*. New York: Guilford.
- Linell, P. 1990. The power of dialogue dynamics. Teoksessa I. Markovà, & K. Foppa (toim.) *The dynamics of dialogue*, 147–77. London: Harvester.
- Linell, P. 1998. *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, P. 2005. *Essentials of dialogism: Aspects and elements of a dialogical approach to language, communication and cognition*. <http://www.liu.se/isk/research/per_li/linell_essentials-of-dialogism_050625.pdf> Viitattu 5.3.2006
- Loden, A-M. 1997. Kahden- ja monenkeskeinen keskustelu. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*, 56–74. Tampere: Vastapaino.
- Luckman, T. 1990. Social communication, dialogue and conversation. Teoksessa I. Markovà, & K. Foppa (toim.) *The dynamics of dialogue*, 45–61. London: Harvester.

- Lysaker, P. H. & Lysaker, J. T. 2004. Schizophrenia as dialogue at the ends of its tether: The relationship of disruptions in identity with positive and negative symptoms. *Journal of Constructivist Psychology*, 17, 105–119.
- Majasaari, A-K. & Tolvanen, A-K. 2001. Hoitokokouskielen rakentuminen ja dialogisuuden toteutuminen akuuttiin psykoottiseen kriisiin joutuneiden nuorten avoimen dialogin mallin mukaisessa hoidossa. Jyväskylän yliopisto, psykologian pro gradu -tutkielma.
- Marková, I. 1990. A three-step process as a unit of analysis in dialogue. Teoksessa I. Marková, & K. Foppa (toim.) *The dynamics of dialogue*, 129–146. London: Harvester.
- Marková, I. 2003. Dialogicality as an ontology of humanity. Teoksessa C. B. Grant (toim.) *Rethinking communicative interaction: New interdisciplinary horizons*, 29–48. Philadelphia: John Benjamins.
- McLeod, J. 2001. *Qualitative research in counselling and psychotherapy*. London: SAGE.
- McNamee, S. & Shotter, J. 2004. Dialogue , creativity, and change. Teoksessa R. Anderson, L. A. Baxter, & K. N. Cissna, (toim.) *Dialogue: Theorizing differences in communication studies*, 91-104. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Mondada, L. 1998. Therapy interaction: Specific genre or "blow up" version of ordinary conversation practices? *Pragmatics*, 8(2), 155–165.
- Mönkkönen, K. 1996. Ammatillinen vuorovaikutustietoisuus asiakaskeskeisyyden ja dialogisuuden jännitteissä. *Janus* 9(2), 122-140.
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena: Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialana asiakastyön vuorovaikutuksessa. *Kuopion yliopiston julkaisuja E.*, Yhteiskuntatieteet, 94.
- Nuolijärvi, P. & Tiitula, L. 2000. Presidenttiehdokkaiden puhetyylit persoonan ilmentäjinä. *Politiikka*, 42, 164–179.

- Paré, D.A., & Lysack, M. 2004. The oak and the willow: From monologue to dialogue in the scaffolding of therapeutic conversations. *Journal of Systemic Therapies*, 23(1), 6–20.
- Pearce Associates 1999. Using CMM: "The coordinated management of meaning". <http://www.pearceassociates.com/essays/research_menu.htm>. Viitattu 29.5.2006
- Pearce, W. B. 2001. Introduccion a la teoria del manejo coordinado del significado. *Sistemas Familiares*, 17, 5–16. Englannin kielisenä saatavissa <http://www.russcomm.ru/eng/rca_biblio/p/pearce.shtml>. Viitattu 27.4.2006
- Pearce, W. B. 2004. The coordinated management of meaning. Teoksessa: W. Gudykunst (toim.) *Theorizing communication and culture*, 35–54. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Pearce, W. B. 2005. Toward communicative virtuosity: A meditation on modernity and other forms of communication. <http://www.pearceassociates.com/essays/essays_menu.htm> Viitattu 12.06.2006
- Pearce, W. B. & Pearce, K. A. 2000. Combining passions and abilities: Toward dialogic virtuosity. *Southern Communication Journal*, 65(2/3), 161–175.
- Pearce, W. B. & Pearce, K. A. 2004. Taking a communication perspective on dialogue. Teoksessa R. Anderson, L. A. Baxter, & K. N. Cissna, (toim.) *Dialogue: Theorizing differences in communication studies*, 39–56. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Riikonen, E. & Smith, G. 1998. *Inspiraatio ja asiakastyö*. Tampere: Vastapaino.
- Routarinne, S. 1997. Kertomuksen rakentuminen. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*, 138–155. Tampere: Vastapaino.
- Seikkula, J. 2002. Open dialogues with good and poor outcomes for psychotic crises: Examples from families with violence. *Journal of Marital and Family Therapy*, 28(3), 263–274.
- Seppänen, E-L. 1997. Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*, 18–31. Tampere: Vastapaino.

- Sharpley, C. F., Munro, D. M. & Elly, M. J. 2005. Silence and rapport during initial interviews, *Counseling Psychology Quarterly*, 18(2), 149–159.
- Shotter, J. 2000. Inside dialogical realities: From an abstract-systematic to a participatory-holistic understanding of communication. *Southern Communication Journal*, 65(2/3), 119–132.
- Solas, J. 2000. The tyranny of therapeutic dialogue. *Social Semiotics*, 10(3), 348–353.
- Stewart, J. & Zediker, K. 2000. Dialogue as tensional ethical practice. *Southern Communication Journal*, 65(2/3), 224–241.
- Stewart, J., Zediker, K. & Black, L. 2004. Relationships among philosophies of dialogue. Teoksessa R. Anderson, L. A. Baxter & K. N. Cissna, (toim.) *Dialogue: Theorizing differences in communication studies*, 21–38. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Tomm, K. 1988. Interventiivinen haastattelu. Suom. lyh. A. Mattila. *Mannerheimin Lastensuojeluliitto, L-sarja*, 3.
- Trimble, D. 2002. Listening with integrity: The dialogical stance of Jaakko Seikkula. *Journal of Marital and Family Therapy*, 28(3), 275–277.
- Wahlström, J. 1992. Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa: Diskurssianalyttinen tutkimus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 94.
- Weiseman, H. 1992. Conceptually-based interpersonal process recall (IPR) of change events: What clients tell us about our micro theory of change. Teoksessa: Toukmanian, S. G. & Rennie, D. L. (toim.) *Psychotherapy process research: paradigmatic and narrative approaches*, 51–76. (4th ed.). Newbury Park: SAGE.
- Wick, D. T. 1996. Social constructionism groping toward this something. *Journal of Systemic Therapies*, 15(3), 65–81.
- Wood, J. T. 2004. Foreword: Entering into dialogue. Teoksessa R. Anderson, L. A. Baxter, & K. N. Cissna, (toim.) *Dialogue: Theorizing differences in communication studies*, xv–xxiii. Thousand Oaks, CA: SAGE.